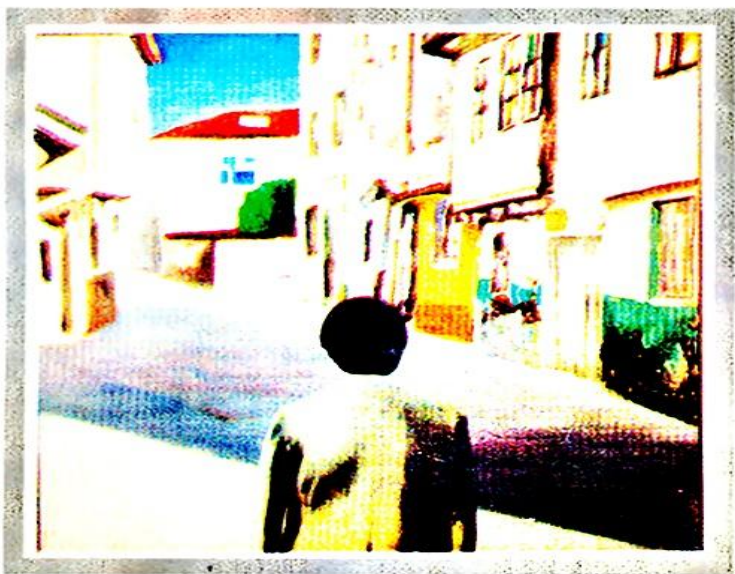

КРСТЕ ЧАЧАНСКИ

**СЕНКАТА
НА
ЛИЛЈАКОТ**

Крсте Чачански

Сенката на лилјакот

Сй започнува од Ништо, а од Ништото започнува сй!

Авторот

Краток епилог на прологот на романов

Бескрајниот синџир на времето убаво се заплетка во јазли, баш на денот кога умираше јунакот на овој роман. Се разбира, знаев за моќните фалсификатори на животот, за заштитниците на Тајната и мракот, Гладта за жестока и веродостојна проза, но имав чесна намера, објективно и непристрасно, колку што е воопшто возможно, да ја раскажам епизодата на мојот другар од младоста, без никакво стеснување. Бидејќи тој не е веќе жив, никому не му дозволувам да суди, дали и што премолчев од внимателната реконструкција на неговиот живот.

Често се прашував, и додека ја пишував оваа проза, дали ова признание ја отстрани долгата неизвесност на создавањето и дали со ова не ја одзедов солта од лебот на оваа приказна, а читателот свесно не го доведов пред свршен чин: мене бескрајно да ми верува, а фактите да ги толкува како златна алхемија и дериват од ноќната работилница на вработените мистификатори на животот?

На ова прашање читателот може, но авторот на овие редови не дозволува одговор.

Авторот

I

(Ова е душаша од шашка, неговаша џан)

Зборовите се јасни, ама значењата се измешани, неразбирливи и изместени: се издвојува особен збор и име е на човек што го носи неговото име што Климент никогаш не го видел. Или само збор е што личи на човек пред да се истури крвта од него. Татко му Апостол плаче, ја нема крвта во него, но не испушта глас: ги забришува солзите, што капат само од едното око и личи на стапната сенка со нога. Ги слуша зборовите и тој е на педа од зборовите, на педа од значењата, а сенката се изместува под ногата, гасне во метежот на годините и ја снемува дососем. Тогаш има, можеби, девет, десет, единаесет години и сета рода е во нивната куќа. Роднините молчат, грагоросани и дуфкаат застоен воздух од градите, некакво тежиниште што згуснува во молкот и не се појавува. Пијат кафе од чингени филцани, а кафето никако да дососа, извира од дното на чадосаниот чајник.

"Штом вака запишал, тој вистински е умрен", вели кумот Китан и му го зема писмото од рацете на татка му Постоља Зоролски, како што го викаат на милост Апостола Зоролски во Балкино. А Постољ Зоролски ги држи рацете, како уште да го држи книгето, им се пули на сите и чувствува како му доаѓа гласот, како му иде силата, пакоста и срдбата одвнатре, ама ништо не отвора, тае и зачекува кумот Китан да се удри со буквите и да папса, оти е неграмотен. Ги враќа назад рацете кон рацете на Постоља и му го токми писмото како што си беше пред малку.

"Било таксират, пеј го натаму. Не е грев, ако сите слушаат", вели кумот и издишува.

Се слушаат црвите во дрвото од креветот, го велат на глас името, неговото име, а татко му татковото. Чита, а луѓето слушаат:

"... Повеќе да не ме барате. Бев човек, а сега сум лилјак".

"Штом вака запишал, тој вистински е умрен. Умрен е", вели гласот на кумот и се повторува по десетти пат.

"На крајов од писмово има нацртано крст, нема точка", кажува татко му Апостол и ја бришка солзата, што капнува од неговото десно око. Тоа око му е почисто, измиено од солзите, а другото е крваво од срдитост, од скрб.

Чајникот одново го ставаат на огнот и одново служат со него: кој како дојди тури му, кој како напи се, фати му го филцанот од пред него, без збор, со сведнато око. Окото е на мајка му Савета: таа служи, ги мие чингените филцани со кофата во мијалникот, а кофата е опасно накривена на работ и може да се урне; и се урива. Тресокот се издолжува со платното на водата по земјениот под и клапнува над сите зборови.

"Има и во нас грев, кашла грев, расказ, татко му Апостол. Го дипли писмото, вудве, вутри, и го реди во пазумарката. Јас и мајка, Бог да ја прости, пред шест недели отидовме во Охрид, кај Анката. Нè прими. Како сте? Е, арно, вели мајка, Бог да ја прости, ама и неарно. И И ја кажа маката, ништо не сокри. Ни ал нит абер имаме од домаќинот. Десет години е во Америка, а не знам ал е жив, десет чуми да го неудрат", рече мајка, Бог да ја прости, си го загинав домаќинот.

"Аха, рече Анката, замолчи, се просевна, ги рашири рацете и рече: Жив е!..,"

Чајникот шета со кафето. Татко му најде душа во зборовите, зеде сила од нив, дозволи да извиши молкот, се испули кон сите, кон Климента и продолжи:

"Да си жива, рече мајка, Бог да ја прости, што кажуваш оту бил жив!"

"Жив е, повтори Анката, не погледна со месечина во очите, не обзлати и продолжи: Ке фатите жив лилјак. Ке направите така. Ке наберете гороцвет и од него ќе направите виолетово мастило. Ке најдете јајце од штрк и тогаш одново ќе дојдете дома. Без ова да не ми идете, толку. Ке направите вака, оти вака е добро."

Мајка му Савета ги прекрсти рацете во исчекување: "И?", праша срдито.

Чајникот шета со кафето, друг служи. Таа сега дознава што било пред шест недели. Значи ја заобиделе. Го сокриле патот до Охрид. Ги стега усните, се чепчи и гледа само во Постоља. Во собата влегува нов човек. Се здравува со ред. На масата се прават нужните поместувања на седнатите.

"И така. Климент се искачи на врба, на онаа до Изворон, со седело што има отсекогаш. И им го зеде јајцето на штрковите. Тие маваа на него со клуновите, удираа со крилјата."

Вистина беше, се присекава Климент на јајцето, штрковите и стравот и на зборовите од татко, му што ја надвија црвотечината во дрвото од креветот. Вистина!

"Е сега јајце имаме, е, велиме, што ќе правиме за гороцвет! Така рековме и со мајка, Бог да ја прости, тргнавме по гороцвет. Таа Долни, а јас Горни Ливаѓе. Дојдовме дома со нарамник гороцвет и го изгмечивме гороцветот и излезе мастило. Го собравме во едно шишуле. Е, сега велиме, што ќе правиме за лилјак? А беше мај, вечерина, а ова пенцере беше отворено. Ние, велиме, што ќе правиме за лилјак, и, Господи, лилјак влета во собава. Брзо-брзо го затворивме пенцерево, јас, Савета, мајка, Бог да ја прости, и го фативме лилјакот. Направивме борба и го потклапушивме. Чекаме сега да се обдени, а да се обдени никако. Савета се чудеше како сиркаме во лилјакот цела ноќ, оти сакавме да е жив. Кога се закажа

обзорјето, тргнавме за Охрид, кај Анката. Дојдовте? Дојдовме. Кај ви е лилјакот? Еве, рече мајка, Бог да ја прости, и го извади лилјакот од пазува. Мастило од гороцвет: Еве, рече мајка, Бог да ја прости. Штрково јајце? редеше Анката. Еве, реков јас и го одвиткав јајцето од шамијата во која го имав завиткано. Книгата, писмото, адресата? Еве, рече мајка, Бог да ја прости. Елате овде, рече таа и седнавме до неа. Го доближи лилјакот до усните еднаш, уште еднаш и уште еднаш, му шепна нешто, го искара, му заповеда. Му го зеде крилцето на живиот лилјак, макна со него во мастилото и на мама Ы го даде в рака како перце, да му напише писмо на татка за да се врати од Америка. Мајка, Бог да ја прости, и на глас и со букви ја кажа маката: дека сме без пари, без леб, без него и спечалил - не спечалил да си дојде. Го заврши писмото, го склопи, ја запиша единствената адреса што ја донесе Зарче од Спасевци кога се врати од Америка од пред десет години и го залепи. Пуштај го сега лилјакот, Ы рече на мама, абер мора да дојде, оти така треба. Мама не дочека, умре, Бог да ја прости, а еве го писмово, по шест недели, од татка."

Апостол го гледа писмото, сопствената сенка, а сите газат преку неа и си одат. Толку е визитата на Свети Климент, а Свети Климент е. Во собата се чувствува валмиште на евтин тутун: се слуша шкрипежот на црвите во дрвото, нервозната дипло на писмото и раздипла. Тој одново го чита во себе, ги памети сите зборови, а окото му светка. Светнато е од солзите, од некоја скриена надеж. Од чистото око по образот се стркала солза и капна на писмото. Буквите ја впија солзата и се разлеаја.

"Умрен е штом вака запишал", вели тој кон Савета и Климента и си реди крст на градите.

Во собата, тој ист час, низ отворениот прозорец влета сенка.

"Уу, лилјак", свика Савета Зоролска и ја покри устата и крикот. Апостол ја запре со рака како што беше потстанат и нареди молк.

"Ова е душата од татка, неговата џан, оти е умрен. Неговото живо време е готово", рече и се прекрсти.

Лилјакот удри низ мрачните агли на запурнината, ја искрши мрежестата светлина во собата и исчезна низ прозорецот.

Климент е свесен колку пати се престорил во облак, во лилјак, во митолошки Аргус со едно око од стотте, со кое сирка и бара изсирка за мислата што ја начекува помрачината на времето: се чувствува глупаво додека се обидува да го објасни она што го има закопчано во себе како сопствена слобода. Но и да не е таа, има потреба од ново престојување по свое, а ниту знае што значи тоа, ниту пак прецизно престојувањето може да си го објасни. Тоа е внатрешен порив, студ, помисла дека пека по минатото во кое ги разјаснил сите заблуди. Се лепи за него лепак на страдање на сопствените и туѓите гревови; ги умира одново и со грч смртта на дедо му Климента, баба му Косара, мајка му Савета, ги страда и цапа во мочуриште и не може да се помрдне. Знае; сопствените гревови тежат најмногу, со оловна сила, а нивната драма никогаш не ќе ја истрада до крај; тежината не ќе му дозволи да соумее да се престори во облак или птица за да летне. Не престанува да се крши во валавицата на родната вода, да го есапи времето по свое и да му ја дише мислата. Не ја признава потрагата. Му личи тоа на бегство, на скинат оков и откатанчена букагија, колку само лефтерно ја пушта мислата да го објаснува Господ? Ќе ја мени ли историјата на универзумот, страдањето само на еден човек, топлината само на едно срце, крвта од сопствените жили? Ќе соумее ли да се разбуди до крај и да го надлети огромното небо на безизлезот, ослободен од калта, а врзан со метафората на летот, во кој ги крева рацете

кон небото, за да го увери окото и срцето дека летнал, а сонот го претворил во живо време? Неговиот гавол скока во аголот на срцето, престорен во глас, во стопен восок низ кој капнува сонцето, низ нов килибарен зрак и го буди. Климент знае дека не си го објасни бегството, така ја зачека само валавицата на мислата, запната на сенката од детството, во кое лилјакот само ја искрши светлината на собата и се врати во мракот. Климент и сега, додека ја храни суетата со детските безмисли, гледа колку е отруен со страдање и брза да го објасни. Во таа изитрена постела на минатото гледа колку татко му Апостол Зоролски ја закопчал во себе сопствената душа. Го гледа, стипсосан, како се враќа од работа, качен на велосипед, или гледа како го чекаат да се врати со мајка му Савета. Минуваат години. Постољ Зоролски иде приквечер, низ ливади, со цел нарамник гороцвет, префрлен на седлото од велосипедот. Вечерта го реди до зглавјето и разговара за лилјаците. Парчињата од разговорот мајка му Савета ги опаша со златен молк, но имаше денови кога разговараа за разговорите, за мастилото и лилјакот. Таа елеганција завршуваше со кавга и ново жртвување: и лете и зиме Постољ Зоролски ги отвораше сите прозорци на куќата, за да може душата на татка му Климента да се врати во куќата. На ова му претходеше сон. Апостол го раскажа сонот: Јас и мајка, му рече, кога го фаќафме лилјакот, му ја заробивме душата на татка. Сега таа е заробена и низ неа е невозможно да помине страста, а ти сам знаеш колку нам ни значи таа, и како не крепи. Абе ме осудивте на мрак и страдање. Направи нешто, му рекол, кога ќе се разбудиш. Или гроб или црква, но направи нешто драматично и ослободи ја мојата душа.

Климент слуша внимателно, ги испружува рацете кон тланикот и пламенот со сласт, цапнува од огнот и тргнува по

ројот искри што тргуваат проугоре. Ја слуша Савета Зоролска како го надвикува Постоља и му се заканува:

"Ќе се вратам дома, будалштини не трпам. Сместо прозорциве да се затворат. Зиме лилјациите спијат со зимски сон, спијат. Толку да знаеш!"

Надвор навева: до прозорецот се густе снег и замошорен танц од бел ветер и бел воздух. На цамот зборува самракот, но предаден од кристалите на белото, самракот е завееан. Климент гледа низ прозорецот надвор, но снегот ја сокрива целата глетка: Централ Авенија тоне во сонот на зимската идила. Одвреме-навреме минуваат гроздови згушена светлина, жежат фаровите на колите и со хипнотична сила го враќаат Климента кон детството и Балкино. Тој се опира, не се дава, ја одбегнува стапицата на минатото и се буди, не мора така, но завееан е од спомени; гледа во белото на самракот, во магијата на бескрајната игра на снегулките и во сопствените прашања од кои зрачи радоста на премолчените одговори. Стигнува да се запраша: Кој сум? Знае, а не признава. Продолжува во копите на белиот мрак да копа, го откопува сопственото тело, сопствената душа; мисли, стигне, има време за сите одговори.

Надвор фучи. Мекоста на небото е згрутчена и тој чувствува некакво едначење со пајажината на самракот: има крилја на лилјак и летнувајќи, чувствува како се оддалечува од себе. Му погодува олујата и разбуден од зимскиот сон го разгатнува без остаток сопствениот сон, сопствениот идеал. Секој нов миг е подалеку од себе. Процедурата на избегнати одговори му создава мака и го притиска да го признае поразот. Господи, вели Климент Зоролски облечен во тело на лилјак, се облеково во грев. Помогни ми, Господе. Дозволи ми првин јас да те разберам. Зошто си ме создал само еднаш, втеран во оваа кожа на раѓањето?

Прогледај ми низ прсти, Боже мој, и поднеси ме, оти ништо не можам да задржам в рака: сè низ неа проаѓа и пропаѓа. Помогни ми, помогни ми Господе!

II

(Кога е човекот умрен)

Татко му, Апостол Зоролски, никако не можеше да си одговори во Балкино кога е човекот умрен: кога е умрено телото или душата?

"Двете, двете", вика мајка му Савета Зоролска и меша во бакарното котле над огнот, обесено со синцир. Вари качамак, а Климент гледа во двајцата. Умрен е кога ќе умрат двете!"

"Така е!", вели Постољ Зоролски.

"А каде е гробот на душата?"

"Просто е. Телото е гробот на душата, вели Савета Зоролска, ама тоа не се дели, двете се едно: човекот е жив додека колка душа во него".

"Кој умира попрв?", прашува Постољ Зоролски, со нанишанет прст во мајка му, која гледа во огнот со урнати трепки. Телото или душата?"

"Ами кој умира? На тоа што му е речено попрво да умре! Душата!"

"Е јас сум умрен. Ако е така, умрен сум. Во мене ништо од душа не е останато", вели татко му, оптегнат на креветот и загледан, со стакло во очите, кон таванот.

Климент се исправа до креветот: во него нешто се мешколи, паѓа и станува. Го закрепува гласот на мајка му, лут и полн прекора.

"Мрдни се од местото, да не се мрдниш од умот. Ами арен беше. Да си пијан, ај ќе речам пијан е. Ама што ти е тебе?", вели Савета и ја зема тавата да го зоврие маслото за качамакот.

"Право да ти кажам Савето и не знам што ми е! И кој да е на моево место не ќе знае. Врвине низ голема иктиза.

Пустиме, работиме, како волот за сламата. Виделина никаде. А за децата ми е жал. Климент во Струга врви со еден пешник леб цела недела. За ѓеврек или сарајлија немаме. А колку учи! Кажи! Ноне е во војска; има таму јадење колку сака и, ако има Господ, за две недели треба да си дојде од војска за сосем. Треба да му пуштиме пари за цивилно одело. Не чини детето да ни дојде овде во униформа, срамно е."

Савета го става качамакот на синијата. Апостол лапа од тестото и си ги оближнува прстите.

"Јади, му вели на Климента, наполни го мешето, да ти држи!"

Савета седнува до нив: го влечка треножното столче и на него ја поставува стомната за вода. Почнува кроце:

"Само нека ми дојде детето со добро, тоа сакам. А ако дојде со униформа, ќе ја вратиме по пошта, ти како што ја врати. Нека дојде милото."

"Друго беше времето, друго е сега. Ќе му пека душата".

"Пуста да ти кука и душа! Душата, душата! Ти знаеш некој друг збор освен душа?"

"Гроб! Ете ти друг збор, ама не ти се бендисува!"

Таа се прави дека не слуша, тој повторува "гроб", а таа мешка во тестото со дрвената лажица.

"Не ти се бендисува, а? Но само да знаеш: гробот на телото е во душата! Ха!", стори Апостол.

"Еј!, свика Савета. Направи колце. Прво јас реков за телото дека е гробот на душата, а сега ти велиш: душата е гробот на телото. Само го изврти зборот! Вијѓаш, вијѓаваш?", му се отпушти таа, осветлена од некоја внатрешна светлина на мислата, во чија сила ја храбри сопствената храброст да разговара со него, да му противречи, да му го земе стравот. Гледа во Климента и му

ги бара очите со зрачноста на нејзините очи. Климент не знае кај гледа.

"Кога е човекот умрен?", прашува Апостол Зоролски, како ништо да не било кажано пред тоа и да не се кажало потоа. Кога е човекот умрен? Кажи!?"

III

(Климент. Сеќавања)

Дедо му Климент Зоролко, на Климента Зоролски, најпрвин заминал во Влашко. Таму си ги копачел очите со убавите жени на Букурешт, а еден ден се сплеткал со двете близначки Домгани, Фалиција и Ексера. Така кажа Зарче Спасески од Балкино, којшто по Климента Зоролко замина пешки за Влашко и цело време со полна уста викал по него: Мајсторе! Мајсторе! Фатиле работа со полски фурни за тули, а Климент беше се прочул како мајстор: времето богато и спечалил векот. Пекал по жени и трошел по жени, а особено милувал со големи дојки. Е, умирал по нив. Еден ден измолил Фалиција и Ексера да се разголат пред него и да си ги мерат големините и убоста. Доцна било кога се досетиле оти двете се бремени, за сè било доцна. Збувнал пешникот, а оплодувачот, откако ја видел мајсторијата, пребегал со Зарчета Спасески во Кишињев, а од таму во Америка. Зарче кажува оти се пукало по него и Балкино знаеше дека се пукало. Зарче се врати од Америка со цел појас златници, чувани по пат на голо месо и тој спечалил вистина со златниците и зборот му се веруваше. Зарче кажува за устата на Климента Зоролко дека светела од злато, и му се веруваше. Кога ќе завршеше со забите, ќе го изесапеше златото пресметано во унци, динари и земја што може да се купи за него, а приказната ја прошируваше со златното ребро на Климента Зоролко. Кажа: го начекала њујоршката полиција во недозволена трговија со алкохол. Им зборуваше за прохибицијата, забележувајќи колку Климент бил дрчен за пари и како се здружил, по бегството, со црни луѓе. Ги спомнуваше Фалко од Манфредонија, Ѓузепе Аели од Беерта. Ама идел крајот, каканден, и го

фатиле. Немој бе мајсторе, викал гонебаре Зарче по него, имај страв, има Господ, ама по фаќањето го отепале Господа во него и го направиле мек еднакво, како во мевот така и на грбот. Со малку душа што преткала во него бил однесен во Државната болница во Њујорк, а бидејќи имал пари, вешти луѓе направиле од него човек: му направиле ребра од злато. Учел да оди како одаче, а чесни сестри му давале голема нега и му го силеле духот за секакви подвизи, најмногу да издржи и да прооди; проодел, ама се разбрало дека проодел и бидејќи предал, кажал имиња и сведочел за луѓе, одново бил начекан во некој од ноќните пабови на метрополата и расипан во телото со анџар скокавец. Му ги извадиле златните прачки, златните ребра и со него било готово. Си умрел.

Ова беше приказната на Зарчета Спасески од Балкино, но и тој веќе не може да посведочи што било како било. Умрен е. Климент Зоролски прашуваше и други луѓе што навистина е вистина за дедо му Климент Зоролко. И сега, додека тонеше во снежниот метеж, накрепен на прозорецот, си ги пофати рацете со ново чувство како да ја допира кожичката на крилцето од лилјакот што го вивна кон плафонот и го врати пак до прозорецот. Се стреси: се заниша како да сака да се ослободи од сенкиште што го вјавнало, што го клапнало и што го има опашано. Се сети само уште нешто: една пролетна приквечер, во Балкино дојдоа две чудесни жени, млади и во градски облеку. Го бараа Климента Зоролко, деда му, а тие што беше ги прашале, им кажале, ама не можеле да се разберат. Америка е Климент Зорол, им рекле, и дека никој не знае каде е. Апостол знаеше дека се тоа неговите сестри по татко, ама се уплашил за имотот и цел ден преседал качен на плевна и ворнат во сламата за да не се сретне со нив.

"Не мораше да се криеш од твоите сестри, од што се криеше, о татко?", иставајќи се од прозорецот го праша

Климент Апостола Зоролски, оти овој беше вратен од работа и се чистеше од снегот што беше залепен за него.

"Што да им речев, дека татко ми е престорен во лилјак, ај кажи?"

IV

(Постољ Зоролски. Пак сеќавања)

Во Балкино има една огромна црквена авлија што ја обградува црквата Света Богородица. Авлијата е од плитари и тргнува од влезната врата кон запад: оди, оди и одеднаш неа ја прекинува суниска градба, исто од плитари, што зјае празна одвнатре и стои без намена. Сега во неа чуваат избичени оплати од црковните тополи и тие така искубицирани немаат години намена: гнијат од влагата. По десетина чекори од тука, кон запад, авлијата е прекината со портичка со тежок катанец, за оние од Долна Мала да го скратат патот до црквата, да не ја должат многу-многу, оти веднаш до авлијата и веднаш до портичката почнуваат десетина извори: патчето е поплавено и за да дојдат до главната порта на црквата треба да го заобиколат цело село. Вистина, летно време можат да минат по камчињата, ако не ги однесле водите на зимата, но практичната намена на портичето е чудесна. На катанецот севезден стои клучот, а не 'рѓа. Балкинци велеа: Божја работа, и го скратуваа патот. Од тука авлијата минува крај редот неколкувековни тополи, огромни стебла што не можат шест балкинци, најздрави мажи, да ги преграбат со преграб, со сажни раширени во рацете, а тука до нив, во тревите и корењата, стојат неколку расфрлани надгробни плочи, на кои стои издлабен кирилски натпис. На еден од нив има сочувана слика на некој коњички офицер со кренати мустаќи и бела униформа. Плочата е свртена кон авлијата со лицето и е обрастена со трева. Се знае сигурно дека тој е Зоролски, ама бидејќи се самоубил, настрана е погребан. Западно од тука авлијата го губи рамништето и се спушта проудолу, уште педесетина метри, за одеднаш да сврти северно, под, речиси, прав агол. Авлијата продолжува од задната страна на црквата, сè до

источното крило на шталите, во кое и сега се чува сета дотраена механизација на некогашната задруга. Источното крило на авлијата завршува со главната порта, пред чиј почеток има неколку кубници расфрлан камен, довлечкан со кулук на селото. До камењата има чешма со гргорен дулец, чист симбол колку можат балкинци здружени. Се нафатија за чешма, оти зборот беше за чешма и за два дена извадија вода. Еве, велат балкинци, што вода извадивме и грабаат со грсти од водата за да ги измијат рацете по секој погреб, кога фрлаат малку земја над умрените. И си го мијат образот од сите зловни муабети и грешни мисли, што им надошле во кругот на црквата и ги прошепотиле или премолчиле.

Бидејќи е Богоројца, пред платото на црквата има насобран народ од сите околни села: праматари на панаѓурот нудат огледалца, шеќерен сладолед, алва и илјада цинцири-минцири од пластика, сребро и злато. Се тиска народот пред цементираното плато на црквата, се вијат две ора, игра Балкино и се поти, а орот го водат нови невести, облечени во клашенци, везени кошули и кадифени поманиќи, а на градите од ред гerdани, сребрени пари во неколку реда, што свонат од играта со сребрен сун.

Апостол Зоролски го чисти снегот, а со мислите е на панаѓур во Балкино, ја шета црквата, авлијата, гледа во орот, а качен е на еден гроб, оти просторот од играта е стеснет, а кругот на песната се напнува, сенса и се шири.

"Не изеде носталгијата, вели кон Климента, кој стои сеуште на прозорецот, загледан во белиот танц на снегулките што мошорат по Централ Авенија, не сомле!"

Климент е зафатен со себе си: си ги потсобира крилцата на лилјачето, ги извлекува канците и ги вкопува, крвожедно, во сопственото тело. Не слуша што бандари татко му за тагата, си го слуша крвотокот и офка.

Апостол гледа колку е саатот, нешто набрзина прокаснува, а во кратки блокови ја гледа црквата, ја губи, се

закажува панаѓурот, го нема, пак качен е на гробот и ја тегне шијата кон убошта на орот.

"Слезе од гробот и фати се на оро, о Постољ!, слуша некого до себе и не му го соумува отпрва гласот и не се врти натаму. Гледа во орот, во свирачите, во себе. Што е ова, се дере на глас и не му го мели мислата чудото: како можат истиве луѓе да се разделуваат и да плачат кога овде ги погребуваат, а сега на ист простор да играат, да им е тесно од радост, дури до небото.

"Фати се на оро, о Постољ!", пак истиот глас ја надвива жегата и пекот на свирката на Стојчета Циганот, неговата задишена зурла што чади од кај отворот и капка: кап, кап!

До него е неговиот сапраг, брачетот Нефит со кого ораат, сеат, влечат и жнеат заедно, рамо до рамо. Прво неговата нива или неговата, сеедно. Делат мака и блиски се, посвои од свои. И табиетот им е ист: нагол, напрасит и непредвидлив, а се налутија, дури да омекнат, отиде животот.

"Ба му мајката", покажува Нефит кон зурлата на Стојчета Циганот, што е подуен во образите како напната жаба и низ зурлата ја капка песната за Америка "Бог да бие", "изгор, ба му мајката!"

Апостол се стреснува, се врти кон Климента, кој стои закован на стаклото и не мрда, бега песната и пак е во стварноста, макар што не знае што е постварно и кој е животот.

"Каде е Ноне?", прашува за поголемиот син и опчекува Климент да се истави од рамката на прозорецот и да се сврти кон него.

"Замина за Алјаска со колата", кажува Климент, свртувајќи се само еден миг на мигот кон татка си, мал безначаен миг од мигот.

"Со кого?"

"Сам!"

"По ова невреме? Што барал во Алјаска?"

"Ништо не ми кажа!"

"Ти што му рече?"

"Ништо не му реков. Го прашав: каде? Ми кажа. О кеј, му реков. Татко, му реков, знае? Остави го татка, ми рече."

"Така ти рече?"

"Така ми рече!"

"Ме умревте!", свика Апостол Зоролски и седна пред телевизорот како пред икона. Прошета низ каналите и го исклучи. Стана низ собата, најде некаква книга, помина низ неа со прстите и ја фрли на креветот. Му се разговараше со Климента, ама се плашеше дека разговорот ќе ја изгуби сета смисла оти, инстинктивно, чувствуваше колку е Климент оддалечен, фатен од кристалниот омај на снегот. Тишината се креваше угоре и висеше над нив како обесен лилјак.

"Нашите гробишта се најблиску до олтарот", посака да му каже на Климента како што му кажа на Нефита таа Богоројца, за да го отепа неговиот восхит од песната и да го измести муабетот. Тргува со гласот кон христијанскиот доказ дека се најстара фамилија во Балкино, оти се најблиску до олтарот, до царските двери, ама умрени.

"Леле песна!, му вели Нефит и цифка со устата, цуфка, низ жили ми прошета".

"Ме чу што ти реков, ме чу?", кажува Апостол и сега не е сигурен на кого му кажа или му кажува, на Нефита или на Климента.

"Те чув", му вели Нефит. Што сакаш да ми кажеш? Што си нарогушен, пичка му мајчина. Слезе од гробот и слушни ја песнава. Слезе!"

"Слушај ваму: ја знам песнава, ама од песна не се живее. Го гледаш Стојчета како свири? Ај сега опули му се во палтоно. Гледаш? Скинато му е. Треба бегање од овие

песни, од оваа балканска плачка. Америка му е мајката и готово. Слушај: А-м-е-р-и-к-а! Се скинавме од работа, а крај со крај не можеме да врземе, разбери ме!"

"Америка, Америка...Ама да знаеш Постољ, такви како тебе ги прават песните, после Господ им е крив. Кажи што стана со татка ти Климента. Ти кажа: лилјак! И син му Постољ не гледа кај оди, готов си. Ти не можеш да си поразличен од таткото...Си имал сон - имај! Си бил најблиску до олтарот со гробиштата - биди! Ама најблиску до вас е Христос, ама и тој е распнат, така да знаеш!"

Стојче Циганот ја крена зурлата кон небото над Балкино: пискаше една заборавена песна за Солун и детето од злато; Рамуш Ковачот одеше на петици по него и душмански ја тепаше јарешката оптегната кожа на тапанот и со искривено тело потскокнуваше по уловениот ритам на зурлата и бијот.

Сакал или не, Апостол во сеќавањата изгледа живееше највистински. Истото беше и со Климента, само Ноне беше избегал од обрачот на минатото со дива строгост: ги отфрлаше бескрвните прсти, што го држеа коренот и Балкино, пленет од новото и огромното на Америка, во која пронајде, барем привидно, сопствена рамнотежа и сопствена целосност. Ги впрегна сите сили во едно: да заборави што бил и кој бил и кога Климент и Апостол разговараа за Балкино, тој ја нуркаше главата во дланките, ги затвораше ушите и излегуваше надвор. Апостол викаше по него: "Ај да разговараме!", а Ноне излегуваше, без проговорен збор, кон некаде и, дури кога ќе се вратеше ноќта, на двајцата им го паметеше прашањето и в очи им велеше:

"Ако ми се разговара со вас, јас ќе ве побарам!"

Надвор доснежи: сега белината беше царство на бескрајот, во кој митолошките очи на Аргус си пробиваа пат. Климент полека ги откачи канците на лилјакот од

телото, ја подзабриша лузната и офна. Имаше во него мек отпор и блантурина што се разлива во бранови низ жилите. Посака да заспие, но долго не успеваше, зачуден од ројот на мислите што го притискаа: што бара Ноне во Алјаска?

V

(Имајте сенка. Бидеше луѓе!)

Апостол дремкаше со отворени зеници и се чувствуваше неудобно: ја губеше власта над децата и колку повеќе бегаа од сиромаштијата, тие стануваа подалечни. Си кажа една загатка, гатанка за гајдата, за лисицата што ја напрчила опашката, кога волот рикнал во темен дол и кога подрече: Ај кажи сега што е? почувствува толку голема гајда и празнина што помисли дека чакнал со умот. Ама не се даде.

"Климент, спиеш?", подрече кроце со страв да не го разбуди синчето, ако е заспано.

"Спијам", рече Климент сонливо и се преврте на грб.

"Слушај ваму. Нашите гробишта се најблиску до олтарот, а тоа е христијански доказ дека сме најстара фамилија во Балкино. Нашите биле први, први во Балкино, а кога дошле Турците, во една ноќ снемало седумнаесет мажи од куката. Не биле Турци, биле Дебрани, пљачкашка банда и барале откуп за мажите во злато. Нашите сè продале да натокмат пари и се вратиле мажите, ама еден ден пак надошле и сè било готово. До што е грнче и поклопче искршиле, мажите ги отепале, а преживеала само една жена од сите. И за среќа, или несреќа, била блосоена, ме разбираш. И од неа одново тргнува нашата лоза. Прво се родил Митре, по него Јаким, по него Каритан и Ѓорѓи, по Ѓорѓија Петар, по него Климент, по Климента јас, Апостол, а по мене Ноне и Климент. Се родил и Наум и бил коњички офицер, ама се убил. Играл руски рулет со пиштол и готово. Затоа е онака закопан, подалеку од сите. Климент..."

Од другиот кревет не дојде глас, не се одсва. Апостол исчекуваше и се подисправи на креветот, а Климент беше

втонат в сон. И барем во тој момент не можеше да знае што слушна неговиот син, а што не. Стана и ја запали столната ламба: побара со раката под душекот и ги начека доларите: плукна во прстот и почна да ги брои. Задоволен, ги стутка доларите и се зачуди: небото немаше облак, целото беше жив жар од ѕвезди. Погледна во таа живожажница над Гарфилд, доближан до прозорецот и целиот афоресан, помисли на Нонета. Го проколна својот сон што им го доближи до нив, до Нонета и Климента, а во него, немајќи одговор на мачнината што го јадеше, затопотапа тапанот, оној ист тапан што удираше во него додека ги чекаше визите во канадската амбасада во Белград, седнат во холот и згужван во умот. Го пцуеше во себе простиот ум, оти му го продаде на гоолот: му се лутеше на Љубисава од Балкино преселен во Белград, кому му ги даде парите од двете ниви што ги продаде за Љубисав да сврши работа со Шиптарите, по чиј канал требаше илегално да ја префрлат канадската граница кај Виндзор. Така му беше ветено и тој веруваше, но еве, гледа во мислите, со горчила во устата и без мера во лутината, криво му е, леле колку му е криво, оти умот го изгуби и оној вроден инстинкт што го опоменуваше на тревога и прецизно го раководеше. И сега, додека гледаше во живожажницата над Њујорк, на местото од срцето имаше многу, многу зборови, многу кавга и најзгора, еден зинат тапан што удира, топотопи и збудалува. Најболно од тапанот извира гласот на жена му Савета Зоролска со клетви и мунси: "Проклет да си Постоље Зоролски, ми ги збудали децата со Америка!" До гласот на Савета идат бранови сеќавања од Белград, во канадската амбасада. Се гледа како се ребри во холот, речиси и не дише. Итро гледа во другите што чекаат, во петте часа на сопственото чекање, а тапанот само што не пукнал: ја бие Америка по десетти, по стотти пат и не папува. Му шета мек еж низ крвта, го скокотка и сака да избега, да летне: гледа во тие што чекаат

како него, во нивното бескрајно време и не признава сопствена грешка. Калапи изговори до секој сомнеж, обвинува лошо чвеци што му го наполниле срцето со слама, а главата со соништа за Америка. Си ја јаде душата, крчка од сите страни, а сламата, вивната, го спржува во градите за да помисли дека гламносал.

Централната врата се отвора, а на влезот е службеник на амбасадата со куп пасоши. Апостол е згрутчен како зрнце: престорен е во уво и успева да ја оптегне устата во насмевка. Службеникот е строг, речиси намуртен. Се пресекава како го гледаше кренат во грбата на веѓите, додека исчекуваше да одговори зошто оди во Канада?

"Одиде на свадба. Ме канат за кум!", му рече и ја оптегна бузата.

"Колку ќе останете"?, допрашува службеникот и мрда со окото цак цак, две кратки стеганки на очниот нерв, вроден тик. Тикот се повторува повеќе пати додека Апостол ги кажува имињата на пасошите: Апостол Зоролски, Савета Зоролска, Ноне Зоролски и Климент Зоролски. Истите имиња ги отчитува службеникот на амбасадата, а Апостол е престорен во пифтија, безимена, просирна 'рскавица. Америка, Америка, Америка... мава тапанот, се тресе пифтијата, бучи зградата, јачка Апостол и се секава, со јачкање, колку пати проба да замине директно за Америка. Задно се обиде со гаранција за работа во пекарата на сват му од Патерсон, пак ништо. Се обиде и иселенички преку аukat, како што ги викаа адвокатите во Балкино и пак ништо: процедурата траела пет, осум, десет години, требало да се фати ред, цел свет чекал. Гаранциите што ги чекаше ја вивнуваа само сламата во срцето, го креваа со пламенот уште повисоко сонот за Америка. Распаран е целиот одвнатре, буи срдба во него и трча по Теразија, запатен кај Љубисава од Балкино, испукан во тапанот. Ги гнети во пазумарката пасошите, го допира со прстите остатокот од

парите што треба да го доплати за визите, патот и Шиптарите.

Го слуша гласот на Љубисава: го врти разговорот, како на лента, од кој иде мешанка на јазикот од неговиот дијалект на кој зборува Балкино и српската варијанта на Љубисава.

"Тешко је, јер требит да се подмачквит, се имат нафаќано 'рѓа. Дур да подмачкаш пак фаќат, части ми!"

"Кажви шо кошќат Љубисаве?"

"Ќе ме клајш у беља Постољ. А ти си сиромашан, јебига!"

"Ме навредуваш, Љубисаве!"

"Ајде бре, сум вреѓал. А мислев, наши сме, ќе си попра тро муабет на својот језик. Иди..."

"Чекај бе...Зини! Кажувај колку?"

"Не је у питање само једен чвек. Ќопита и ќе ти стора абер!", помирливо кажува Љубисав, а Апостол му кажува кога може одново да дојде во Белград и гледа како гледа Љубисав во албумот на масата со лупа.

Си го гледа Апостол разговорот по Теразија, го бара уличето што ја започнува "Мајка Јевросима", ама и сега, додека се сеќава, не може да го пронајде, сè исто му доаѓа како тогаш што му доаѓаше и сè ново и непознато. Одвнатре нов топотом го заглушува, го дроби на парчиња, а си го слуша гласот.

"Имам два загона. Едниот го знајш, Љубисаве, знак од Бога е. Знајш шо пара му земва?"

"Немајет нашине пари Постољ. Само Шиптарите купвет. А ќе им донесиш ти Шиптари в село? Ќе те проколнет, јебига, за век и веков."

Апостол врши трње со газот и бара зборови. Глаголи над него Љубисав.

"Узми зајам. Кад спечалиш, ќе им вратиш, а? Не је работа да и продајш нивите, намуз је, частими."

"Ја да се зајмва? Ај молиште! Главно е да ти ги изброја парите: тап-тап и готово."

"Шо велит Савета? Ти била болна. Ти је опита?
А?"

"Абе, жена ко жена, недават, ама субедвиме. Е малу болна, ама на нозе е. Немат кејф во неа. Туку кобит. Ке су е запустел фамилијата! Ке не поклапушеле Шиптарите, велит, ке не избркале со пари од родните огништа. Шо не кажвит: станавте лилјаци, ми велит. Убо, И велама, убо, ама ти не знајш шо е Америка? Сон! Сонвиш, ми велит, разбуди се. Е ама ко ке се разбуда Љубисаве е неиздржливо: обесен су на ченгели! Балкинци играат со мене, се мајтапат. Кога ре, опитвет, Америка, кога? Ке бит, им велама, ке бит, им зборувам, се вртам кон небо останат сам и го молам Господа: а бе Господе, а!"

"Ова е шиптарска врска и промаш немаат. Шиптарите знајат за беса. Ке ојш преку Канада, преку Виндзор, ама требит да се подмачкат. По чоек ке те чинит три илјади долари."

"Аман бе!"

"Не вели аман. Толку!"

"Не се мојт да се скусит нешто?"

"Не се мојт. То је и зет и неста!"

"У мајката!"

"Парите унапред, се знајт...жено! Клај по едно кафе, да не каже Постољ во Балкино, не ми даде кафе Љубисав."

"Не требит бе Љубисаве. Ке реча оту пиф. А ко кажвев кај ида, еее, велеа балкинци, шом си праел муабет со Љубисава, еее..."

Жената држеше некаква заседа до пердето од прозорецот и гледаше, божем незаинтересирано, во разговорот: бришеше на стаклото црвосерки и пцуеше на српски по стаклото и мувите.

"Пхи! Знаш где је, видиш да радим Љубисаве!"

Пак ја згреши улицата и пак. Едно време сакаше да се откаже, да продолжи кон авобуската, ама во себе ги носеше парите за целиот бизнис и немаше откажување. Удираше сонцето тогаш пружниздолно, директ в теме и Апостол реши да седне некаде да се освежи. Се разврте, а на аголот ја виде сината табла на улицата, на која со бели букви беше испишано "Мајка Јевросима". Поможи Боже, ја најде зградата со лес. Ги извлечка пасошите од пазумарката, фрли еден опул на црвените печати и свика кон Љубисава.

"Љубисав! О, Љубисав!"

Тој се покажа на пенџерата, му даде знак со рака да се искачи кај него и уште од врата му рече:

"Ме срамотиш, јебига. Звони! Ниси у Балкино"

Апостол подголтна: се пофати за пазумарката и од неа ги извлечка доларите, стотка по стотка. Плукаше во прстите и велеше еден два, а за три плукаше, три четири и за пет плукаше. За десетина минути броење и пребројување, сумата беше ујдисана за двајцата, немаше грешка.

"Галиба ти сумњаше у мене, реци?", заниша со главата пензионираниот поштар Љубисав од Балкино и зачека.

"Е ќе сумњам, рече Апостол. Ами наши сме, ебаго. Ко деца имаме тикви печено со лепешки, исти лајна сме јале, ако се секаваш!?"

"Се секавам, рече Љубисав и додаде: жено, клај едно кафе, на овега му се брзат...Слушај ваму: о овоме ни реч, да знајш. Ово је готова ствар. Во Торонто ќе те чекет. Имет твоја слика и ко ќе излезите од авионот во холот, ќе те чекет со напишано твоје име. Ќе видиш, то је за сваки случај. Карти имаш за авијонот и ќе летниш од Сурчин. Ја ќе су тука!" Се исправа и прашува: "Имаш карту за натраг?"

"Имам повратна дури во десет навечер."

"У реду", завршува Љубисав и го зема кафето што го принесува жена му со насмевка:

"Узмите, изволите!", вели таа.

"Сполај ти", враќа Апостол.

Љубисав странично сркнува од кафето, без да го земе во раце, а со лупата гледа во поштенските марки под кос агол: им го доближува окото, им го оддалечува окото. Апостол молчи и шлиба од филџанот: ја забришува капката пот што му се лизга по челото и ја проколнува горештината што иде од сите страни; го лулка кротка надеж и му се топори на празното што иде од пазумарката и го удира во душата; ги мери со чекори нивите и зема земја во грстот. Го доближува грутчето до усните и го згрутчува со прстите, го дроби во нив и го испушта низ прсти. Така се збогува со нивите, а дома Савета го чека забулена со шамија и сигурно потечена од плачење. Апостол шлиба од кафето, гледа во Љубисава и во филџанот, а Америка пука од тапанот и тапотопи и часови потоа, додека го убива времето низ Калемегдан и по светкавите излози на Белград. Дојден е веќе до железничката станица и се загледува во возовите што одат или се враќаат, но окото му игра по една мантија што ороспуваше со еден цајкан и му се стори лезетна за загледување и за кејф, на некој начин. Цајканот одмина, а таа направи корзо до него и му се врати уште еднаш со прашање и потпрашање. Ја праша засигурно колку ќе бара, без никаков срам, и ја собра потоа во една вдлабнатина на зградата до контејнерите, макар што крај нив си врвеше друг свет, забрзан и намуртен. И ги даде заслужено парите и кога го закопча шлицот погледна уште еднаш во неа, а потоа во саатот и збудален затрча кон излезот на железничката станица. Му остануваа уште десетина минути да го стигне автобусот, знаеше дека автобуската е веднаш тука, до него, но сега ја дишеше чудесно далечна, поради тоа што штракалеше во него и свонеше тоа од ороспијата над тапанот, што уште ја биеше Америка. Го најде перонот, автобусот, а возачот се зачуди што е така задишан и вивнат

и, откако чу, погледна на ретровизорот, од двете страни и тргна за Охрид.

Патуваше цела ноќ низ Србија, а кога се задени, тие беа застанати во Врање на пет минути. Апостол се опушти и дури тогаш го урна сонот, но се будеше многу зачестено. Не виде сон. Во осум саатот беа во Охрид, а кон Балкино тој тргна пеш.

И во други прилики, кога Апостол го лулкаше споменот на Балкино, тоа изронуваше како ќе му дојдеше. Понекојпат тоа беше чиста слика, порабена со златеста срма на есента, а некојпат тоа беше магличав облак што ги крие куќите и го расточкува селото, како огромна лигава медуза да го клапнала и да го сокрила намерно во себе. Во овој момент, додека Апостол Зоролски ја надбројуваше смрзнатата жар на ѕвездите над Гарфилд и Њујорк, го виде Балкино оддалеку, чисто, вгнездено меѓу три планини, како во шупник и не му се свиде сликата: зараснато во билје и повит, му заличи на голем гроб со патчињата од згазено бозје. Еден пламен од ѕвездите му заигра како згасната свеќа, а луѓето што ги среќаваше му заличија на куп коски, оптегнато влезени во човечка кожа, и човечка и жебурлива, вета и изгужвана. Во него држеше пусија лезетот од градската жена, го клапушеше големиот сон за Америка и воопшто, во душата пафтаа крилјата на петелот буништар, додека не ја виде потспуштената чатија на родната куќа. Тогаш сокри капка срам во себе, подголтна и се подисправи, виде колку е таа мала да го растревожи пред балкинци, но беше голема за да го отруе одвнатре. Спласна неговата насунсуреност: помина со погледот, опкрш, низ сиот мегдан на селото, а окоото му застана на чатијата и му сплавна восхитот: ги пофати пасошите со рака, ги допре градите, а како да допре дупка: заструи низ него промаја, провев низ илјада дулци од телото. Истекуваше од него радоста, татко му Климент, син му Климент, тапанарот, Ноне, Америка,

бијот на камбаните на Балкино, ќелавиот службеник на канадската амбасада, Љубисав. Кон него идеше Климент да го пречека, ама тажен во одот, намуртен во лицето. Речиси свика:

"Што си таков во омјазот? Што е работата?"

"Умре мама. Вета Зоролска даде душа."

"Како бе синко? Кога?"

"Сега. Ти беше на порта сигурно, а таа се збогува."

"Бог да е прости. Ме бараше? Не?", праша Апостол и погледна во идењето на поголемиот син Ноне Зоролски и кон него го повтори прашањето: "Не ме побара?"

"Не!", рече Климент, а Ноне потврди со главата.

"Не проколна на умирање и тебе и Америка. Рече дека не те сакала. Ја дале со сила за тебе, а не те знаела!", кажа Ноне.

"Како не сме се сакале, богати. Кој ве направи вас? Таа така, на болеста. Крај на краја, такво беше и времето. Што сум јас крив за времето? Старите се слушаа. Кој веруваше и кој пулеше такво нешто. Љубов! Машко за женско, женско за машко и ај ми со здравје..."

Ноне и Климент го следеа во чекор. Тој зборуваше за визите, за Љубисава и врската со Шиптарите, за Канада и Виндзор, а кога дојде до прагот на куќата, застапа, погледна во синовите и рече:

"Никој не е вечен. Одете сега кај тетка ви и кажете дека е умрена."

Се прибра Апостол во големата соба, во која ги чекаа гостите и во која лежеше Савета, како да спие. Тој ја извади капата и ја згужва во топка и постоја над неа една минута, без збор. Отпосле дојде над неа и ја допре со рака, еден краток мек допир со врвот на прстите.

"Не ме дочека, а! Донесов визи... Слушај Вето: имам слушано дека умрените уште некој саат слушаат штом ќе им

излезе душата. И затоа ти зборувам: врати нешто од клетвите, дур има време. Што сум јас крив за тебе? Ај, кажи!"

Ноне се искашла зад него. Апостол се сврти кон него со срца во очите, а однадвор идеа гласови на женска тага. Апостол издивна од сите дулци на телото, а провеот го начека неподготвен за казната, олицетворена во сведоштвото на избеганите зборови пред Нонета. Посилна воздишка можеше да го одвее в небо, но тој го стегна срцето, а со раката ги нацбара другите дупки низ кои истекуваше и долго ја држеше залепена за градите. Отпосле се подисправи, се зачека во мислата, а се вкочи. Прошепоти:

"Кога е човекот умрен, а?"

Ноне го сепна со прекора:

"Татко, внимавај што ќе кажеш пред луѓето. Мавни се од големи зборови. Ќе те памтат. Најарно ништо не вели, молчи."

Се потсмали, исчезна. Лут се искачуваше во воздух, носен од струјата на брзиот здив и му застуде од височина: црвенилото на очите зајадри, збувна; доагаа луѓе, зборуваа, филозофираа, ја мешаа судбината и саатот, човекот и калта, а нему лутината не му врвеше. Лут беше и на себе, на Савета, на Нонета.

"Кој е вечен, се досети кумот Китан, ај кажи?"

Готов беше да испука, ама си го знаеше табиетот и одмолче. Го следеше Нонета во секој чекор и чекаше да го начека насамо за да го грабне за грклен, ама знаеше дека ќе мора да почека. Топлиот воздух му ја палеше уште повеќе срдитоста и собра толку сила да ја отапи болката со чавче ракија што му ја подаде Климент за душа на Савета. Климент пак му тури и веќе Апостол беше друг човек. Е, ако ми рекло детето, ја ублажуваше затапената острица на секот, ако. Ама каде е сега, се разбуди Апостол во лутината и благоста, што си бараа место во него, што барал, што мајка барал во Алјаска?

Избега Балкино: не ја чуваа повеќе ноќта Савета Зоролска да не ја прескокне некакво живинче или пеперуга да ја прелета за да не живее грешно. Одвреме-навреме, во патот што го врвеше Апостол кон замислената Алјаска, кон која патуваше Ноне, го гледаше во бдеењето над Савета пеперуцето гробниче, како ги плакне врз цамот крилцата на чудесноста од правот, а кога ептен се обдени го виде пеперуцето со соголени крилца на подот, како дрвена лепитка. Ги мешаше очите на Нонета и очите на сестра му Пана, што покажуваа со ишарет кон пеперуцето, додека таа уште преткаше и леткаше, а таа ја пупчеше бузата и шлапкаше: "Ене! Ене!"

"Што брбкаш мори сестро. Да беше тоа душата на Савета ќе се спасеше. До што е дупче, купче и поклопче таа си знаеше кај И е, а не ќе знаела како пеперуга да избега од своја куќа. Ај молчи!", си го слуша гласот, вјавнат над снежните копи во дворот, во кои стега цибрината на ноќта. Не знае колку време е на прозорецот: знае само дека го живее другото време од Балкино, закрепено на неговата кожа и во крвотокот, знае дека останувањето на прозорецот има друга смисла: го чека Нонета да се врати од Алјаска, се надева дека ќе се врати, ќе збучи колата ноќва, а тој ќе зачука на врата.

По Централ Авенија сообраќајот е проретчен. Стоте очи на митолошкиот Аргус светкаа со одблесокот на цибрината, но ниедна кола не тргнува кон куќата на Теси Анариффе. Апостол ги има разрогачено очите и не се откажува од стражата до прозорецот. Тифка во себе и ги брка сликите од погребот на Савета, ама Ноне и Климент врват со ракијата, нудат за душата на сопствената мајка. Луѓето прво велат нешто за тоа што пред тоа кажувале, а, пред да пивнат, туриваат капка две наземи и тивко шепнуваат: "Бог да ја прости!" Помини Ноне, врви Климент и си оди ракијата, се лизга кон пеколните грла, земјата и

молитвата. Надвива цагорот, а едно куме се засмева, загледано во Постоља: ги стишуваат со попот што доаѓа задишен со епитропот, зад кого селскиот копач на гробови, Ласте, некако од подмишки, го пушта дрезот:

"Чудо Постољ! Од гробот гргна извор. Олко дувло, на! Се крена водата и готово!"

"Мама ни зборува со ова", подрече Ноне, а Климент се справеше со Ластета:

"Како бе?"

"Готово!", рече попот и запеа.

Поворката застануваше три пати. Се простуваше Савета од сè: од сончевиот сач што тежеше над неа и особено од излетаниот сун на едно бескрајно улиште, што виеше низ воздухот над поворката. Попот беше вознемирен и збунет и додека не ја внесоа во црквата, зачестено се обзираше кон небото. Една жена го исекна носот во шамиче и кажа дека водата избликнала од гробот и дека плави низ гробиштата.

Кога излегоа од црквата неколкумина чапаа со кофи од водата, ја празнеа дупката, но водата надоаѓаше.

"Ајде сега мајка ти да ја спуштиме в земја", рече благо Апостол Зоролски кон својот син Климент и се загледа во очите на синот. Климент беше ластунест, а под грбата на очите имаше индиско индиго, толку сини очи. Такви очи имаше мајка му Савета, но нејзините во тој момент беа склопени и поминати со троа мед за трепките, да не се отворат никојпат повеќе. Таа лежеше во ковчегот насинсурина во најнова промена, а сонцето се одблеснуваше од лакираните рабови и удираше во очите на попот, кој ја креваше раката со кадилницата да се заштити од блесокот.

"Може, ајде сега внимателно!", рече тој.

Ноне заплака на глас и го допре телото на мајка си. Истото го направи и Апостол, а Климент пробиваше пат низ тисканицата околу ковчегот, за на крај да ја допре и тој

нежно, со прстите и со чувство како да ја допира нејзината душа.

"Сега можеме", рече попот и запеа со достоинствен глас, здрвен во ликот и надуен од непријатноста на исчекувањето тие со кофите да нацрпат уште некоја кофа.

"Мама кажува нешто", шепна Ноне и се помести од местото, а сандакот плафна во водата. Истиот миг се огласи камбаната, со задоцнет звон, како да ѝ стежна капакот што го побараа. Водата избрбна од страните, а попот свика:

"Капакот!"

Го дотуркаа и капакот, го положија над водата. Долниот дел кај нозете втона, а делот кај главата се подисправи, како да сакаше Савета да му се испули уште еднаш на виделото и на сонцето. Капакот леташе немирно на површината и се накриви, а неколку лопати тежеа над него.

"Фрлајте земја!", свика кумот Китан и отиде до Апостола да му ја стегне раката.

Брзо стигнуваше земјата со лопати и раце: каллива локва се ширеше и низ приодите на околните гробишта, но луѓето не се жалеа. Молчеа и шепотеа одбрани зборови. До него стоеше Климент и го држеше под мишките, како така да треба. Му се доближи до увото и му рече:

"Мама, татко во извор ја погребавме."

"Ништо не ќе ја врати", прв пат проговори Апостол, а не беше воопшто сигурен дали и тоа не требаше да го одмолчи. Се чувствуваше како скршена порцеланска статуа и си ги собиравше парчињата. Со очите го побара попот, а него го немаше. Како да беше своја сенка: тука беше кога беше најпотребен и одеднаш го снема, исчезна кога сè беше готово. Сега одново се појавуваше: во од ја потсобираше широка мантија и немтурен, чекаше ред да стигне до Постоља за сочувство, кој веќе седеше на излезната порта и сите со ред ги канеше на ручек.

"Што ти чини попе?", го праша Постољ, откако го покани на ручек.

"Колај работа", рече попчето.

Апостол Зоролски беше загледан во инаетот на сонцето, што не мрдаше од вертикалата над него. Никогаш тоа не било поголемо во неговиот живот. Ова се некакви обратни симболи, помисли тогаш, неа ја нема, а сонцето се зголемува. Наивно помисли дека нејзиниот дух влегол во сонцето за да го осветли уште повеќе нејзиниот невечерен, последен ден.

Од далеку се виде забрзаниот од на директорот на Земјоделскиот комбинат, во кој Савета работеше години како сезонка. Директорот пред себе водеше две работнички со венец за покојната и се извинуваше, скашурено, како тоа задоцнил.

"Фала ти директоре", му рече Апостол, а венецот работничките го однесоа до гробот. Директорот, со многу страст и погоденост, трогнато се поздрави со Нонета и со Климента, ја забриша потта и рече:

"Никого времето не го чека, а кога човекот си оди, со него умира неговото време. И дел од нашето, сигурно!" Последниот збор го повтори уште еднаш и влезе во службената кола.

Луѓето свртеа кон нивната куќа: наседнаа на поставените маси во дворот и ручаа. Кога сè беше готово, околу нив се врткаше само кумот Китан и сестра му Пана.

"Би", рече Апостол кон синовите. "Ете што е човечкиот живот."

Ноне се искашла и најде работа околу празните шишиња со пиво. Ги редеше во гајбите и молчеше. Немаше никаква желба за разговор со никого, а особено не со него, тоа толку чисто Апостол го гледаше и како да чувствуваше невидливи пламења на рамената. Две ноќи му се собра несон и свиздење и никако не очекуваше да го снајде ова. Ги пушти мислите во непозната насока, да се ловат и да се

ослободуваат меѓу себе, да јансат една во друга и да се преплетуваат како змии. Стоеше на средината од собата со преклучени прсти и страв во срцето: сламата во него беше вивната, а пуздерот на горениците леткаше во сите насоки.

Вечерта на софрата тројцата молчеа: каснаа залак - два со сила; Ноне поткашлуваше, а Климент кажуваше нешто за безмислата на животот, полека, со такт. Крајно ја отпушти воздишката кон молкот на Нонета:

"Да имаше враќање од таму!", рече и замолче. Неговото лице започнуваше нов грч, несообразен со зборовите. Залипа на глас.

"Доста!, свика Апостол. Ако беше да ја вратиме со плачење, ај да плачиме уште!"

Никој ништо не дорече: настапи штама во која ништо не мрдеше, ни цан, ни цун.

Змиите уште ја мрдаат плетенката, тоа Апостол го гледа и готов е да легне во креветот. Пресамардисува уште малку низ себе, гледа во дворот, кон сонот на Климента, пак кон прозорецот и се довлечкува до креветот. Му трепери душата и си го поставува, по којзнае кој пат, истото чудење: Што бара Ноне во Алјаска? Што мајка барал? Го повторува истото прашање и есапи за отсуствата што зачестија во последно време, за кои Ноне не сакаше ништо подетално да објаснува. Му велеше дека е со нашинци, дека е млад и дека со него не би сакал да зборува за некои работи. Апостол ќе замолчеше: неговиот лик остануваше во собата, заробен во огледалото, а тој продолжуваше да скита, ослободен од близината на татковите зборови и стапицата на нерешителноста. Во тој миг ја споредува доверливоста меѓу себе и Климента, интимноста на осамата на Нонета и си префрлаше. Легна и не заспа: ги имаше разрогачено очите да може во нив да пропадне одеднаш сиот свет, сета човечка осама и надеж едновременно. Во нив играа сликите на збогувањето, целата тајфа балкинци што ја клоцнаа

стомната со вода на прагот, за лесен да е патот на тројцата, како вода. Мигот кога Апостол клекна на прагот, се спушта до земја и го бакнува. Го виде и Нонета како го преповторува под индиго секое негово движење; се доближи до него, му ја фати главата со двете дланки и го удри од вратата за да го боли и да се врати, а само за Климента нема здрава слика: се изгуби некаде и сите се шутрат каде е човекот, а тој отпосле се враќа од зад плевната, поднасмеан и облеан со сенки на лицето и блага пајажина од некој копнежлив миг. Некој со шепот ја спомнува момичката на Ламбевци, Денијела, вели друг, но Климент не отвори, ништо не рече, се вовлече во себе и со истата насмевка заспа во автобусот за Белград.

Во Белград ги пречека Љубисав, испотен и влажен во дланките. Кажа брзо дека летот за Торонто е одложен на неодредено време, имало нешто непредвидено и дека се случувале зачестено такви работи, но морало да се истрае.

"Нема грешка!", подвикна и ја избриша потта од челото.

"Ти го имаш зборот!", му вели Апостол и гледа во жена му како се смешка блажено и како го стега Љубисава под рака. Се смешка и Љубисав и зазема поза за сликање.

"Ами Савета?", му текна на Љубисава.

"Ја прости господ", кажува Апостол и готов е да си ги побара парите назад, ама не се решава.

"Ништа се тука не може. Нема шанса да ги повучиме парите. Ау, мајката!", тифка Љубисав и ја допира централната мисла на Апостола, а потоа енергично кажува:

"Правац Сурчин!"

Викна такси и сите влегоа во таксито. Внатре удри една спарина на август и парфем на покосени ливади. Климент кифкаше, а Апостол ја стегаше капата меѓу нозе, разрогачен и остинат и со чувство дека минува низ бескраен тунел. Гледаше во синовите и правеше планови за Америка:

ја носеше во себе тежината на трите планини над Балкино за спомен и за споредба со огромноста на светот. Изври изворот од гробот на Савета, брбна тагата и му го смени ликот.

"Што е со тебе?, го праша Ноне во холот во Сурчин. Како ти да си и како да не си ти!? Ти се менува лицето!"

Апостол погледна во стаклата на холот, ама огледалото на привидот беше нејасно и барцулаво. Ги крена рамениците.

"Тој е оригиналот на копијата што излегла од него", кажа Климент и се поднасмевна под око.

"Што сум јас?", праша Апостол.

"Ништо бе", рече Климент, пак под око и почна на глас да ги повторува фразите за практична употреба на англискиот јазик.

Од сидот на холот електронскиот екран зазрачи со отворен сон: летот за Торонто беше најавен, а патниците ја создаваа, во редот за пасошите, илузијата на сонувањето.

Љубисав се појави како никната печурка од никаде: се препотуваше уште и додека Зороловци ги минуваа контролите, тој им мафташе со двете раце.

Во авионот Апостол само еднаш проговори со децата:

"Имате страв?, ги праша, а долу се гледаше одблесокот на водата и сонцето како заоѓа во некое. море. Имајте сенка, бидете луѓе, а не лилјаци!", им рече и замижа.

VI

*(Бог го создаде светот и сè што е во него.
Америка, удри тапанот)*

На аеродромот во Торонто тројцата Зороловци заличија на три лубеници, пуштени по река: одеа речиси стиснати еден до друг, но секој за себе беше сопствена ротација, што ја бречка водата кон своја насока. Наредбата на таткото Апостол беше прецизна: да се отворат двете четири и да се почитува она што доаѓа со стравопочит! Однадвор гледано, тие во ништо не се разликуваа од никого: Апостол, на молба од Нонета, ја фрли капата со рог, уште во Сурчин, во една корпа за отпадоци и си се зачуди на умот што го носи. Беше, значи, зготвен за промени и макаршто имаше во него трепет и јанса, страв пред широкото и непознато пространство, се обидуваше да ја одржи веселоста кај децата; беше вртимушка што фучи околу себе и не се дава, "стара коска", им рече на децата, живо сребро и шејтан, таков сум и не се давам, немајте гајле.

Беше подзабраден поради жалоста, а низ брадата се имаа закажано групирани бели влакна. Тие ја вообличуваа неговата строгост, ја фиксираа петтата деценија на животот, а во исто време правеа од него копнежлив маж што ја минал добата на младоста, ама кој уште држи до сладострашноста на животот. Беше покрупен, но нешто понизок од синовите. Тие беа два тенки ластара, што бргум-бргум извишиле нагоре, право и жолто. Кога беа помалечки ги имаше препуштено на Савета и таа удри силен печат на нивното поведение: ги учеше на скромност, на трудољубивост, на илјада добродетелства што го красат животот. Им велеше: "Од Бога сме и кај него брземе, оти Бог го создаде светот и

сè што е во него;" им велеше: "Од почетокот на создавањето на земниот круг и пред да бидат установени границите на светот, пред да дувнат ветровите; пред да се чујат гласовите на громот; пред да болскотат секавиците, пред да се утврдат основите на рајот; пред да се појават убавите цвеќиња, пред да се утврдат подвижните скали, пред да се соберат безбројните ангелски воинства; пред да се издигнат воздушните височини, пред да се одмерат размерите на небескиот свод, пред да се запалат огновите на Сион; пред да бидат истражувани годините, пред да бидат одделени оние што грешат и бидат запазени оние што ја пазеле верата како сокровиште, тогаш Тој помислил и се создал Самиот, а не преку друг; исто така, од него ќе дојде и крајот, а не од некој друг!", им велеше загледана во страниците на Светото Писмо од Третата Книга на Ездра. Така таа им велеше, а Апостол тоа го расипуваше: ќе се вратеше пијан од Струга, полн горчиниште во приказните, слама во срцето и сон за Америка. Не кажуваше пред кого и со кого ги храбри илузиите: трчаше кон неа распафтан во рацете и со несигурен од фрлаше по неа со што ќе му дојдеше в рака. Таа трпеше со молчење, со стиснати усни и чекаше да се одвали во постелата до другиот ден. Другиот ден Апостол беше нов човек, човечец што заскитал во грдоста на некој лош сон. Патарот на "Босна путеви" стануваше побожен, го бараше Светото Писмо и во него наоѓаше барем дел од Неговиот суд за себе. Ја прашуваше Савета, за да ја заборува, обични нешта, за раката како почеток на човека и за петицата како негов крај. Таа се смешкаше без прогор со часови, а тој одеше по неа и ја зачекуваше кај вратата, до шпоретот, со истото прашање: "Кажи, каква е поделбата на времето и кога ќе биде крајот на она што е прво и почеток на последното?"

Тоа толку често се повторуваше, топло и опасно, толку последично, што Климент и Ноне знаеја напамет и

однапред за поделбата на времето, размерите на небесниот свод и сокровиштето на ангелските воинства. Војуваа строгиот татко и благородието на мајката, а тие ги бараа почетокот и крајот на родителските кавги во себе, го болуваа нивниот грев и гледаа во нив уплашено: Апостол трпнеше, слушаше во клетвите како ќе заврши, во каков пекол, во каков катран и не можејќи да открие што е прво, а што почеток на последното, нестишен излегуваше кон некаде. Тоа се повторуваше во циклуси, а потоа настапуваше чувствен период, во кој се броеја јајца и пилиња, насадени квачки, прасиња и јариња, над кои вискаше киптежна смеа во куќата, а Савета зрачеше од убоост, од благост и здрава снисходливост. Му ги миеше нозете, го нудеше со козјо млеко, го милкаше и, воопшто, го креваше во воздух, а децата ги храбреше со него. Тој рака не стави на нив: имаше во него огромно пространство за детската палавост, во кое буеше чувствена билка на гром, трн и цвет што вишнее кон небото или се спушта од него. Кога зајуначија, во нив постапно го ослободуваше мажот и зборот, зборот и човекот и не ја криеше безмерната радост од љубовта на Климета кон книгата. Му велеше дека столот треба да се загрее, да се испоти газот, а за понатака јас. Понатака јас, остана да виси во воздухот: платата не стигнуваше ни до половината на месецот, Савета работеше само сезонски во Комбинатот, а големото ветување беше заборавено. Заборавено не беше ни од Климента, а најмалку од Апостола, кој се ребреше пред синот и мислеше Америка е спасот и софрата на која ќе ја збере фамилијата и ќе ја насити. Но и двајцата молчеа. Ноне беше подруго: ги бараше најкратките патишта до себе, практичен, едноставен и кашличав. Заврши три години стопанско училиште за дреар и замина војска, наспроти противењето на мајка му, прво да најде работа.

Во Балкино раста од Нонета одамна фати "усвет": Австралија, Германија, Канада, Европа и Америка. Идеа, напати, на година, две или пет и збуени во снагата и стомаците, парталеа кикиритки од најлонски ќесиња пред единствената задруга, локаа бира и ја бараа Македонија. Така се будеше и буеше македонството, се ослободуваше националната потиштена енергија и не беа ретки паролите за Обединета Македонија. Сецкаа мортадела и крањска кобасица и низ песна го тепаа кралот Александар Караѓорѓевиќ во Марсеј, оти рекол дека не ја признава Македонија. Пукаа со прстите како со пиштоли и му велеа на кралот, еве ти ја Јужна Србија, а не Македонија. Но и тоа стануваше обично и опасно, оти македонството си бараше конкретни дела и работа, а од внатрешни се распрашуваа кој пукал во воздух и имаше потегни-повлечи со информативни разговори и други разговори, оти доставувачите и кодошите пливнаа како гасеници и чмакаа по разговорите со ред: те кој пукал прв, како ја кревал раката и што мајка барал во Солун. Еден ден дојде покана и за Нонета за распрашување. Рака не клале на него, ама во него се всели, една грутка што му стежна преку мера, оти кога Климент приквечер пееше за Македонија, Ноне ќе му присвикаше: "Немој бе Климент, остај ги тие рабоќе. Немој! Туку ај ние да ја коптисаме кун Америка, овде се стори со животот!"

Балкино се празнеше: во школото се врткаа уште десетина дечиња и учеа од прво до четврто во еден клас, комбинирана настава. Ја повторуваа одново измешаната лекција на науката за буквите, четири години со ред: косите и исправените линии, полжавчињата и колцињата и му ја земаа на едно: Америка, та Америка. Кажуваа кој добил на лотарија во Австралија, кој колку хотели имал во Њујорк, колку пари и што можат со тие пари овде. Сидаа мермерни чуда, барокни палати и цркви со златни кубиња и крстови,

го хранеа празното време со илузии. Девојките што останаа беа десетина: предвреме свенати и ненадежни, свенати предвреме како цутот на сливите петровки, затрупани со волја и желба, живозапретани в земја. Гледаа во сликите на тие што заминаа и ако дојдеше вест дека некој од младите на Балкино, таму некаде, се оженил, по правило, таа беше белосветска дроца или обично курвиче, поминато од сите...

Зороловци одеа низ водата и ротацијата кон својата судбина: аеродромот беше пренапрегнат, небаре сиот свет оди или се враќа од некаде. Во тоа гужвиште и човечки порој од раси, омјазии и табиети, Апостол го здогледа, уште од одделот на пасошката контрола, своето име испишано со фломастер на голем картон.

"Ене!, им свика на Климента и на Нонета, со нанишанет прст кон сопственото име. Не чекаат, немајте гајле!"

Тргна натаму, озрачен и олеснат, ама до него, како од земја, изникна униформисана службеничка од аеродромското обезбедување и го замоли да тргне по неа.

"Плис!", му рече таа и му покажа со раката во правецот на одделот што ја означуваше пасошката контрола кон внатрешноста на холот.

Апостол позелене, побледе како крпа, му стежна снагата и со мака го следеше чекорот на службеничката и секој збор што му го велеше, преведен на српскохрватски, преведувачката, кај оди, кај кого оди и зошто?

"Одам на свадба во Торонто, кум сум. Кај прв братучед. Крв сме, крв!", им рече на македонски на двете и им ја даде згутканата адреса, напишана на обично кницуле, одамна подготвена за ваков случај. Смешно! Испадна дека е сè о кеј, и... смешно. Тие се смееја оти Апостол пофаќаше некаква невидлива капа со рог за да ги поздрави и излезе низ офисот. Ноне и Климент, и уште двајца непознати, го

чекаа на излезната врата од пространата аеродромска зграда.

"Еве сум бре. Ништо не ме јаде. Тука сум!", им свика Апостол и ја урна најлонската кеса до нозете: сакаше да се поздрави со незнанците, ама тие брзаа, се чакареа на сите страни и кога во себе најдоа сигурност во зборот, му се обратија на Апостола:

"Ние сме врската од Љубисав, рече едниот, а другиот го снема кон излезот. Следете ме!", рече човекот и тргна пред нив. Зороловци го следеа: од главниот излез се упатија кон паркингот, прекугрупа, до една паркирана лимузина.

Патуваа неколку часа без да проговорат ни збор: возачот праша дали сакаат нешто за јадење, да прокаснат нешто набрзина во некој од попатните мотели, по што тројцата одмавнаа со главите и кажаа дека не сакаат.

"Сити сме, јадени прејадени!", кажа Апостол и погледна во уплашените издивки на синовите и сакаше да ги окуражи со збор, ама таков збор, мамелешка, не најде во себе, оти и нему му требаше кураж, брза храна за стравот и трескотот на поткожицата. Имаше разбирање за таинственоста на возачот, но побара глас и овој да има разбирање за него.

"Ако сместо не застанеш крај пат, ќе се срамиме господине!"

Светлата на колата беа запалени, а внатре се шутреше првиот мрак: возеа веќе десетти час без одмор, а во тој момент колата сврти од главниот пат низ еден макадамски пустеш, од кој во колата навлезе црвеникава прашина.

"Издржи уште неколку минути! Тука сме, рече возачот и продолжи: Овде ќе преноќевате. В зори доаѓа врската по вас: жена е, и како што ќе ви рече таа така ќе постапувате. На своја глава ништо да не преземате. Ако постапите поинаку, се доведувате во опасност. А сега одете

во онаа куќичка!", заврши возачот и со долгите светла ја осветли куќичката.

Мракот одеднаш се урна. По сјајот на ѕвездите на големото августовско небо, можеше да се претпоставува за страните на светот: Апостол броеше овци и ѕвезди и лежеше на едно импровизирано креветче во аголот на собата, а до него Ноне со ноже делкаше нешто во мракот.

"Ќе ги пресечиш прстите!", насети Климент нож во темното и го опомена Нонета со чист глас, а Апостол шепна: "Пссст!"

Уште не беше зазорено, а вратата се отвори. Светлото во собата се вклучи и исклучи. Ноне во градите миреше едно разиграно ждребе и не успеваше да се разбуди. Во рамката на вратата се оцрта женска силуета.

"Гед ап! Не чека пат", списка жената, чиста ласвица, невестулка поткрената на две нозе: слабо испиено женуле, со свилена ешарпа околу вратот, чиста хистерија.

"На нозе дечиња!", свика и Апостол, а хистеријата го бесеше ѓаволот на три измислени седумки и четири вретена: го есапеше времето со оган под нозе, чии јазици веќе ја имаа подземено. Ги отвори вратите на црвеникав караван комби и возеше со нервно лудило, од што, во два наврата, испиштеа гумите.

Апостол беснееше, ненаспан и уплашен дека ќе се расипе работата, оти му идеше прав и еж во грлото, го боцкаше без прекин и се накрваше во него маката на патот, неизвесноста до тоа дотогаш и несовладливоста, во тој момент, на тоа што следи потоа. Тоа недефинирано лајачко женуле му ја палеше сламата во срцето со приказни за некаков Авто Дафе, средновековен суд за вештици и оган на кој инквизицијата ги горела вештерките.

"Така треба!", викаше цифкаше, керекекаше змиската кожа и додека сонцето опточуваше златеста копрена низ редот на белите тополи што го крепеа долго

асфалтираниот пат, жената замолкна: спомна безгранични зборови, ситен интерес и две-три невропсихијатриски клиники, низ чиј третман бил пропуштен Црниот господ на сечијата надеж, но и на нејзината, та затоа таа утрово е овде и затоа го бара сопствениот дел од бизнисот.

Застана со колата крај патоказна табла на која пишуваше "Виндзор", се разврти и кога беше сигурна дека е сигурно, ги побара парите со испружена рака, стегната во нацврвените усни до болка.

Апостол спраска: излезе и ежето од грлото и правта и Ы го еба мамето. Климент го виде невремето во грбата на очите од татко му и енергично свика:

"Де бре татко, издржи", а кон невестулчето што си го оближуваше горното мевце на бузата, на чист англиски рече:¹"Let's have it clear, Miss. The money has already been given. There is nothing that you can ask from us. We're Lubisav's albanian connection."

"О да, рече таа, сори, сори".

"Така сестро слатка! Така!", рече Апостол, го отвори пенцџерето на комбито и плукна во ветрот.

Се возеа уште рамно три часа. Црниот Господ си беше качен на црното небо, вотнат во црни облаци и молчеше. Горе на небото пак, подземени од некакво струење, облациите се парчеа, се доближуваа и наново се дробеа, порабени со килибарен конец.

"Илјада облаци", рече Климент и во истиот миг се врати назад во Балкино, преповторувајќи ги облациите на Денијела што таа ги гледа со него на зајдисонце. Но сега беше утро, канадско облачно утро на август и тие тројцата се чувствуваа напуштено: фрлени во гробот на облачното небо на Канада,

¹ "Парите госпојце, се однапред дадени, да се разбереме. Нема вие што од нас да барате сега. Ние сме шиптарската врска на Љубисав"

оставени таму сами, самички. Имаа заседа и ја чекаа врската. Змиската хистерија, пред да ги истовари, направи неколку кругови со возилото. Климент тоа го виде, оти некои наслови и згради се повторуваа три пати и кога, дефинитивно, во мислите на Денијела одново И го даде клучот на нивната куќа во Балкино, кога ја венча со тајната поделба на клучот и времето, крајот на она што е прво и почеток на последното, прошепоте:

"Се вртиме во круг!"

Женулето помина со голема брзина крај нив: на педесетина чекори од местото на кое седеа и чекаа, таа го сопре возилото, а од него, влечкајќи лежерно неколку комплети риболовни стапови, излезе средновечен човек. Се доближи до нив и им даде знак да го следат до кајчето што благо се мрешкаше, заврзано со синцир за еден метален кол. Минуваа низ просторот на плажата и забрзуваа по човекот. Тој го одврза кајчето и цапна во водата, за да можат Зороловци да влезат во него без да ги навлажнат нозете.

Во тој момент Климент, Ноне и Апостол како да не беа тие: беа сенки во просторот, раски во водата и парчиња, парампарчиња во воздухот. Беа на средината од реката или езерото, а крај нив врвеа бродови како планини и погодни да им ја дотолчат претставата за големината на Балкино и Балканот и да го сторат маф сето дотогашно крeвкo искуство за можните димезии на светот и индивидуалната претстава за него. Ловеа риби и беа рибари, а нит ловеа, нит беа рибари: чекаа погоден момент да ја минат другата половина на водата, да ја минат границата, вообразениот почеток на едниот крај од епизодата, првото и најважното до првото: да стигнат до другата страна, да стапнат во бијот на тапанот што ја заудира толку жестоко Америка, што тие ни бар сетија кога човекот го запати кајчето кон другиот брег и кога пукна тапанот во благата лагуна на брегот.

"Куикли! Хари ап!", свика човекот и им ја покажа дупката на скинатата мрежа низ која поминаа. Не педесетина

чекори ги чекаше нов човек со метален понтијак: стоеше до колата и мелеше со десната рака во воздухот да побрзаат.

Америка, удри тапанот. Апостол ги гушна синовите и заплака. Трепкаше како светулка и гаснеше, светни - згасни.

"Одиде по Ејвеј, осумдесетката и готово е. Ја имате адресата?", праша човекот со каубојски шешир.

"Да, рече Апостол и ја пропелтечи адресата: Теси Анарифе, Перреире 117, Гарфилд!"

Возеа десет часа: цел пат Апостол беше поднасмевнат херој, а Климент и Ноне се чувствуваа кашаво. Климент сонуваше топла вода и широка постела, а Ноне цел пат туфкаше за ножето што му остана во шумската куќичка.

"Овде го имав", подрече, повтори и се избара одново во џебовите.

Осумдесетката имаше шест ленти во една насока: Климент се исчудуваше искрено, Ноне туфкаше, а Апостол рече:

"Ова е живот. Овде нема пролет, лето, есен и зима, овде е живот. И секваш е пролет и секваш е есен, зима и лето. Секваш."

Гледаа подзинати и грагоросани, зграгорени и тапи во чувствата, а отворени за сета светлина и сиот сјај што го голтаа нивните очи. Стануваа бессилни тројцата, зачудени од тоа што го гледаа, од тоа што доаѓаше кон нив со својата непредвидлива огромност. Во нив биеше тапанот набрзо, удираше езгија, збуен виј и им се распостилаше низ сите пори на кожата.

Колата застана: пред нив, целата во светлина, зрачеше трокатна куќа со огромен цветен двор, прошаран со бетонирани патеки, што водеа кон големата гаража до левото крило на куќата и од задната страна на дворот. Над

десната страна од влезната врата, на сина основа, стоеше напишано: "Перреире 117".

VII

(Нејзината убавина е тажна)

Првите денови од вселувањето во куќата на г- цата Теси Анарифџе, Зороловци се плашеа да го покажат носот на вратата. Науме од Пеневци, нивен соселанец, дојден да се поздрави со нив, раскажа толку стравови за полицијата од Емигрејшн офис и Црнциите, што тие се изначудија и стипсосани го замолија да се прибере дури е подење.

"Ај што ќе те пикнат в затвор, ама пострашно е таму: Црнци ти ја земаат честа како содомци."

Апостол погледна во синовите и шеретски им намигна, а на Наумета не му остана покус. Го праша:

"Безбели ти го парталеле газот штом вака кажуваш!"

"А, не, само сум слушал од други", забрза Наумче и докажа дека му е мило што ги видел и си замина. Но случајот сакаше да исплете шега со дојденците: во дворот видео полицаец и тројцата спраштија по скалите на таван: се испозедоа фатени рака за рака и кога влегоа во темништето на кровот, прст пред око не можеа да видат. Полека се навикнуваа на мрачното, а кога Ноне шкрапна со запалката открија дека се обградени со остатоци од стар намештај и кревети со железна пружина. На креветите имаше огромни гипсени кукли, неподвижни манекени од шнајдерски дуќан. Ноне ја згасна запалката и кажа дека ги спржил прстите. Зборуваа со шепот и зачекуваа да свика полисменот, ама и по саат чекање го немаше во поткровјето, од што умно заклучија дека не доаѓа по нив.

"Ајде, слегуваме!", нареди строгиот глас на Апостола, а во тој глас одеднаш поткровјето се придвижи и целиот простор на поткровјето беше исполнет со крикови на лилјаци. Тројцата стоеја стаписани, здрвени и со зима во

срцата. Се спуштија, еден по еден, по дрвените скали: газеа одземено и како во сон: најнапред одеше Климент, а по него врвеше Апостол: Ноне извади од пазувата обесен лилјак и му се пулеше во ѓаволштината на очите. Го отпушти од котелецот на маицата и го вивна кон поткровјето.

"Што чекаш?, го забрза Апостол, свртен кон него со гласот и главата. Ноне не одговори, гледаше одземено во сенката на лилјакот.

На долните скали полицаецот се поздравуваше љубезно со Теси Ананифе и тие уште веднаш се враќаа, газејќи на прсти кон горните катови. Ноне сиркаше низ балконскиот прозорец и кога полицаецот го напушти дворот и се запати кон Централ Авенија, тие ја собраа душата во здивот што трчкараше по скалите.

"Татко, татко мој!, свика Климент, обземен од појасот на тагата и бессилноста, кажи, што може сега човек да си вети себе си?"

"Ха!", стори Апостол и тоа беше единствениот одговор на прашањето.

Тие денови во куќата на госпоѓицата Теси, Зороловци играа криенка: доаѓаа многу непознати, влегуваа и излегуваа: тие бегаа во мутлумите на поткровјето и свикнуваа на лилјациите и не им се плашеа, но тоа беше двонасочно: лилјациите ќе пропретаа само малку и темнеа, обесени на гредите. Дури седмиот ден по нив дојде Илче од Николовци и се зачуди кога овие му кажаа дека се скриле на таванот.

"Луѓе сте или лилјаци, им рече, ако ве фатат - тука сме, ќе платиме бејл. Ќе ве откупиме!"

Илче од Николовци, во тој момент, не можеше да знае како ја урна срцата на стравот и колку ја сплеска наситно. Од тој ден тие почнаа да одат подисправени и чекаа да фати тој некаков бизнис со стаклена волна за да ги вработи кај него. Седмиот ден, кога Апостол почна

нервозно да *sensa* на една нога, дојде Илчето и ги свика во комбито. Ги возеше речиси два саати, но тие немаа приговор. Работеа својски: вадеа од некој подрум распарталена изолација со стаклена волна и одново ја обложуваа со нов слој. Вечерта им плати по шеесет долари и тие беа пресреќни.

"Платено ви е?", праша Илче.

"Платено е, рече Апостол и му ја стегна раката како со менгеме. Платено е!"

Цела недела тие работеа со Илчета: тој им ја крена сатницата, оти Зороловци беа вистински работници, запинаа и се капеа во пот, ама не се пожалија. Апостол приквечер наоѓаше празно место да ги изброи доларите и кога ќе завршеше со броењето лицето му добиваше спокоен израз на мртовец. Климент и Ноне ја знаеја неговата страст и се правеа недоветни, зјапајќи во телевизијата лакомо.

"Ајде легнете, не чека работа утре, земете сила!", ги силеше синовите и откако тие ќе легнеа ги препокриваше родителски.

Неделата имаа слободен ден и тргнаа низ градот или најточно, направија мала прошетка по Централ Авенија, редејќи дикат на знаците што можеа сигурно да ги вратат во станот. Нивното чудење беше исчезнато, стравот распарчен и веќе дишеа со полни гради, со чувство на престапништво, но и со недообјаслива подозривост, кога ќе се јавеше нов знак на полициска сирена.

Решија да се освежат со "кока-кола". Во близина имаше отворен бар и Апостол ги поведе внатре. Седнаа блиску до прозорецот што гледаше на улицата и беа брзо послужени. На соседниот стол, до нив, пристар господин читаше "Time" и внимателно ги слушаше нивните живи разговори. Затечен во стапицата на љубопитноста и туѓиот збор, ја напушти внимателноста и, погледнувајќи во нив, отворено се заслуша во разговорот. Се виде дека го разбира

јазикот, но неговиот изглед никако не оддаваше дека се работи за Македонец.

"Пропштевајте господа, им рече снисходливо, полн очекувања, по муабетов гледам оти сте од Македонија."

"Оттаму сме", рече Апостол благо и се израдува на јазикот.

"И јас сум оттаму. Од Битола. Рувим Блиер, ако дозволите."

"Така?, рече, праша Апостол и зачека. Ние не сме од Битола, од Охридско сме, од Струшко најточно, ама едно е тоа."

"Арно де, рече господинот и го преклопи списанието. Мене младоста ми мина во Битола, најубавите спомени ми се оттаму, ама судбина. Избегавме на почетокот на војната, цело семејство, јас и синовите. Се спасивме. Сигурно имате слушнато што стана со Евреите од Битола?"

"Отидоа јабана, ете што стана. Колку ќе беше Македонија поумна и побогата со нив. Битола особено!", рече Климент со тага во гласот.

"Јас не сум богат, но синовите ќе бидат сигурно. Имам куп документи за некогашна Битола; фотографии, филмови. Ако сакате, за еден саат, можете да се осведочите: нашата заедница од Гарфилд има ти парти. Пиеме чај и разговараме. Ќе биде убаво да ви прикажам филм или нешто од документите. Ќе биде задоволство и за нив, ако ме удостоите со ваша посета. Еве и потсетница, телефонскиот број и адресата. Куќата е веднаш на улица, на петстотини метри оттука."

"Сполај ти, сполај ти!, рече Апостол, имаме друга програма, ама некоја недела, ќе видиме. Сполај ти!"

Излегоа од барот и Апостол подзабрза во чекорот.

"Чекај бе, почекај!, му потсвика Ноне. Уште што не трчаш!"

"Слушај ваму: разговор со непознати никако, за двајцата важи. Не знаеш и не можеш да знаеш кон која бразда тргнала водата. А сте чуле дека Евреите пијат крв? Ги ределе луѓето во бочва со клинци, ќе ја растркалале и пиеле крв. Така се чу."

"Приказни од Гебелс, речиси свика Климент. Сигурно. Евреите имаат најклета судбина, полоша од македонската, сигурно!"

"Ко дете имам слушано", не се даваше Апостол, запафнат од лутината на Климента, но прв пат почувствува дека го губи разговорот, уште незапочнат и забрза за да го одбегне продолжетокот.

Минуваа крај чудни луѓе што ги крепеа сидовите и ѓубретото од контејнерите. Имаа послано картонски кутии под себе и пушеа цигари: менуваа шише вотка и ги плаzea јазиците кон Зороловци, опијанети и гнасни.

"И ова е Америка!", рече Ноне и предложи да префрлат на другата страна од авенијата. Зад нив се мрешкаше оморнината и чадеше асфалтот. Климент запна на еден излог со богата изложба на оружје, муниција и кожни колани. Гледаше во еден двоглед со кожна футрола и посака да го купи еден ден.

"Со него можеш и ноќе да набљудуваш!, му рече Ноне. Ова е двоглед со инфра црвени зраци, гарант!"

"Еден ден", рече Климент, а Ноне покажа со прстот кон опремата за риболов, рибарските чизми и блинкери за речни пастрмки.

"Мајка си плакала Америка да ти даде, ама и да ти ги земе парите!", се јави Апостол и нежно ги преграби синовите, кажувајќи ја со главата насоката кон која треба да продолжат.

"Не ја видовме госпоѓицата Теси!", рече Климент.
"Ќе ја видиш кога ќе дојде по киријата, сигурно!", рече Апостол.

"Има блиски во полицијата. Виде полицаецот колку се задржа? Цел саат остана со неа, а ние трмевме на таван. Може да не отчука!", размислуваше на глас Ноне.

"Не, никако. Таа има полза од нас. Шестотини долари месечно не треба да се потценат. Ами другите станари? Гледаш колку не има!?", кажа Апостол, покажувајќи кон групата станари што ја косеа тревата пред куќата. Ова е бизнис за неа. Цел живот ништо да не фати, може да преживее само од станари. Плус, разбрав, имала некаква фарма со нутрии. Затоа ја нема со денови."

Во тој момент на влезот од трикатната куќа се појави госпоѓицата Теси. Тројцата застапаа подзинати, бидејќи се зачудија на средбата. Таа погледна, отсутно, во нив, но остана прикована на влезот и тие не можеа да ја заобидат. Помина во нив измешан стравопочит и машка желба за покорност, оти им се стори прозрачна и слаба, но начинот на кој таа им се испули тие го разбраа како став на вистинска жена. Така можеа долго, потоа, да расправаат и да си ги кажуваат импресиите цела вечер. Апостол покажа склоност кон поетичност:

"Нејзината убавина е тажна!", рече.

"Нејзините очи се сини!", кажа Ноне и се почеша во градите, како да се подизгорил од зборот.

"Лесна е како перце и јас вака, со една рака, би ја кренал во воздух!", не издржа Климент.

"Колку години да има?, праша Апостол и не чекајќи го одговорот нареди да легнат и да заспијат. Не чека работа синковци, доста со соништа!"

До крајот на есента Зороловци работеа заедно. Ги служеше среќа со Илчета: тој наоѓаше нови бизниси во Даунти Стрит, а тие тројцата стануваа рано, прокаснуваа набрзина и брзаа кон комбито на Илчета. Ги менуваа таблите на плафоните од една огромна зграда и одеа искривени во шиите како шинати. Работеа со голема група

работници, оти имаа рок кога треба да ја завршат работата и сè одеше според предвидувањата на Илчета. И тој не се штедеше: работеше пред сите и повеќе од сите, се капеше во пот и подвикнуваше да побрзаат. Со нив имаше и двајца Полјаци, но претежно беа Македонци. Некој од нив подрече дека се работи за радиоактивни материи, опасни по здравјето на човекот и другиот ден Илче донесе заштитни одела од азбест. Се прашуваа во паузите за висината на сатницата, но пред Илчета молчеа, беа неми. Дали од облеката или од премора, Апостол почна да подзастанува со фатот, а Климент го насети тоа и го покриваше со себе. Работеше за човек и за двајца дури, но при крајот на работата татко му се пожали на градите и седна накрепен на сидот. Илче му кажа дека тој не ќе му треба за утре, но дека за синовите ќе има работа.

"Оди побарај работа во некој бар, чисти пајнци, миј, или оди некаде на друго место. Оваа работа за тебе е тешка!", му рече Илче вечерта кога ги враќаше од работа во комбито.

Апостол ги разрогачи очите, се почеша во носот и подрече:

"Ќе правам некако, ќе пуштам. Дејдисува човек да е и неарно, нешто ми се слоши!"

Другиот ден Апостол купи бројче за во компјутер од едни Полјаци што живееја до нив, се разбира лажно, но за двесте и педесет долари тој влезе во компјутер. Се јави во "Џи Ви Си" и го примија на работа во одделот за пакување на телевизори.

Работата испадна лесна, но и сатницата. Му испаѓаше двесте и седумдесет долари неделно, но работата го исполнуваше, го крепеше и тој беше чудно задоволен.

Го фасцинираше завидливоста, срдта на сите, особено на нашинците во сите разговори. Како да им беше мило, ако не си на работа или за цент, макар само за цент да

си подолу. Тој да не зема повеќе, најважно им е ти да не си погоре. Што им е влезено на луѓево, маму им ебем, пцуеше, туфкаше Апостол, се чешаше по мевот и со нервозни чекори ја мереше Дневната соба. Ноне и Климент имаа овертајм, прекувремена работа, и се враќаа предоцна. Тој ќе им купеше печена кокошка со ориз од кинескиот ресторан и ќе им ја ставеше на маса во кутијата, но често тие немаа сила да вечераат. Паѓаа преморени на подот и одвај успеаа да се искачат на креветите. Една ноќ виде дека Ноне заспал на подот и му падна многу жал. Поплака, поплака и го попокри тука на подот, ставајќи му ја, нежно, перницата под главата.

Другиот ден Ноне се колнеше дека повеќе нема да работи во две смени, овертајм, но пак се враќаше капнат и целиот згрозен дури доцна навечер. Правеше шеги на своја сметка, колку е алчен, дрчен, колку е будалест, ама пак се повторуваше истото. Климент патуваше некаде со мислите и чувствуваше внатрешна потреба да избега од овој круг, во кој цврсто го држеа родството и крвта и нешто што не можеше да го објасни. Не, барем со прости зборови и не со чувства. Тоа го притискаше силно, го гмечеше севезден и правеше од него топка со тревожен спин. Но ротацијата беше во тој простор, во кој се гледаше заморот на Нонета и раскостениот сон на Апостола и сопствениот недефиниран хабитус, навидум видлив, но опасно сокриен во мразот на орбитата, што почнуваше од детството во Балкино и се заокружуваше во желба за вечерни часови по англиски во хајскулот. И Климент и Ноне веќе имаа бројчиња со девет цифри, купени пак од Полјаци и можеа да работаат и во други фирми, но најважно беше да ја завршат процедурата за возачка дозвола, што значеше вистинска слобода во движењето и беше документ со кој лесно се докажуваше сопствениот идентитет. Отидоа да полагаат, а само Климент положи. Ноне плати и ја купи доволата, а Апостол остана

да мисли колку пари потрошија цела ноќ. Се разбуди и се начека себе си како собира и одзема, есапи и стенка од саклет, оти му се пристори дека отиде месечната заштеда во ветар. Но и си признаваше дека овие патишта мораат да се изодат поради спокојството, поради сонот на децата, оти се случи Климент, една вечер од сонот да затрча низ собата и да се искачи на таванот, уште неразбуден и уште со страв од сонот.

"Што ти е Клименте?, го праша Апостол кроце и му ја подаде раката да го придржи. Си сонувал нешто?"

"Остави ме. Бегај! Идеше полицаецот кон нас!"

Орловскиот нос на татко му никојпат повеќе во животот не бил пропуштен и толку изразит како таа ноќ. Климент одеднаш беше разбуден со сето свое битие, преразбуден дури и враќајќи се во креветот ја зачека сопствената судбина на работ од некоја недефинирана празнина, чија линија ги сечеше судбините на Нонета и татко му, под прав агол, над мракот од тоа што беше долу и непознато. Личеше тоа на тетовирана кожа, чиј цртеж содржеше избрани мотиви од риби и сирени, а над нив тежеше анатомијата на оптегнати крилја на лилјак.

Над него тежеше орловскиот нос на татко му Апостола и го допираше со топлината на издивот, го гаткаше, а да се ослободи од него му беше жал. Замижа и мижејќи му се обрати најнежно:

"Блазе ни што те имаме Постоље Зоролски. Да ни живееш!"

Се сврте на другата страна и заспа. Апостол постоја над него уште цел саат, седнат до неговото зглавје. Ноне крчеше во сонот и дуфкаше, свирежно, некаков апстрактен пердув од усните, цела ноќ.

Утредента Апостол не отиде на работа: седеше во собата и правеше планови за иднината: имаше многу дупки во нафаката, а без државјанство плановите не вредеа ни

цент. Сакаше да се обиде со потплатување. Ама Полјаците кажаа за мамени работи и лоши искуства, дека багабонти се множат како печурки и дека е добро да си ги чува париците. Со децата ги избегнуваше разговорите, за тоа потоа, важно беше да се работи и пак да се работи. Иднината доаѓа сама и без никој да ја очекува, но и да се противиш пак си на исто, заклучи мудро и сакаше да излезе во "Капабланка", на еден пијалок, за да ги мени мислите, за да се измеша во светот на типични возрасти, што ја минале првата младост и бараат дружба во чашата и случајните средби. Готов беше со подготовките; се погледна во огледалото од бањата, го крена носот и задоволно мина низ собите. Дојде до вратата и енергично ја отвори, а во нејзината рамка, со крената рака за да почука на вратата, стоеше госпоѓицата Теси.

"Хај!", му рече таа, светната и некако засрамена од неудоството во кое беше затечена.

"Хај, госпоѓице Теси", рече Апостол, вкопан во прагот. Би ве поканил в соба, ама немам ништо за пиење!"

"Нема проблем!", рече таа, а нејзината рака го покани да ја следи по скалите. Одеше по неа, препнат во мислата и зборот, но со пиле во градите. Како што слегуваше на газиштата, така се ретчеше неговата збунетост и тој истивка во себе што немаше ни капка виски во собата. Зграби грутка воздух, пред да влезе во нејзината соба, која беше огромен апартман, прилагоден за потребите на еден човек. На глас го искажа сопственото исчудување од стилскиот намештај, вкусот и елеганцијата на организираниот простор за дневен престој и застанат на средината на собата, чекаше таа да му покаже каде ќе се седне. Но таа тргаше свој инает со неговата очита збунетост и кога го отвори бифето, дури тогаш погледна во него со толку благост и топлина што Апостол стрепери.

"Виски?"

"Да!", рече тој.

"Мраз?"

"Не!", рече тој и ја подзеде подадената чаша.

Ја испи голтката наискап. Таа побрза да му дотури. Зборуваше долго, цел склоп на чудни реченици, но искрено, Апостол ништо не разбра. Разбра дека е таа натурализирана Американка, дојдена од Андалузија. Дека живее сама и дека сака да живее сама. Имала две мачки, бизнис со нутрии, пропадната љубов и многу желби. Другото што го кажа тој не можеше да го поврзе и покрај четвртата чаша одличен пијалок. Ја испи, така од нозе, и благо обемен од огнот на алкохолот, постојано повторуваше: разбирам - не, разбирам и јес, јес. Гледаше во неа и длабокото синило на очите: ги чувствуваше женските мириси, што се наттрчуваа во бранови со нејзиниот расказ и да се спаси од препотувањето и пелтечењето што си го знаеше во детаљи што му значи, се заблагодари и тргна кон вратата.

Таа речиси исписка. Чекај, му рече со раката, плис! Стрча по скалите и дојде со Џовани Џенкиле од Равена, кој живееше одамна со Македонци и го знаеше јазикот. Џенкиле живееше кат подолу од нив и беше многу љубезен. Се поздрави со смеење.

"Госпоѓицава Теси е деловна жена и ако ти Апостоло сака, може со неа бизнис. Теси твоја жена!"

"Како бе синко?"

"Фиктивно. Ти земис грин карта, сињорита Теси нема брак!", го искина невидливиот документ Италијанот и ги истресе рацете. "Убо?", допраша Џовани Џенкиле и преведе што рече Апостол.

Она што го кажа Апостол беше очекуван одговор: треба да разговара со синовите, да се договори со нив и дека ќе го добие за брзо одговорот. Се заблагодари и заедно со Џовани излегоа од собата.

Вечерта ги чекаше синовите со страшливост и растрепереност во душата. Сакаше до го почне разговорот,

ама не се решаваше. Имаше нешто грголечко во почетокот и опчекуваше како да им се доближи со муабет, оти тие беа заморни и одвај ги голтаа касаите.

"Денеска ја сретнав газдарицата Теси. Ме покани кај неа на пијалок и врзавме муабет. Ми предложи бизнис: фиктивен брак колку да можам да земам грин карта. Ќе го склучиме бракот, после, откако ќе сврши бизнисот секој на своја страна. Грин картата е голема работа. "

"Арно бе татко, колкумина така имаат направеано, ехе! А колку пари ќе не чини бизнисот.", рече Климент.

"Не прашав!"

"Помалку од седум илјади не ќе е!", рече Ноне и го остави крилцето од печената кокошка недојадено.

Апостол се фати за глава.

"Сила да имаме пет илјади. До Нова Година, со овертајм, можеме да ги стокмиме парите, ама многу се. Ама и без грин карта никаков бизнис нема. Ни куќа можеме да купиме, ни бизнис да тераме, ако гледаме напред. Вие решите деца, оти париве се од сите."

"За тие пари нека најде уште една невеста, ајде така да ѝ речиме!", рече Ноне и покажа со раката кон Климента и кон себе.

"Климент, ти знаеш јазик, мислам можеш да се разбереш. Слезе кај Теси и разбери се. Колку што знам, никаде не излезе вечерва!", рече Апостол.

Климент се снебиваше, стана, прошета низ собата два елиптични круга и реши. Влезе во бањата, се освежи и се врати насмеан; прво го отпушти окото низ прозорецот кон Централ Авенија, а потоа застана пред татка си и му се посмеа:

"Ќе те сториме со невеста!"

Слезе кај Теси. Зачука на вратата. Го чу нејзиниот глас и влезе во собата. Таа јадеше огромна банана и кога го виде, се насмеа. Нејзината насмевка постојано го

изместуваше од корен, та Климент се давеше во некој вител што никогаш во животот не го имаше сетено. Таа, во еден момент, мина крај него, со сета прозрачност и убавина, распуштена во косите со боја на абанос и, некако случајно, го гибна со градите. Климент се поттргна, ама недоволно вешто: никогаш и години подоцна, не можеше да си објасни што се случи. Таа се впи во него, со отворена страст и похота: без зборови, нежно го собори на подот. Го вјавна и, качена на него, испушташе цикнати крикови, во кои одеднаш умираше сиот свет и го враќаше кон неа и кон него превртениот универзум. Свилата на нејзината кожа ги држеше краевите на бескрајот, а Климент чувствуваше како станува силен, огромен и непобедлив и вратен од вителот на испуканото време. Ја живееше смислата на вечноста, барем тој миг и во миговите кога, денови потоа, се обидуваше да го објасни чудото на тоа време и тој миг.

Колку траеше тоа? Пет, десет векови? Пет илјади години, никогаш не узна. Кога сè беше готово, тој се обиде да разговара, но таа му го стави прстот на усните и го бакна. Имаше сигурно десетина години повеќе, можеби десетина, и сигурно беше некаде околу триесеттата.

Ја чекаше да се врати од бањата, а кога се појави на вратата, се стаписа од нејзината убавина и милост. Се обиде да ја споредува; еднаш, двапати, со сите жени на светот. но Теси беше исклучок. Посака да ѝ го рече тоа, посака да ја возобнови интимата, но таа го зачека со раката и го замоли да седне во фотелјата. Праша што би се напил, со што сака да се освежи, а потоа да разговараат за бизнисот.

"Ќе се венчаме в црква!, рече Теси. Така да му пренесиш на татко ти!"

"Договорено, рече Климент. О кеј!"

"Јас ќе си поканам свои роднини и тоа ќе биде вистинска свадба. Парите ќе ги дадете на денот на свадбата."

"Договорено!, рече Климент. О кеј! Татко не има нас и ние сме негови сватови!"

Другиот ден, попладнето, тројцата Зороловци и Теси, отидоа да позајмат венчаница. Во продавницата за старини, со необично име "Табернакул", имаа доволен избор на најразлични модели, но Теси севезден беше незадоволна. Незадоволен беше и Ноне, оти ја спомна мајка си Савета во гробот, а Климент го прекори со еден див опул што не трпеше приговор. Апостол врвеше низ сиот сон на пазарот на прсти. Не лакомеше да употребува зборови, оти имаше во него чисто сомнение дека синовите ќе паметат што ќе рече за секогаш. Стигнуваше да погледне во госпоѓицата Теси, така од страна, на кратко, а потоа се правеше недоветен и невешт во сите добри претпоставки за чудото на свадбата, во кое Теси наоѓаше нови мотиви на лична радост, која постапно ја пренесуваше на Климента. Ноне одеше зад нив, а кога влегоа во големата стоковна куќа "Акми" излезе прв пред сите и остана на влезот да ги сочека. Моделите беа различни и пак не ѝ се допаѓаа на госпоѓицата Теси, или ѝ се допаѓаа, ама Климент имаше забелешки, или пак Апостол ќе речеше дека се тоа многу пари и веселото друштво, опиено од занесот на пазарењето, замина во шопинг центарот на тројцата индијци "Трауерс брадарс". Ноне им се придружи со сенка на челото и тој беше клучниот глас за да ја купат венчаницата за седумдесет и пет долари. Теси беше необично задоволна, оти тоа беше тоа, нејзин избор.

Се враќаа кон "Акми" по истиот пат, минаа крај "Табернакул", а Климент свика како изгорен:

"Ами часовите по англиски?"

"Колку е саатот?", праша Апостол.

"Колку е, за половина час започнува часот!", рече Ноне. Ние немаме време да се враќаме со вас. Одиме во хајскулот!"

Госпоѓицата Теси гледаше во нивниот разговор со постојана насмевка, а кутијата во која беше спакувана венчаницата ја лулкаше како да лулка бебе во рацете. Климент И објасни, таа нишна потврдно со главата, а Апостол остана да ја придружува Теси. Пак газеше на прсти и имаше мака со зборот, но се обидуваше да остане насмевнат, а кога во еден момент Теси го зеде под рака и се впи до него, тој почувствува како се врти сиот простор и тој во него како набодено шилеце на ражен. Му мина низ глава многу, и срам и сласт, и многу зборови што му го мекнеа духот и го разблажуваа клетото срце што биеше во градите како црковна камбана. Минаа крај една цвеќарница. Теси како намерно да го туркаше натаму; тој се обиде да го разбере тоа како дел од соодветното цветно расположение, но не И купи цвеќе. Потоа многу си префрлаше, ама веќе беа влезени во таксито и се враќаа дома.

"Климент и Ноне отидоа на часови по англиски!", рече Апостол, а таа потврдно нишна со главата и влезе во својата соба, како да разбрала што кажа Апостол. Тој се искачи по скалите и застапа на последното газиште со цел хор ѓаволчиња во ушите. Се сети на Савета и Балкино, како го бричеа со секира и ѓерамитка со пеење, а тој трпеше и гувеше, очекувајќи ја свадбата и невестата, со која немаше пред тоа проговорено ни збор. Влезе во собата и застапа пред телевизорот, со чувство дека некој одново му врви со ѓерамитка по образот и го гадичка, но ја почувствува и секирата.

Во тој момент Климент и Ноне ја минуваа раскрсницата пред влезот во широкиот двор на училиштето, задишени и исполнети со тревога. Брзаа и ја бараа училницата во која требаше да ги отпочнат часовите по англиски за почетници. Прво налетаа на училница во која имаше курсисти од Арабија, од различни возрасти. Истото им се случи и со вториот обид, само што сега курсистите

беа Индијци и претежно жени, со нацртани точки на челата. Третиот обид беше трета среќа; наставникот беше висок Англичанец, со тешки очила и ги отпоздрави, навистина љубезно и им покажа кон клупите на празните места. Дообјасни на македонски: "Слушалките ќе ги користите кога јас ќе ви дозволам, а сега гледајте!"

На зелената табла имаше напишано: "Прва лекција", а под тоа огромен наслов: "Камелеон".

Господе, колку многу зборуваше, колку многу англиски зборови изнакажа професорот. Камелеонот на таблата, односно буквите на таблата, се менуваа: час беа ситни ситни, а час огромни и го голтаа сиот простор на училиницата; ја отвораа вратата и излегуваа надвор, како човечки сенки и лична судбина, се мешаа со тоа што беше надвор и се враќаа.

"Неговата трансформација е образец за феноменот на менливоста. Тоа е животно што си ја менува бојата на телото, во зависност од околината и чувствата!, зборуваше професорот, допирајќи ја тешката диоптрија на очилата и најавувајќи го крајот на првиот час. За домашна: направете споредби и пронајдете ги сопствените особини во ова животно! Пронајдете се!"

Ноне почна да се чувствува неудобно. Погледна во Климента кој ја чешкаше главата, а со десниот прст удираше отисок на парчето хартија пред себе, навалкан во прстот од истечената мина на хемиското пенкало. Таа валканост минуваше низ него со илјада одговори, но часот беше готов и тој спокојно можеше да се нагледа во групата Македонци, што жолчно се расправаа за тежината на јазикот и потребното време. Десно од Климента, си ги прибираше белешките од часот стројно моме, со возвишена смиреност и на Климента тоа му оставаше впечаток. Посака да И рече дека изгледа се имаат некаде сретнато, во некој час, во некое време или сон, ама не му се вдаде. Таа само

срамежливо мина низ него со очите и излезе од клупата, тргнувајќи низ вратата.

"Само момент! Госпоѓице, само момент!", свика Климент и благо ја допре со раката.

"Мислам дека сме се сретнале и друг пат. Не овде, некаде во светот веројатно. Мислам на аеродромот во Белград, на Сурчин."

"Сигурно господине сте ме замениле. Но и можно е, ама не верувам, искрено не верувам!". Му одврати таа, полна влага во очите и некаков внатрешен кикот, што Климент се обидуваше да го дообјасни цел пат, брзајќи со Нонета низ густитот тек на сообраќајот. Во еден миг тој ја спореди со зрчноста на госпоѓицата Теси и колку многу се исчуди што прв пат, почувствува дека живее во стапицата на нејзините сокови.

"Таа ме знае, ама ми се потсмева!", му рече на Нонета.

"Зошто бе брат да ти се смее? Зошто?"

"Ме прави некако недовршен, сплескан, невешт, нејзиното присуство ме обзема!", рече стусштено Климент и не беше сигурен за кого зборува

"Почна да клапунисуваш. Ја сретна прв пат и се заљуби. Чекај малку. Има време. Чувај го срцето. И кај најде во цела Америка пак на Македонка. А бе радувај се, еј, ќе си го жениме татка!"

Климент дури сега беше сигурен дека она што го кажа се однесува на Теси, но признанието би било одвратно, помисли, уште повеќе што се правеа подготовки за свадбата. Пак се чувствуваше одвратно, недовршено и клекаво. Го зазборуваше Нонета за работи без врска, со скокање, со целосни опструкции на тоа што дотогаш беше значајно за расправа со нова тема. Му тежеше каменот на неговото потекло, клеточната структура, генот, сè му тежеше. Уште поодвратно ја доживуваше улогата на целата

процесија со татко му и госпоѓицата Теси, макаршто секој од нив си имаше строго определено место во сета менаџерија. Закажаните надежи на госпоѓицата Теси конечно ги отфрли. Го заборуваше Нонета на таа тема, ама Ноне опцу. Го отера во мајчина му и Англичанецот со првата лекција и камеленот.

"Ни ги даваат неговите особини, прават од нас некарактерни луѓе, не отфрлаат, не потсетуваат дека сме дојденци!"

Апостол Зоролски гледа во нив, ја мери срдбата на двајцата и ги прашува кроце:

"Имаше нашинци на часот?"

"Имаше камелеони!", свика Ноне. "Дошљаци!"

"Дојденци!", го исправа Климент и бара место на масата.

"Сите сме овде дојдени, еднакви сме. Што туку филозофирате? Имате да јадете, имате да пиете! Имате пара во џебот: молчете и кркајте! Ебете, еба ви кокмата. Запнете и останете, нема трето. Ајт сега на спиење!", се издра Апостол, лут на себе, на Нонета, на Климента, на Теси и на сета тежина на сопствените години, што вечерва силно го притискаше во бранови.

Ја згасна светлината, но сигурно знаеја дека никој не спие.

Апостол во мракот, на глас, наброја пет места на светот што сака да ги види. Последно рече Пигал, со таква страст од која Ноне се закашла, а Климент ја смени страната на која спиеше. Се припокри и втона во мисли: чувствуваше отпор кон хибридите, за каков што се чувствуваше во тој момент и за да го одбегне сопствениот лик, во мракот на мислите избра благородно скровиште од восхит и заплива во патоказите на вечното. Ја бараше апсолутната енергија што ги помрднува почетно огромните запци на ништото, а тркалото на нештото се придвижува со енергијата на мислата и

се создава вечно движење. Мислеше за кружниот тек на енергијата во совршената машина, во тоа чудесно перпетум мобиле, во кое првото е прво и последно, а последното како прво и второ. Понатака второто пак започнуваше како прво, а последното како прво и второ. Така беше и со последното запче на новата историја, во која можеше историјата да се менува или усовршува. Така, едноставно, ја следеше мислата, во која, усовршен и бескраен енергетскиот биланс можеше да ја разградува иднината, да го направи логичен и совршен бескрајот во кој, целосно втемелени, егзистираа во неговата мисла и мислата и материјата и енергијата. Ноне кашлаше во дланките и исплука крв, но тоа го сокри, а кога отиде во бањата нешто урна во кадата, прозборе за себе и се врати набрзо. Ја запали светлината, погледна кон татка си и Климента и ја згасна ламбата. Во мракот речиси прошепоти:

"Климент, ајде да купиме камион за тебе. Тоа е убав бизнис!"

Климент се правеше дека не го слуша и одмолче. Можеше да му рече дека нема грин карта, но знаеше дека тоа е беспредметно да го кажува. Апостол исто молчеше и плетеше кошови од врбови прачки, седнат до реката во Балкино.

Климент ја достигнуваше, во штамата што завладеа, благодетта, совршенството и создателот и веруваше дека димензиите на таа машина можат однапред да се предвидат и да бидат по мерка на човекот. Така најде одговор за материјата како праоблик на чистата енергија: го разви филмот на молекуларната огромност, што беше живо движење, а неоткриените закони на физиката ги предодреди за негов сојузник. Го распореди строежот на апстракцијата и целта на едно рамниште, ги доближи и ги изедначи машината и човекот, ги направи едно, а во нив го вгради бесмртното човечко срце, за да владее бесконечно. Во него буеше разгатката на опитот, правилниот и неправилниот ред на значењата и доказите, во измешана циклоида, што му

заличи на топче од слонова коска, што ја фрлаат крупиејата на рулетот. Последниот поим го спласна восхитот и затантара како обичен куп жетони, што отпосле се менуваат за зелени долари. Така зелено втона во себе и заспа.

Истата ноќ го сони Балкино, девојките од Балкино. Не можеше да избега од огледалото во сонот, во кое се гледаше себе си во одразот и сонувачот кој гледа во себе си. Тој сон, како копаничарско длето, се зари, вдлабна во него, го запамети за цел живот, со слики и звуци, постварен од стварноста, поболан од илузијата.

Другачките ја држеа Денијела за раце, ја креваа високо во сонот, а таа, престорена во бела гулабица, им велеше:

"Со Климента тајно се имаме верено. Си дадовме збор. Ми го даде клучот од нивната куќа. Ода, еднуш неделно, да поспаstra. Ама страшно е. Немат никој во куќата. Горе, на табанот, имат лилјаци. Али лилјаци, али сенки. Ноќе, кога сака да заспија, идет сенките од куќата, едно тежинишке..., ама ја до сега су немала мака, или, аку насета нешќо, ќе си се прекрста и гототво."

"Кај ти е клучот", ја прашува нејзината Другачка Кате од Китана.

"Клучот? Еве го! Го носа околу гуша, како амајлија, ко крвче и верва."

"Уф, мори сестро слатка, уфка од сонот нејзината другачка и стишено продолжува. Измина време. Колку години се напраја, кажи?! А ...ќе кандиса да тргне назат...? Не верва!"

"Ја верва! Го деља времето од Господа и от сè пра една надеж."

"Слушај Денијело! Слушај посестримо! Напрај маѓија со клучот, напрај нешќо со лилјак и вода, нешќо како Силјана Штркот и летни кај него!"

Во огледалото затемнува јасното од сонот: Климент се буди, оди кон огледалото, го гледа својот лик и плука во него. Отпосле, тоа сум јас, вели и исчезнува во одразот.

VIII

(Утре ќе те венчаме. Не можам да те објаснам)

Цела година венчавката на Апостола Зоролски и Теси Анариффе беше одложувана. Ден пред свадбата Климент Зоролски се согледа во една занимлива перспектива: се гледаше себе си различно, но доминираше позицијата на лесна надмоќ. Ја одлачуваше суетата и живееше нов живот. Значајно му се чинеше што мисли госпоѓицата Теси за неговата облека, неговиот англиски, начинот на кој разговара со неа и особено начинот на кој разговара со непознатите, што Теси успеваше да ги среќава или да ги договара средбите со нив во негово присуство. Постава, неочекувано, нејзина сенка, заштитник и придружник, брзо, страстно и целосно, со кучешка верност. Господе, тој сфати дека И се восхитува: разбра дека ја разбира: разбра дека постапува спротивно од спротивноста, сопствената противност. Ситниците му станаа централни столбови на мислата, та дури почна да си замислува друг човек на местото што дотогаш тој го дишеше. Во него се ослободуваше страста, нејзината пакост и проклетија, а тоа последично го раѓаше двојството: напати во него се појавуваше и недефиниран отпор кон дулото око што ги гледаше работите и особено тоа што се случуваше во меѓупросторот на слученото, додека тој го формираше сопственото стојалиште. Шест месеци животот му изгледаше толку убав, розов и со смисла, та дури и честите отсуства на Нонета не го грижеа, ниту пак му значеше нешто тоа што Апостол беше отпуштен од "Џи Ви СИ" веќе два месеца. И Денијела одлета, качена на бела кочија, кон магливото постоење на Балкино, а клучот околу нејзиниот

врат веќе не му тежеше многу. Трчаше во некој нов духовен спринт кон себе си, лесен и безгрижен, ослободен од крилјата на лилјакот, со кого имаше мака и сега, но ги собираваше до телото, ги лепеше до кожата и тие престануваа да постојат. Ја чекаше венчавката на Теси и татко си Постоља без чувство: отапен и соголен, без збор за да го изрази тоа, бидејќи значењата на сите негови зборови стануваа непознати значења. Апостол кукаше, останат два месеци кон никаде: одеше во најблискиот бар "Капабланка" и се опиваше. Го јадеше самотијата и изгубеното достоинство го бараше во молкот со кој се обви и во кој втона безгранично. Нонета го зачекуваше, ако воопшто дојдеше, отпрвин со илјада глупости, а потоа само со подозривост. Во Климента го бараше отпуштениот ајгар на својата младост и му завидуваше, но веќе не можеа да разменат ни збор. Меѓу нив се ископа длабок канал, та се чинеше дека мостови нема, или, ако се гледаат, тие се премногу далечни, а водата надојдена и ги урива.

На денот на венчавката Климент се сретна со Нонета во "Капабланка". Малку молчеа, малку разговараа и пак молчеа.

"Не знам што чувствувам за Теси"!, му рече меко на Нонета и му се извини што започнал таков муабет.

"Не извинувај се Климент, браќа сме. Лично е да разговараме за интимни работи и требаше веќе нешто да си кажеме. Подзаборавивме дека сме браќа. Зедовме секој свој стан и со недели не се гледаме. Татка го оставивме сам."

"Не е сам! Има пари", рече Климент.

"Пари има, ама нас не нема!"

"Не има, не има!, свика Климент. Ова е Америка и нека ја трпи. Утре ќе го венчаме, ќе земе грин карта и ќе му биде полесно за работа!"

"Ти како се снајде со картата?", го праша Ноне и му ја покажа сопствената.

"Ја купив за пари, ете како, а ти?"

"Јас. Ха!"

"Како?"

"Моја работа!"

"Хм!", подрече Климент и замолче. Долго гледаше во врвот на чевелот и, бидејќи разговараа во "Капабланка", како да се надвикуваа со музиката од џубоксот и тагата на Џими Хендрикс. Се погледнаа напорки и се насмевнаа. Околу нив се отна цагор.

"Како со Теси?", праша Ноне.

"Си нашла ново момче!"

"А ти?", пак запраша Ноне, гледајќи го в очи.

"Јас! Тука некаде, во нејзина близина, за припомош.

Ха - ха!"

"Искрен си?"

"Да ми умре мајка, ако не сум!", продолжи со смеа Климент.

"Мајка е умрена, ама татка да не го умираме предвреме. Неговиот сон е начнат. Го оставивме сам."

"Секој е сам на светов. Ти не си сам?" Сам си!"

"Друго сме ние: оловни војнички сме. Како да не фрлат, на нозе сме. Така?"

"Задоволен си? Добро, ако си... Како со бизнисот?"

"Можам да купам што ќе ми текне! Не сонуваш колку долари направив!"

"Сите нашинци се фалат. Си зел од табитот и ти. Е, колку направи, да го ебам?"

"Можам да купам куќа, кола, бизнис..., рече Ноне. доближан до лицето на Климента и се обррна на сите страни. Брашно, брат!"

"Аман бе Ноне. Значи, вистина е. Да ти кажам право татко погоди: одамна, одамна погоди, кога беше прв пат на Алјаска, истуфка. Не чини работата, ми рече. Шо мајка

барал во Алјаска по овој кијамет? Нешто ми мириса на неарно!"

"Опасно е, ама романтично. Се исплаќа. Можам да ти дадам учество за камион, ако сакаш!"

"Да видиме татко што ќе рече!", рече Климент и се почеша по носот.

"Што може да рече татко: Ќе ти ги покаже рацете, ќе ти ги тутне под муцка и ќе ти рече: овие златни само!"

"Да го пробаме?"

"Остај го човекот, татко е!"

Истата вечер, со многу такт, Ноне му кажа дека веќе извршил уплата за "Сканија", рамно седумдесет и шест илјади долари, половина од уплатата. Другата половина, му рече, да ја плаќа сам, во месечни рати. Му кажа дека ќе го поврзе со Босиот Џо, негов пријател од Алјаска и член на Здружението на камионциите, многу, многу влијателен.

"Работа ќе имаш. Ќе печалиш и ќе си свој човек. Џорџ Мек Конор ќе ти помогне да те примат во Здружението. Член е на Синдикатот на камионциите, а тоа е важно, нели?"

Климент не можеше да се изначуди. Сè беше измешано: Теси дента му рече дека има ново момче и дека не треба повеќе да се заедно, оти е така добро и дека така треба. Му рече уште дека таа ги исполнува ветувањата, а тоа се однесуваше на венчавката со татко му Апостола. Почна да плаче, а потоа се смееше избезумено, а кога Климент помисли дека таа е пред нервен слом, Теси престана да се смее.

"Како изгледа Денијела?", го праша, оти тој, опфатен од носталгичниот бран, И ја раскажа приказната за клучот, тајната и Денијела.

"Има помалку години од тебе. Убава е. И ме чека. Се надева дека еден ден..."

"О кеј!", рече Теси и одново заплака. Се скупчи во аголот на креветот и цел час, така склопчена, се нишаше, поткаснувајќи го палецот од десната рака.

Наеднаш, во тој исклучителен миг на недоразбирањето, Климент почувствува дека избледе смислата и блискоста меѓу нив. Гледаше како се затвора како чадорче и постанува нешто друго. Тој ја влечеше за рака, а таа се отимаше и енергично се ослободи од стисокот на неговата рака: ја протри и укна воздишка на местото кадешто Климент ја држеше.

"Ме боли раката!", му рече.

"Сори!", рече тој и се обиде студено да ѝ објасни низ што минува.

"Заборава!", одмавна таа.

Недоразбирањето започна минатиот петок: сакаа да заминат во Калифорнија за викендот и беа готови да тргнат, но баш во тој момент се појави Илче од Николовци, избекумен. Му кажа дека дошол да му ја каже маката: треба да појдат заедно во затворот за да го извадат Андреа од Болино, оти паднал в апс. Треба да се плати бејл, откуп, нашинец е, Македонец е. Кој, ако не ние, му рече, а Климент тргна по него. Вечерта Теси не можеше да се воздржи: причека Климент да се врати од затворот и му се нафрли како тигрица.

"Копиле, му рече, сите се поважни од мене, сите! Балкино, Ноне, татко ти, особено! Ме умре со таа Денијела, твојот македонски сон! Ти се чини дека гледаш монодрама, млад господине, така ти се чини, а размисли ако смееш! Ова е веќе театар, а во театарот се љуби, се убива и се умира! Пораката не ќе ја разбереш, убедена сум, стопати сум убедена, бидејќи го играш насловот. А утре, венчавката. ќе биде, нема да ја одложувам. Ќе биде!"

Колку време помина во тој отворен круг на времето, во моментот не узна, но Климент Зоролски се обидуваше,

колку само имаше желба да ја разјасни ситуацијата. Прво сакаше времето да го издвои како килограм овоштие, на пример, или како грутка мраз што почнува да се топи. Ги влажнеше рацете во мразот, прстите, или пак посегаше по овоштието со истите прсти, но во двата случаи, ако загризеше во овошјето ја доживуваше пластиката или неговата гнилоост. Пластиката го одвраќаше, а мразот го печеше со допирот и тој се иставаше од обрачот во кој тлееја јасните чувства на жената, а испаруваа мразот и водата во неговата тотална неподготвеност да се соочи или да го прифати тоа повеќе од игра. Тогаш не го призна животот, не ја призна љубовта, а го нацрта кругот, на чија периферија силно се вртеа Денијела Ламбеска, Теси Анарифе и тој, тиранин, страственик и љубовџија.

"Нема да ја одложувам!, повтори таа. Ќе ти бидам мајка!"

"Мислев", рече Климент и застапа. Поседа така, поседа, а потоа, со нова сила, нападно го измести разговорот за нејзиниот портрет што го наслика уличниот сликар со брзи потези за пет долари. Шетаа во паркот, а таа посака свој портрет. Јас сакам, молеше Теси. Тој ненкаше.

"Едноставно е, премногу е симпл!, одврати таа со тажна насмевка.

"Многу е комплицирано и не можам да ти објаснам. Прости што не можам", И рече Климент.

"Ќе мораш!", рече таа.

"Тој гледаше во тебе. Ти минуваше низ него, низ неговите очи, низ неговата душа и тој те пресоздаваше низ неговото срце, низ неговата рака и похота. Тогаш беше најмногу негова и ничија друга. Не можев да му дозволам, драга Теси, не можев. Сори! Никому не му дозволувам да те има во него. О! Прост сум, егоистичен и примитивен, љубоморен и гневен, ама тој сум! Сори!"

"Не смееше да го искиниш портретот. Ме искина мене!"

"Сликарот ги креваше и ги спушташе очите; ги оближнуваше усните и стрелаше во тебе со оној невидлив и мек оган на творец и страственик. Тој го нацрта кругот со еден потег. Она што е најдобро во тебе ти му го понуди во позата. Така ти падна во кругот, а во тој пад ме згмечи мене. Падна врз мене..."

"Не можам да ти објаснам!"

"Не треба, еве јас сè објаснувам: многу симпл. Виде што се случи со него. Ја чудеше маската на лицето, ја пресоблекуваше и ја напнуваше одново. Но, јас госпоѓице, ја платив неговата мака, неговата рака и хартија.!"

"Не те разбирам и не ме разбираш!", се возбуди Теси.

"Не ме разбираш?! Ги виде неговите очи? Заиграниот танц околу тебе и плимата што го заградува враќањето на копното, особено твоето враќање. Бранот ве проголта, но ти упорно стоеше во неговата подмама и дозволуваше водата да доаѓа со страшен тресок. Но ти, драга моја, во ниеден момент не погледна во мене, а те молев, го молев Господа, ама тогаш освен ти и тој, во тој миг, друг не постоеше!"

"Климент!, рече таа и ги спушти очите. Цветните аранжмани на фустанот И се сторија неприлични за студената промаја што ги запафна по жешката кавга во паркот. Во неа биеја битка два овна, два огна, два облаци и се стопуваа во еден.

"Климент!", повтори таа, што можам да си ветам себе си, освен себе си! Деца, дом, облаци...Ништо Климент, сори!"

Во "Капабланка" стануваше претесно. Две Полјачки бараа место на нивната маса. Се оддалечија нерасположени, оти Ноне одречно мрдна со главата.

"Климент!", рече Ноне. Не ме слушаш, гледаш низ мене, еј!"

"Гледам во мене брат, ама ништо не гледам!", издиши Климент и се заврти кон мноштвото, поседнато по масите или качени на столовите на шанкот, кои ја тераа шегата со времето и сенсаа како што ја вртеа Битлсите од џубоксот "Жолтата подморница".

Џорџ Мек Конор влезе во "Капабланка" со чувство на побожност: застапа на влезот и зачека миг- два. Прошета со очите низ барот и кога го виде Нонета плесна со рацете. Додека минуваше низ масите, виде дека Ноне стана за да го поздравува и лицето му се озари со широка насмевка.

"Ова е брат ми Климент"!, му рече, а Џорџ Мек Конор се претстави сам.

"Босиот Џо!, му рече на Климента и му ја стисна раката. Ја зедев Сканијата. Вистинска друмска крстарица, со триесет и две тркала!", кажа Босиот Џо, без вовед и побара виски.

"За него е!, рече Ноне со благост и го удри меко Климента по рамена. И честито нека ти е!"

"О!, извика Босиот Џо. Ќе бидеме партнери!"

До нив, веднаш до нив, седеше Рувим Блиер од Битола и со секоја нова чаша ги поздравуваше насмевнато. Тој што седеше со него беше на негови години и постојано ја повторуваше истата приказна на глас: "Сигурно дека тие можеа само низ страдање да запаметат што се случи таа ноќ: Хукер седел на еден истурен балкон во Ченселрвил и пиел пунч со рум и тогаш му телеграфирал на Линколн дека го поразил Ли!"

"За неколку дена ќе станеш член на Здружението на камионциите и ќе возиш со мене. О кеј?"

Гласот од соседниот стол не стивнуваше.

"Таа слепа ноќ во Пленк Роуд, Хукер ја убил сопствената патрола, а Стјуарт, еден од офицерите, обграден со група пониски офицери, оди во Пенсилванија.

Колку требаше малку, колку само беше неопходно да дознае од Мид каде се наоѓа Хенкок на Семетери Риџ..."

"О кеј!", рече Климент.

"Така и Лонгстрит кај Џетисбург!", пееше гласот.

"О кеј! О кеј!", повтори Климент израдуван, а гласот спроти битолчанецот го убиваше по грешка тој ист Лонгстрит од сопствени луѓе во Граѓанската војна.

Другиот дел од ноќта тројцата пријатели го испија со шеговити досетки, а кога го напуштаа барот на "Капабланка" беа веќе земјосани. Босиот Џо фати такси и замина, а Климент и Ноне решија да го посетат Апостол Зоролски и да го разбудат.

Климент се држи за Нонета, речиси се наведнува на него со сета тежина и реата на киселкав издив што му иде од утробата. Ика и се кине во себе од смеење, а кон Нонета го истура сиот бран на внатрешната смеа.

"Онака како што човекот може да се употреби, ништо друго не може!"

"Мислиш на Теси и татка?", го исправа Ноне.

Климент прво испушта една звучна ждриганка, а потоа ја исправа снагата.

"Мислам на нас тројцата!"

"Пишуваш поезија, заеби!"

"Не бе Ноне, не!", вели, а фатен е во примката на сопствената мисла. Го фаќа тоа што е минато во неговиот живот како да е крастава жаба. Ја стега жабата, а се плаши да не му избега од стисокот, а во исто време се стреснува од помислата на лигата. Го нишка тапа болка што доаѓа од некаде во него, но не може да ја определи прецизно. Го вцеежува во фази: иде полека и го опкружува од сите страни; му зема мерка и го пресвиткува. Неговиот духовен ритам го бара вечното, а го објаснува страдањето и натежнува кон празнина.

"Издржи!, му вели Ноне. Еве, куќата е пред

нас!"

"Издржи. Хм! Куќата е лавиринт, да знаеш брат...И Теси е лавиринт, да знаеш. И ние тројцата. Никој не ќе го објасни логосот на Македонецот. Никој!"

Мачно му е ова искуство: потребата да се страда за да се објасни страдањето. Ја бори болката во себе, клучот и Денијела во Балкино, а како тоа да е туѓа борба, друг живот. Сака да ракоположи вдахновен мелем на раната и ја спомнува судбината што има свој пат, свое време и знаци, а вели: "Животот: Ха!"

Стојат пред куќата на Теси Анариффе и гледаат во осветлените прозорци на катовите. Свети откај станот на Џенкиле и татко им. Двата прозорци кај Теси се со спуштени ролетни и нема знак дали Теси е тука. Климент го има клучот од влезната врата и се напина да го пронајде. Шепоти:

"Животот, ха, е миг. Во тој миг се згнездува сета судбина и се раѓа судбината. А не го фати тој миг, цабе е другото. Море Ноне, ти бараше да се родиш? Бираше кој да те роди? Времето го одреди, саатот, годината, месечината, ваков каков што си? Ништо од тоа не е твое!"

Осветленото небо над нив помодре како цигер. Ноне се заврти кон небото.

"Климент, слушај ваму, ептен е дуеш гајдата, филозофираш. Ти знаеш кој е Климент Зоролски?"

"Е сега не погоди!, рече Климент, издиши гласно: Ух! и се затетерави по скалата. Мислев дека разговараме за тајната, а Тајната е Бог, духовниот родител на сè!"

Ноне зачука на вратата:

"Ај татко отвори!"

"Кој е?", се чу гласот на Апостола Зоролски.

"Јас и Климент татко!"

Апостол ја отвора вратата и чека да влезат во собата. Облечен е во пижами и станат е од спиење.

"Сте се надренкале прерано, утре е свадбата, сте пораниле!", им вели Апостол и се просева.

"Е, не се жени татко секој ден!", вели Климент и се урива на каучот."

Ме разбудивте деца, а толку убаво бев заспан, ко заклан."

"Гореше светлото!"

"Сум го заборавил, затоа."

"Се плаши!", кажа Климент од каучот.

Ноне не чувствуваше мачнина: гледаше во сидот, над татковиот кревет, на кој имаше набесено пожелтени фотографии: изсидан сидот личеше на застанат часовник, кој само еднаш го покажал точното време на светот.

"Јас и мама!", рече, покажувајќи со прстот на една фотографија, закачена со патент, на работ од страничниот паспарту.

"Сакаш да легнеш?", прашува Апостол со брз поглед, опашувајќи го бескрајното време на сидот со фотографии.

"Ќе легнам. Ова нема споредба!", рече Ноне и ги гибна сликите со прсти.

Прозорецот беше широко раскрилен. Оттаму идеше бескрајната бучава на светот, измешаните знаци на ноќта и осветлената ноќ. Пред да легне, Ноне ја покажа главата низ прозорецот и одново го здогледа цигерот на небото.

"Да го затворам прозорецов?", праша.

"Не!", рече Апостол.

"Ја чекаш душата на деда? Лилјакот? Уште го чекаш?"

"Не!, рече Апостол и се одвали во креветот. Неговата душа е умрена. Неговиот гроб е на гробиштата во Хадсон. Бев. Видов!"

Ноне почувствува дека нешто излета од него, се пофати во градите и речиси пропелтечи:

"Одамна знаеш?"

"Да, рече Апостол. Одамна!"

Ноне ја згасна светилката, а прозорецот остана отворен. Кат под нив се слушаше измешан звук на брескрајна кавга на музиката и времето. Ноне помисли дека двете нешта се објаснуваат низ неговиот сон.

IX

(Отсутната ништожност на времето)

Утредента Климент Зоролски се зачуди што се разбудува во собата на татка си. А кога го виде Нонета, уште повеќе се зачуди, бидејќи рамно шест месеци тие живеела одвоено. Секој си имаше свој стан и свој живот, под диктат и склоп на чудни околности, чија елипса ја исцртуваа сами, исполнувајќи го неправилниот круг на елипсата со личната слобода.

Апостол глумеше необична веселост. Го крена телефонот и го побара сватот Унуфрија, Наумчета и Биљда од Балкино и ги покани на венчавката. Беше некаде околу десет саатот и беше време за подготовките, бидејќи церемонијата беше закажана за дванаесет часот во црквата "Дева Марија" на "37. Улица".

Климент се обидувааше да ја стиши бучавата во главата и побара аспирин, но бунилото си го објаснуваше со неудопството од новата средба со Теси Анарифе, што не можеше да ја одбегне. Си ја објаснуваше новата положба, под еден и два, под прво и последно, но ништо не си објасни до крај, ниту првото ниту последното. Дозволи да плута и му се препушти на расположението што го забрзуваше Ноне, прашувајќи за младоженецот дали го облекол џамаданот, дали ги офарбал мустаќите и кај нашол сажѓи. Сакаше да запее за Зајакот Кокорајко, ама му текна дека некој треба да ја донесе невестата до црквата.

"Нека земе такси!", рече Климент со скриена пакост, ама Ноне го пресретна со рака.

"Не бива брат. Ако е свадба - нека биде свадба. Нема забанци!"

Церемонијата помина со сиот ред што е приличен и практикуван за вакви празнични работи: една од внуките на Унуфрија ја замоли дружината да се збере за сликање пред излезот од црквата и чкрапна, неколку пати, со апаратот; Апостол беше малучка збунет од синовите, а Теси бликаше од радост. Го фрли букетот кон внуката на Унуфрија и, насмеана до уши, влезе во колата. По неа влезе и Апостол Зоролски и, кога тргнаа, ги извади парите и почна да ги брои пред неа. Ги изброја.

"О кеј?", праша Апостол, а Теси таинствено се смешкаше, без да погледне во парите.

Возеше Климент Зоролски и се чуваше од зборови: договорот беше свечениот ручек да се одржи во хотелот на Македонецот од Кавала "Три рози", во непосредна близина на аголот од "57. Улица". Климент се запати кон "57. Улица", но Теси нежно го допре до рамената и го замоли да вози кон излезот од градот.

"Имам викендичка во непосредна близина на Њујорк. За два саати сме таму. Два, најмногу три. До неа има поток и езеро со пастрмки. Одиме заедно на викенд. Ова за мене е чудесно. Сакам да бидете во мојата радост. О мај Гоод!"

"Климент, синко! Оваа е чкртната. Платена е и готово. Нема викенди. Гледаш, и париве ги нејќе!", свика Апостол.

"Можеш да ја расипеш работата, татко. Трај си сега. Исажи почит сега. После ќе е полесно!", блажеше Климент, но Апостол се заинаети.

"Не сакам занесување. Ова не е вистинска свадба! Глума е! Преведи!"

Климент преведе.

"Преведов татко, ама Теси вели дека некој е во грешка, но не таа. Ова било вистинска свадба и вели дека искрено те бакнала на венчавката!"

"Така е, ама така прават сите. Што ќе речеше попот ако и јас не ја бацев, ај кажи ти сега!? Ами таа е далеку помлада од мене, јагне е, а јас сум едно старо прчиште. Преведи!"

" Не умеам!"

"Упрости некако со свој збор. Запни, ама исчисти ја работава!"

"Мени ја плочата бе татко. Ќе ја заебиш дососем, да се разбериме!", свика Климент, а се сврти со насмевка кон нив. Теси кинеше едно отпуштено конче од тантелата и гледаше низ прозорецот, отсутна од препирката на таткото и синот.

"Така велиш?"

"Така татко!"

"Не играш? Не? Е арно! Кажувај Ы сега дека е убава како кралица. Преведи!"

Климент преведе, а Теси се насмеа и престана да го тегне конецот.

"Твојот татко, одеше таа полека со говорот, а Климент преведуваше. Твојот татко е вистински џентлмен!" Климент преведе. Теси праша:

"Преведе?", а Климент климна со главата потврдно.

"Чекај!, свика Апостол, менат во ликата. Кажи Ы дека е таа качунка, кукла, нешто оригинал и поубава невеста во животот немам до сега видено. Качунка!"

Климент одвај се задржуваше да не прсне во смеа.

"Полека бе татко, полека!, рече Климент, а на Теси Ы преведе дека татко му Ы дели комплименти за оригиналиоста. Од кај знам бе татко како се вели на англиски качунка. Кај ти текна за качунка?"

"Ми текна, ми текна, јас сум ти саде теквало. Имам текнувало за продавање. Качунка е, ама купена, да простиш. За пари, да простиш!"

Теси не чекаше да Ы се преведе. Се чинеше како сè да разбрала.

"Навредата боли!, преведе Климент. А особено од оние што имаат слична судбина или се почитуваат!", заврши Климент.

"Си ја навредил татко и ти се лути!", рече Климент и замолчи.

Останатиот дел од патот сите молчеа. Некаде пред крајот на патувањето Теси запеа тажна песна, некоја стара циганска балада од Андалузија. Нејзиниот глас шеташе низ двајцата Зороловци различно. Апостол сето ова го разбираше како нужна шега во неговиот живот, малечка, смешна епизода во која заскита со план, ама враќањето му изгледаше неизвесно. Не сакаше да верува дека Климент си подигрува со него и не поверува во тоа, а кога ја дослуша песната, свати колку голема пустина е животот, на секого поодделно. Море пустина, издиши.

"Ќе ја поправиме работата да Ы кажиш. Преведи!"

Тој преведе. Апостол се вцрви и помисли на глупавите виџетки што ги црташе со воздивот на стаклото; нацрта права линија од парчињата на човечката душа. Не знаеше што му е и сè помалку успеваше да се разбере. Помисли: ако умрам и ако се родам, нека биде тоа од цврст материјал, од напрегнат бетон со силна армиатура, од нешто гранитно, а топло. Ќе ја поправиме работата, пак помисли, а ништо не рече.

Кога излегоа од колата помина нешто како сенка на облак над нив: Климент се смрачи и не влезе во куќичката: извлече од колата рибарски чизми и опрема за пастрмки: Теси трчаше по патеката, како да сакаше да му избега на облакот од канците, а Апостол имаше последна надеж дека ќе го разбере некој. Само да го разбере: се чувствуваеше како мајмун во кафез. Имаше во него една сенка што го велеше на глас, ама тоа беше гласот на Ирма Лебарката од

Здружението на пекарите, кога го покани на ручек за Денот на мисирката. Сега тој гледаше во патеката што водеше кон предниот влез во куќичката и го лакомеше крилцето на печената мисирка на Лебарката. Чувствуваше глад, зло низ сржта. Мислеше: нема зло што не сум го изживеал и ги прекори сопствените мисли, нивната празнотија: зеде воздух и тргна кон влезот на куќичката и кога ја отвори вратата ја виде сопствената невеста.

"Влези!", рече Теси Зоролска.

Апостол се вкопа на прагот. Ја мени насмевката, ја разлеа во себе и пак ја врати на лицето. Ја затвори вратата кроце: стигна до неа и И ја приближи главата: ја фати за рамената, втона во нејзиното индиго и ги доближи усните до нејзините. Таа кратко се оттргна и ја урна облеката на подот: се крена на прсти, го обви со рацете и го бакна, возбудена и полна исчекување. Апостол ја крена на раце: ја заврти околу себе, ја бакна во воздух и ја спушти на креветот до венчаницата.

"Мислев, рече тој со мака, но што мислев, ништо не мислев. Мислев дека имаш нешто со син ми. Дека ти и Климент... ако ме разбираш? Ми се чини дека се одмаздуваш!" И рече на македонски и подзина, а сакаше да И рече дека тој е нешто повозрасен од неа, а дека немал намера да се жени, ако, се разбира, не била во прашање грин картата и државјанството потоа, а дека таа, ах таа...! Таа му предеше како маче и почна да го разголува: му врвеше нежно, со нејзините дојки, по носот, устата и градите, слегуваше уште подолу, уште подолу и го бакнуваше, а Постољ Зоролски од Балкино ги ококори очите, оти му се случуваше нешто недоживеано дотогаш: Теси, со устата, му го мекнеше својски роканот и му ја изместуваше претставата за љубовта и жената, дека за неа доволна е препката и готово, качи се на неа, отвори ја и гнети. Го

принудуваше, влечејќи го за косата и тој да се спушти меѓу нејзините нозе, отпрвин нежно, а потоа речиси грубо.

"Камон, камон!", го тегнеше таа гласот и се бречкаше низ креветот, но тој, разбуден од приспивноста на чудото, повторуваше на македонски глупави фрази, но најчесто офкаше.

Отпосле, откако виде дека ја загуби битката, таа го зеде меѓу себе и му дозволи да ја поклапуши како орел, а таа го гребеше со ноктите по грбот и тој беше готов. Ја држеше нежно со рацете, но Теси фркна со носот и зеде да се облекува. Го одбра кошот на каучот и почна да плаче. Постољ кажуваше глупости; гледаше како се бречка од брег на брег, како ја стега перницата и како тагува со цвилење. Посака да ѝ рече дека е доста со плачење, никој не умрел, но повеќе не изусти ни збор. Се доближи до неа и нежно ѝ шепотеше убави зборови, а таа ја нурна главата во неговите гради и се тресеше од липање. Низ него врвеше милина, лезет и надмоќ: таа одново го вјаваше и го мелеше, го удираше со тупаници, за потоа да ги бакнува сите удрени места по телото, а во него се кинеше жилата на сè дотогаш што беше негово и познато, врзано за него како папочна врвца, од која може нешто само еднаш на сила да го одвои: судбината или Бог!

Кога, по два-три часа, Климент се врати со уловени пастрмки, се почувствува за никаде. Неговото расположение се менуваше од час во час, зборуваше неврзано, а на Климента му префрли гласно - како тоа можеа да забораат на Нонета?!

"Тебе да ти текнеше да го побараме!", му рече на Климента, а кога погледна во Теси прв пат помисли нешто чудно: го изедначи злото и ангелската убавина на неговата невеста. Злото е ангел, помисли, а на глас сакаше да го изрази ингениозниот мајмун, за каков одново се чувствуваше, гледајќи како се гледаат таа и Климент.

Климент гледаше и во него со подозривост и чудење, во чија јамка се фаќаше расквасениот дух на припадноста, родството и крвта. Другото што се случуваше имаше обличје на пантомима: Климент ги чистеше пастрмките, а Апостол дуваше во огнот и го силеше. Теси излезе крај реката и гледаше празно во прстените на водата, што ги жнееше ветерот, над самата површина од Хадсон Ривер.

Вечерта Теси предложи тема. Апостол сеуште го играше мајмулот и, невешт во зборовите, својот исказ за љубовта го запечати со издишка: "Љубовта, е...!" Тоа "е" еманира во очај, во незнаење и несогласност дека такво нешто постои или дека го крепи светот. Теси заплеска со рацете бидејќи Климент го спомна клетството и носот на Клеопатра, што ја вообличил историјата во ваков тек каков што денес е познат. Таа рече "Храм од молчење. Плима."

"Љубовта е, рече Климент, дупка во вреќата на времето и кога таа ќе истече готово е со животот. Човекот постанува сенка и ништо не може да го објасни!"

Колку беше животот убав и исполнет во тој момент, секој од нив различно ги направи есапите. Другиот дел на вечерта сите молчеа. Теси прелистуваше илустрирано списание и некоја поодамнешна студија за футуристите, небесната некропола и гревот и сркаше остинато кафе до огнот. Апостол побара да му се покаже креветот на кој ќе преспие ноќва, седнат во креветот, речиси се издра:

"Кога е човекот умрен?"

Климент, успаничен, погледна во Теси со очај, побара решение за креветот, а кога таа одмолче, бараше во себе збор планина, што може да згроми, грамадно голем и полн како око. Низ него помина сенкаста дага, отепани зборови и цел еден круг од светулки, што ја порабуваа неговата збунетост. Му се пристори дека Теси липа.

Климент поседа, така загледан во здушениот плач на татковата невеста. Гледаше со неверување во неа, повторно во неа и во татка си. Неочекувано:

"Теси!, рече тој. Теси! Мила моја!"

"Бастард!, исписка таа. Проклето копиле!", и ја покри главата.

Теси беше заспана и умираше во сонот. Апостол се преправаше дека спие и со подотворени трепки долго гледаше во илузијата на пламенот во огништето. Климент ја попокри и седна до неа: ги испружи нозете кон огнот и го разжари. Апостол, од другиот кревет, долго гледаше во пламенот на огништето и сенките што се цртаа по дрвените сидови на собата. Заспиваше и се будеше, додека крајно не втона во една варница од сонот, од чија прашина душата му зашушка како книце.

Кога другиот ден, кон пладне, се вратија во Гарфилд, во куќата на Теси Анарифе, Ноне ги пречека на вратата.

"Ми избегавте, им рече тој, а требаше да бидеме заедно. Ви се налути Унуфрија и избега од ручекот. Нејќум со мене никој да се заебава, да му кажеш на татко ти, ми рече. И еве, ти кажувам!"

"Многу се налути?", праша Апостол.

"Афрат! Трчав по него, го запирав, го молев и му велев оти не знаеш што правиш, а тој те направи лајно, да простиш!"

"Заслужив. Друго не можев да очекувам. Прав е!"

Тројцата беа влезени во апартманот на Теси. Бидејќи таа отворено ги покани, но нејзиното држење, од час во час, беше полошо: праснуваше за ништо, за никаква ситница, се лутеше на бојата на тапетите, очајна беше поради распоредот на чиниите на масата додека ручаа и, воопшто, му ја редеше опашката на кусиот пес што лаеше осверено во хистеријата што ја клапна до вечерта дососем.

За цело време на ручекот таа не успеваше да ја надитри отсутната ништожност на времето, во кое беше случена неговата присутност; не можеше со збор да го изрази тоа, да не ја плати цената со парче зачуден човечки живот, како препорака до небото; да умира сто години, а сепак да не може да умре. Целата таа збрка ја збудали на крај со чудата на окултните спекулации, мистификаторите на животот и неговите фалсификатори. Така, судбината на овој разговор беше цементирана со покана на нејзиниот психолог, кој по телефон И препорача здрав сон и топла бања, пред тоа.

Спроти од овој чувствен метеж, се вишеше високата зграда на "Томпсон Компани", а кога Ноне погледна кон таму низ прозорецот, виде четворица работници како бесат огромно пано на слободниот ѕид над влезот. Паното имаше огромни димензии, а на него имаше текст:

IT'S YOUR RIGHT SAY NO TO UNSAFE SEX

а под текстот нацртан кондом.

Апостол се пожали дека му пука главата и ако може едно кафе би било навистина нешто. Теси посака чај, а Климент беше готов да го направи чајот. Се разбира, и кафето за Апостола и за себе. Ноне немаше желба.

"Без капка шеќер. без зрнце шеќер!", зафати Климент да кажува, а да не се слуша што кажува и да зборува нешта што не ги мисли. Во тој момент мислеше на нејзините дојки, што се наткреваа и се спуштаа во ритмот на дишењето и како што беше легната, од таа положба, ја нацртаа космичката хармонија на осумката и бескрајното во математиката, оти аголот од кој ги гледаше, чисто му ја асоцираа осумката, вечноста и бескрајноста.

Тројцата Зороловци како да беа магнетно врзани за Теси. Секој одделно правеше план дека е време да си оди, дека тежи со стоењето во нејзиниот апартамент, ама им беше најмила недоветноста и ја чуваа. Кафето вриеше, а водата за чајот беше готова.

"Постојат осум планети што го опкружуваат Сонцето!, рече Теси, сркнувајќи од чајот и дотурајќи си уште малку млеко. Постојат осумте раце на Вишну што се еднакви на осумте чувари на просторот. А вие сте моите чувари!"

"Јас мислев на бескрајноста"!, како фатен во стапица прозборе Климент, а Теси го пресече:

"Знам што мислеше!"

Потребата да дообјасни можеше да го соголи, во тој момент и таа изветреа во бескрајното. Таму се сневиде сета супстанца на езотеријата. Мина облакот.

Засвони телефонот. Теси ја крена слушалката и му ја подаде на Нонета.

"Биљдо!", рече Ноне. Ја затвори слушалката со левата дланка и се исчуди на глас: Како дознал Биљдо за бројот?!"

"Дај ми го!", кажа Апостол, тргнувајќи ја шолјата со кафето од пред себе.

"Слушај ваму!, пискаше гласот од другата страна на телефонот, ни тргнавте ремења. Ама свадба! Бравос! Не остадовте сами како пукала, еба ви кокмата, да ви ебам! Лилјаци! Уште еднаш сурат нејќум да ви видам, така да знаеш...!"

Врската беше прекината: Апостол стоеше со подзината уста и сакаше нешто да отпушти непромислено, ама се воздржа. Ноне праша што има за пиене, а Теси му покажа со раката кон бифето со широко значење: одбери што сакаш. Со истата рака ја тргна шолјата со чај од пред себе и побара виски. Четворицата ги испија чашите и другото потоа одеше лесно: ги менуваа пијалоците и ги

вртеа наопачки шишињата, а Ноне, веќе пијан, макнуваше со прстот во полупразната чаша и врвеше по работ на чашата, од која излегуваше чудесна музика што тој ја доближуваше на увото. Се обиде и со другите чаши, а музиката беше поинаква, макаршто, гледано однадвор, чашите беа исти по облик и не можеа да се разликуваат. Локаа цела вечер, цела ноќ, грубо, прежедни, ненаситно, без потпора.

"Климент, рече Теси, мојот дух еманира и сакам да ме објасниш. Сега и веднаш!"

"Подоцна!, рече Климент. Ми се врти и ми се повраќа, лошо ми е. Подоцна!"

"Подоцна ќе биде доцна"!, рече Теси, се заниша и тргна кон кујната.

Климент и Ноне продолжуваа да се натпиваат: Климент одвај стоеше на нозе, а Ноне беше пресвиткан напола. Климент имаше мачнина во стомакот, чувства, распослани чувства во градите и тапи мисли во главата. Си ги објаснуваше под еден, под два, едно и две. За повеќе немаше смисла. Под еден беше сигурен дека ја сака, поразлично, се разбира, од Денијела што го чека во Балкино, ама ја сака: под два не ја сака: под едно ја мрази, а под два му е потребна. Беше на работ на крикот: се исправи и почна да се ниша, да ја бара рамнотежата, а со далечинскиот управувач го вклучи телевизорот. Теси ја покажа главата од параванот што ја затскриваше кујната и се скри одеднаш, како да ја повлече нешто наназад. Се појави одново со нишкање и кажа дека се лути што татко им не ѝ донел цвеќе на венчавката.

"Ти донесов јас!", рече Ноне.

"Ми донесе ама не ме бакна!", се жалеше госпоѓата Теси Зоролска и од средината на собата повторуваше: Замисли колку е тоа глупаво!" Потоа плачеше и се врати кон кујната. Апостол отиде да ја теши.

Ноне и Климент зеваа во телевизорот и гледаа шоу на Дик Вогерти. Од кај кујната идеа измешани гласови, извици и стенкање, а Климент ги начули ушите и тргна кон кујната. Она што го виде му го чакна умот, но остана скамнат на место и не се измести. Апостол се обидуваше да ја накрепи на сидот својата венчана жена Теси Зоролска. Грубо И го креваше фустанот, со збивање. Таа гледаше кон сите агли на таванот и низ сидовите она што тие можат да го аглосаат и му ја кубеше косата. Климент беше зачуден единствено како таа не може да го види: Апостол не можеше, беше зафатен и си ја тераше работата. Теси пееше: "Буги буги...!"

"Татко, му рече со срам, како можеш?"

"Можам, рече, а не се сврти Апостол. Можам! Таа е сега моја жена! Гледаш како гувее? Венчани сме!"

"Формално татко, а ти си пијан, одврати Климент и се задржа за параванот, Формално, разбери!"

Теси гувееше: И играа капаците, а кога, конечно ги крена, црнките И беа превртени, И се гледаше само белото во очите. Кога го здогледа Климента, Теси се разбуди во провалија, во бунар.

Се изложга од под него и заоде кон средината на собата, но се врати кон него.

"Следниот пат да ми донесеш цвеќе!, го нишаше прстот пред мустаките на Апостола Зоролски, ја нишаше и главата. Инаку да знаеш, јас ќе те пријавам во емигрејшн, да знаеш! И мора да ме бакнеш. Ммм!"

"Ете ти ја твојата буги буги. Гледаш колку е мила. Оди...!", како да исплука балгам врз себе, изговори Апостол и се затетерави.

Климент сакаше да остане верен на себе: сакаше и да си го објасни тоа, што всушност е тоа? Инстинкт! Чиста хемија! Ха, ха, се исмеа. Хи, хи: верен на себе си. Си заличи на мајмун зад решетки, само што решетките овојпат ги

немаше. Апостол ја виде борбата во синот, виде дека се снебива, дека страда.

"Има умирачка! Не уништи носталгијата, не умре без ден!", кажа колку да каже нешто.

Климент тргна како месечар.

"Мил мој, рече таа, причекај!" И погледна во Климента со заводлива насмевка. Тој се нишаше од лутина, а таа ја изгуби рамнотежата и слезе со телото кон подот. Апостол ја фати под мишките и ја довлечка на каучот. Таа поврати. Во другиот агол повраќаше и Климент.

"Донеси нешто да забришиме!", му рече на Нонета, а Теси ја нарама на рамена и тргна кон бањата. Ё се виде газот, а Ноне бесрамно списка од глетката. Се фати за мадиња и значајно им го провери лежиштето. Свика:

"Климент бе, брат!"

"Кажи!", изусти Климент и се урна на подот.

"Брат! Не уништи носталгијата, не умре!"

Ноне тргна кон бањата: оттаму идеше Апостол и со хартија ги бришеше рацете.

"Ме направи лом!", кажа, се заврти и не знаеше кај да седне.

Климент лежеше пресвиткан на подот. Ја имаше искривено главата и гледаше во кренатата глава на Дик Вогерти. Откај бањата нешто ресна, тресна и се пуздероса. Дик Вогерти запеа стар евергрин и ја одјави емисијата. Следуваше монтиран аплауз. Ноне излезе од бањата: за раце ја држеше Теси Зоролска: двајцата беа кишка, како излезени од море.

"Татко!, пропелтечи Ноне и се закашла. Ти вечерва ќе се разведеш од дамава, а јас ја објавувам веридбата. Сега сме ние верени...Ви кажувам да знаете и да се радувате."

"Аман бе Ноне!, извика Климент од подот. Размисли малку! Пијан си! Ти имаш грин карта..."

"Брат! Врви животот. Ти знаеш, знаеш што тежина носам во мене! А?"

Апостол чувствува пот по челото, му се чини дека е фрлен на губриштето од некој грд, црн сон: кини со рацете некаква невидлива пајажина и пафта со крилјата како лилјак.

"Јас сум умрен...!, Лилјаци, Лилјаци!" вели Апостол, се дере кон подот, го тепа подот и се потпира на рацете, а, пред да затрча низ врата кон горниот кат на својата соба, успеа од внатрешниот џеб да го извлече писмото и да го фрли пред Климента.

"На! Дојде вчера на оваа адреса!", прочкрта со забите и ја тресна вратата.

Климент го позна ракописот. Писмото беше од Денијела и пред да го отвори, погледна уште еднаш во Нонета и Теси и помисли дека таа е клучот на тајната, пратена од мрачните сили за да го нахранат злото во секого од нив, во сите заедно и во секого одделно. Не бараше збор за тоа што беше во него, бараше збор за тоа што се случуваше со татко му и Нонета. Лилјаци, речиси прошепоти и тој, а утробата му се изви од внатрешни контракции и готов беше одново да поврати.

Го отвори писмото, а во него имаше само неколку букви, напишани со виолетово мастило со раката на Денијела, една единствена реченица: "Те чекам."

X

(Предавството не умира)

Едноставно, Климент Зоролски ја потисна имагинацијата: заживеа со логиката на животниот опит и низ автопатите на Америка ја пронајде новата смисла на својот живот. Не знаеше како му е во срцето, ама и не се обидуваше да копа во него за да дознае. И не знаеше: престои сè во себе, сите ѓаволски сажни на темното ги оттргна настрана, скраја од окото на перспективата, во која сјаеше само седефест сјај на две човечки очи. Имаше време кога во долгите часови низ патиштата сакаше да се запраша: чии се тие очи? Тие гледаа во него, а тој мислеше дека треба да се издере кон нив, за да ги снема или да истечат, вели дури и да истечат, а нејќе да копа понатаму, во јабелот на мислата, во сликата и изворот на очите. И кога заспива ги лови крајните линии на сликата, оној фатален раб што ја врамува пакоста на темното и тој проклет седефест сјај на очите.

Ја врти Сканијата кон паркингот и се провлекува одважно и сигурно, практично во еден потег, низ празниот простор на паркингот и очите. Го исклучи моторот и ја урна главата на рацете, со кои во грч го стега кругот на воланот, како тој да е новата суштина на светот, дирек и центар. Дозволи трепките да му паднат, колку да претрча сиот филм на изминатиот ден, сета денска маршрута низ него: филмот засветли, протече и се скина: му ја зеде душата и му ја врати. Додека се исправа, се бори за заграб кислород, за парче живот, така му се чини, но тоа умората ја црташе онаа внатрешна вертикала, што е столб на здравата, а заморна,

мисла. Се исправи и широко се протегна, како да ги раширил крилјата, препуштен на горните струи на воздухот, а наслушнува како крцкаат неговите коски, вратени на место. Ги отвори очите и ги протри, колку да го види до него грозот од сијалици на другите крстарици. Слезе од кабината со уморен чекор: го запафна свежината на јулската ноќ и го опи, но до него дојде, во навев, мирис на нафта и гореж од моторно масло. Плукна, се разврти и киселкав од потта, стигна до влезната врата на мотелот "Спринг". Отворајќи ја вратата, одеднаш клапна во магливата зрачност на лајт шоуто. Исчезна ноќта, асфалтната џунгла и очите од седеф: очите се притаија во него и згаснаа, барем тој миг. Во тој миг некој на глас го изговори неговото име.

"Еј мен!, засипнато грчкаше човекот. Мистер Климент!"

Климент се насмеа: сипкавиот глас беше гласот на Босиот Џо, Џорџ Мек Конор. Ги зближи Ноне, го устоличи пријателството меѓу нив и исчезна со Теси. Босиот Џо беше Ирец, поранешен член на ИРА и светско ѓубре, по сопствено признание. Цела година беа заедно во бизнисот и возеа во иста насока, ист товар. За да ја отепаат досадата се прстигаа. Џорџ Мек Конор имаше четириесетина години и млада месечина на десниот образ. Седеше со уште тројца камионџии во барот на "Спринг" и зрачеше од веселост.

"Климент, викаше Босиот Џо, слушај, еве што се случило!"

"Што се случило Џо?", праша Климент и погледна во четворицата со еден поглед.

"Го бакнала сопствената жена... Ха, ха!"

"Значи ништо не се случило!", одмавна Климент со влажно бессилие во гласот и седна на понудената столица до нив.

Грохотот на смеата ја надополнуваше звучната ритмија на сипкавиот глас на Џо, кој во тој момент ја

запрегнуваше ногавицата и ја собуваше чизмата, за да докаже дека никогаш во чизмите не носи чорапи. Доказот беше извлечен на маса, процесијата траеше, но во таа гротескна сцена Џорџ Мек Конор се вкочи, тивна со проклетството на смеата и се вкожурчи како кукла. Како некој да стави рака врз него: се извини најпрвин и се повлече во аголот на барот, играјќи со каубојскиот шешир и шишето виски, а потоа стана, плати сè што нарачал и отиде да спие. Се искачуваше, нечујно, по скалите, со шишето в раце, внимателно и лесно како мачка. Два пати се заврте нанзад, со мисла дека некој чекори зад него. Ја отвори вратата на собата и безмалку на еден искап го испи вискито. Веднаш зад него тргна и Климент, а кога и тој влезе во собата го виде во мракот својот пријател, со празното шише на креветот.

"Не ме пијани алкохолот повеќе Климент. Ми треба сиот океан за да ме опије!", рече Босиот Џо, откако Климент ја запали светилката.

Климент беше разочаран од сопствената умора и поради тоа што нема чаша да наздрави со него. Имаше нешто простачко во таа сцена: Босиот Џо пафкаше незапалена пура, го чешаше мевот, а потоа му се сврте на шишето да го жеголави низ раце, како издишена топка.

Климент ништо не одговори: мислеше на бањата и топлата вода, а Џо прашуваше, дали сака да слезе по пијалок? Климент одново не одговори.

"Раскажи ми нешто за Македонија, за себе, френд. Кажи ми како е Ноне? Го немам видено одамна!"

Климент собираще сопствени парчиња во себе и, пред било што да одговори, Џорџ Мек Конор раскажа историја за себе. Тоа што го бараше од него изгледаше дека го бара од себе, а молбата била отнување на вентилот за да се отпушти историјата.

"Тежок е мирот во Ирска. Не можат да се избришат цели векови. Ѓ припаѓав на ИРА, крилото на Томас Бегли. Тој загинал од сопствена бомба. Експлодирала предвреме во една рибарница во протестанскиот кварт на Белсфаст и освен него убиени се уште девет мажи, жени и деца. Организацијата е надвор од законот...Селико е тука и, со оглед на други околности, треба да се сретне со мене. Имам причина да не се сретнам, да бегам. Никогаш повеќе не ќе го видам Белсфаст..."

Климент поседа со наведната глава. Стоеше простум и молкум слушаше епизода за срцето на Христос, за Банши, ирската самовила што претскажува несреќа, за неговиот сон и Банши.

"Слушај Климент, рече потиштено Џо. Ако ми се случи нешто, сакам да знаеш дека во кабината, под твоето седиште, на камионот имам дваесет пауни фино спакуван опиум. Немој да се плашиш! Треба да се однесат до Сјупириор во Висконтин. Еве ја адресата. Тоа е гаража на самиот влез на Сјупириор. За секое пакување имаш три илјади долари. Вкупно: тоа е голема работа френд...!"

Босиот Џо, или Џорџ Мек Конор, покажа чудесна доследност, наспроти пијалокот, во посочување на детаљите што ги сметаше за дополнително значајни во целата работа. Кога Климент дососем онеме, се извини и кажа дека сака да заспие.

Климент Зоролски таа вечер виде едно ново лице во лицето на Џо: неговото лице се вцрви на почетокот, а потоа помодре. Стеннат промрморе нешто за ноктите на реката, ударите на своето срце и кантри музиката што завиваше од локалот. Локалот имаше форма на брод што плови и целата негова внатрешност беше апсолутно приспособена на таквата импресија. Од долу лудуваше остатокот на ноќта и друмските морнари.

"Пловат, рече Џо. И воопшто, френд, последниве години минав низ сè! Ми беше многу тешко" Заврши и се сврти кон сидот, но пак се сврти кон него, па на грб и заспа. Климент можеше извесно да го загледува без никакво стеснување: неговото лице во сонот беше издолжено и бледо, како од восок. Тогаш го фати очај. Мина низ него страв за последиците од тоа што го чу и не можеше да си објасни кога тој успеал во неговото возило да ја сокрие дрогата. Како го направил тоа? Отиде во бањата и се обидуваше да му се препушти на безмислието, е како што е и готово, а низ глава му мина дневниот филм: товарот, растоварот, Нужната инспекција и фабричката контрола на лековите во Нашвил, другите формалности и конечно патот и тие чудесни очи од седеф. Пак му тежеа очите над глава, како огор знак и како огромни крилја на лилјак, распнати како едра во океанот на темничистето во него.

Се крена на прсти и низ прозорчето на бањата го побара снопот светлина, што влета на паркингот со огромен звук. Еден огромен "Даф", колос низ друмовните на Америка, се обидуваше да се закотви на слободниот простор на паркингот пред "Спринг", веднаш до неговата Сканија, но неа ја немаше. Му излета чуден извик од грлото, ненада и жолч и гол затрча кон креветот на Босиот Џо, со викање и сноп гестови. Почна да го дрмусли, да го тресе заспаниот другар, а Џорџ Мек Конор зеде еден од двата можни ликови од јавето и се разбуди со нов лик и насмевка во очите. Прво вака му рече:

"Човекот не е никогаш достатно внимателен, френд!, а потоа: Слушај Климент, требаше ти да се опиеш, не јас. Твојот камион, по два часа, ќе биде овде. Се разбира со нов товар и, се разбира, ако сè биде во ред. Она што најмалку е потребно е твоето сведоштво, но се случи...Ќе ти објаснам со ред: јас прво се опирав, но во прашање е животот на многу семејства што страдаат како јас. Во прашање се

целите на организацијата, идеалот воопшто. Но, ако тргне наопаку, ти ќе го имаш моето сведоштво и сведоштвото на други дека, си надвор од ова. Ти давам збор. Искрено, имаше и претходен пат, но тоа беше одамна и тоа на денот кога те примивме во Здружението на камионциите, но принуден бев и морав. Мојата кожа е ефтина, а вака одново ја купив. Треба да ми веруваш Климент, ова е заден пат!"

Климент седеше гол на средината на собата, во ужас: ги смисли, во еден маф, последиците и се урна на креветот: над него помина планина и стежна. Се склопчи како копец и го собра до грлото влажниот чаршав од креветот во клопка и пропадна во хистерично гротло: со смеа го цевчеше воздухот, а во него, на местото на Џо, гледаше нов, дотогаш непознат восочен човек. Се стиши и почувствува колку му е мачно да погледне кон него, но погледна: Џорџ Мек Конор беше дотолчен и како да бараше нови зборови во себе. Нови зборови бараше и Климент и се изненадуваше: онаа внатрешна вертикала, што му беше столб и потпора на сопствената здрава мисла, беше искршена. Џорџ Мек Конор се срамеше од себе си, од срцето на Христос и сонот за обединета Ирска. Ја зграби пурата и ја гризна. Почна да зборува доста неповрзано кон живите, умрелите и загинатите, можниот човечки одговор на несреќата, а заврши со понизност.

"Да имав син, ќе сакав да е како тебе."

Климент ја побара облеката. Беше станат од креветот и доближан до прозорецот: гледаше во празното на паркингот.

"Премногу ти верував, Џо! Цела година сме заедно и да беше потребно, ќе ја дадев раката за тебе..."

"Ме растажуваш, френд. Не биди патетичен. Ми гори под нозе."

"Ќе слезам долу!", рече Климент со воздишка.

"Чекај, Селико е долу и знае дека сме партнери. Го видов и Бергам. Тебе ништо не ти значат, но ќе ти се доближат, френд... Слезе и најди си жена. Забавувај се. Утре ќе имаш многу пари. Оди сега и опиј се, ќе ти олесне!"

Џо беше обеспокоен, несреден и уплашен. Го менуваше лицето, гласот и положбата на телото. Газеше по жар.

Мотелот "Спринг" беше двокатна, неголема зграда во која животот течеше дваесет и четири часа. Подзасолнет на главната магистрала, севезден вриеше од замаглен жагор од натрапници, разлабавени камионции, што обично доаѓаа тука да ја раситнат ноќта на поднослив дел, да се одморат и да продолжат. Слегувајќи по скалите Климент, со еден опфат на окото, ја виде сета безнадежност на светот и неговите темни аспекти што ги доживуваше како сопствена мачнина. Тие пловат или, заринкани, навигираат в место, му падна смешна мисла и се насмеа на умот, вртејќи се околу себе, за да се осведочи во целостта на ноќниот тегавец, што до дно го испиваше проклетството на својот проколнат живот. Климент ја испи чашата до дно и побара друга. До него седеа двајцата камионции од Тусон и здружено ја локаа втората половина од ноќта. Разговорот, тие од Тусон, го продолжија:

"Признавам, рече едниот од нив, а тоа беше господинот Бенкли. Тоа беше мала финансиска трансакција и тоа не може да биде лошо. И тука разговорот заврши. Одиме на спиење, бој!, рече тој. Ние сме достатно пијани. Добра ноќ, господине Климент!"

Климент мавна со раката, а господинот Бенкли остави десет долари на масата и знак кон шанкот. Во височината на кренатата рака на Бенкли, Климент здогледа испупчени очи, што нишаат во него и беше недвојбено убеден дека се тоа очите на Селико. Извлечени во испакнатоста од лежиштето, му се пристори дека тие очи

гледаат одеднаш на сите страни: го виде, во измешаната светлина, нивниот седефест сјај и готов беше да се расправа. До него се доближи, лелеаво, една од жените што го крепеа шанкот и се накрепи на масата. Беше доволно убава да предизвика завист или љубомора, но Климент се разочара: таа ја покажуваше насмевката на усните, но насмевката немаше душа: на краевите на усните Климент ја здогледа онаа проклета длабока тага што ги јаде убавите жени на светот, миц по миц.

"Толку си убава што би те изел, но не ноќва и не сега!", рече Климент.

"О!, рече дамата. О! Јас ви предлагам разговор. Мала духовна граматика за храната."

"Не ќе може, рече Климент и отпи кратко. Но в ред. Јас ќе зборувам, а вие молчете. Порачајте тоа што сте пиеле, еднаш и колку сакате!"

"Блек Рашид!", рече таа, а Климент се загледа во нејзините очи, како да го бараше седефот на својот мрак.

Русокосата келнерка донесе пијалок и ново шише виски.

"Хај!, наздрави Климент. Имате скапоцен гердан од бисери околу вратот. Грч и болка. Школките страдаат додека го изнедрат бисерот. А вие изгледате чудесно!"

"Напишавте песна!", рече таа.

"Ха, рече Климент. Уште да ги пронајдев вистинските зборови..."

Испакнатите очи поминаа крај масата. Тргнаа кон излезот и се изгубија во ноќта.

"Ова беше сигурно господинот Селико"!, рече Климент.

"Оној беше господинот Кернан, а јас сум, сигурно, Синтија Селико, Синтија Селико, повтори таа. Џорџ Мек Конор може да ви кажува глупости, да ги крева чизмите на

маса, може да плаче за Ирска, но тој е предавник. И така ќе заврши!"

Еден прекрасен век беше нарачан да постои за овој момент, да биде создаден за неговата длабока сегашна потреба, за сè да размисли од почеток, да се соземе од тоа ново штракалање низ дамарите и чистиот квазар, што ги голташе Босиот Џо и перверзното кафење на Синтија Селико. Гледаше во неа како да гледа пожар, опомена; спарината на огнот блафнуваше нанапред, надојде нанапред и го спечи. Со огнот му зашета, спржена, мислата за Нонета и Теси и детето што таа го има веќе родено. Чије е тоа? Негово, на татко му Апостол или на брат му Ноне? И што му е тој? Татко, брат или стрико. Стрико, брат или татко? Надвор е тајната врата, а до неа гори истиот мистичен оган и пасе низ мозокот. Треба да се создаде нова, вештачка, свест, речиси свика, а значајно му е да остане негибнат и неспржен од огнот на мислата, да остане без пликови, расквасени од распаѓот на лимфата. Вештачка свест, се дере. Синтија не слуша. Пресликана свест. Синтија пак не слуша.

"Јас многу сакам пуканки, рече госпоѓицата Синтија Селико. Ги правевме со тетка ми Грета. Имавме дуќан на аголот на улицата "Вест Бромвич" во Окленд. Ги продававме за десет центи. Една кесичка - десет центи. Две, дваесет! Тетка ми Грета ја одредуваше цената, а бизнисот цутеше. За еден месец таа купи два златника и шарена шапка за вечерни излегувања. Ме праща дали ѝ завидувам на нејзината шапка? Се разбира дека ѝ завидував, но таа немаше морално право така да го формулира- прашањето. Да, таа го чекаше господинот Рендал да ја изведе и јас ја разбирив... Ах!"

Климент го распрска шишето на масата. Извикот на госпоѓицата беше певлив и чуден; од неговата рака капеше

крв, а Синтија Селико го притискаше брболчето со хартиено марамче.

"Еднаш јас и мајка ми Грета, почнуваше пак одново певливоста на сопранот, отворивме продавница за пуканки. Еден ден мајка ми си купи шарена шапка. И, замислете каква дрскост од мојата сопствена мајка, ме праша..."

"Знам што ве праша тетка ви Грета!"

"По ѓаволите, што знаеш ти за тоа? Тетка ми Грета е истото име на мајка ми Грета. Тие не се лутат поради истите имиња, а зошто вие се лутите? Вие сте безбедни, господине...Оваа приказна е нарачана и треба да трае. Готова е. Ене го господинот Кернан, но сè е во најдобар ред. Можете да погледнете низ прозорецот: вашиот камион е на паркингот. Сега можете да се свртите. Ете, гледате. Тетка ми Грета пееше во ист хор со мајка ми Грета, но нејзиниот глас беше сипкав. И никој, апсолутно никој, не беше виновен што подоцна ја исфрлија од хорот, та таа мораше да продава пуканки во Окленд, на аголот од улицата "Вест Бромвич". Таа улица се сечеше со авенијата Викторија, точно на почетокот, на нејзиниот вистински почеток, од женската гимназија и затоа одеше бизнисот и затоа можеше да ја збогатува огромната колекција вечерни шапки, та еден ден повеќе не можеше да се дише од нив во станот. Вие ќе разберете колку многу се безбедни шарените шапки на тетка ми Грета денес, откако мајка ми умре и нема повеќе кој да ми вели, или да ми кажува, дека сум јас многу љубоморна на шарените шапки...на мајка ми Грета..."

Безбеден сум, безбедни се, му свонеше во главата. Од каде му надоаѓаше смеа, грохотен рев и, додека госпоѓицата му ја врзуваше раката, посака да го истури гневот, да го постели сеништето пред неа пред нејзините нозе, во воздухот и во запарата на пожарот што веќе се стишуваше. Таа го пристегна со раката и му ја врати сета баналност на прозата низ болка. Се стресе, до крај разбуден од снежната

лавина и студот што се урнаа низ него. Тој го чувствуваше студенилото на снегот и мразуците, силата и притисокот на копите растркалан мраз, снег и камења и вклетената рака што го притискаше. Погледна во белото шамиче што со крајката се вееше како бело знаме на предаството. Во истиот миг помисли на Босиот Џо, неговата храброст да стигне до илузијата на големиот сон - да го откупи сопственото предаство.

Климент се прекори, вгледан во толпата сеирции што, можеби, имаа разбирање за него, неговата форма и пијанство, се префрли за часот, за времето и гревот, во кој Босиот Џо остана сопствен, мистериозен, сопствен исклучок. Бараше во себе мерка на разбирање, начин што може да помогне, да утеша, но сè во него си противречеше. Се удираше како огромно тело на вода што мава во ново корито; беше морски бран што се удира од карпи и прскаше во илјада значења. Се рабира, ниедно од нив не беше објаснето до крај, но ниедно не беше прескокнато. Се таложеше, капка по капка, значење по значење и возобновено се враќаше во силата на новиот бран, во новиот знак на реалното време.

"Што се случило господине?", праша дебелиот камионџија што се качуваше по скалите, застанат на скалилото од живото тесто на лајт шоуто.

"Ништо не се случи!", одговори Климент, макаршто знаеше кон што беше упатено прашањето.

Тој слезе, се врати по него, веројатно од горе ја виде големата локва крв што се ширеше на масата. Покрај него, на скалите, едвај мина господинот Кернан, кој безволно и со многу мака, се качуваше по скалилата. Се качуваше или слегуваше, тоа беше сосем неизвесно, бидејќи некој го влечеше за раката и викаше дека крвта уште не тивнува. Истиот глас, безмалку во лутина и со благороден бес,

викаше кон шефот на локалот да побрза со стерилниот комплет од прва помош.

"Можно е да има стакло во раката, рече камионцијата и вие, господине, ќе морате со мене до болница. Другото е ризично."

Како да помина роса во воздухот: се доближија накснати полжави до масата. Придојдоа уште двајца.

"Тивна ли крвта?", праша снисходливо еден од дојденците, кревајќи ги панталоните низ кои сиркаше папокот. Скинатото усте на петлушката го откри скршеното петличе, до кое келнерот си пробиваше пат, нудејќи ја отворената кутија за прва помош.

"Еве, рече тој. Внатре има стерилна газа, фластери, перничуња и завој. Имам јас искуство во вакви случаи."

"Ви мрдаат прстите?, запраша отворениот мев. Ако е скината некоја жила опасно е!"

Синтија Селико не ја напушташе сцената: го држеше за раката, целата испрскана со крв.

"Сето ова јас го сонував: го имам видено на сон!, рече низ стиснати заби Климент. Ама не овде. И тогаш не чувствував болка како сега."

"Мрдни со прстите, фингерс, фингерс!, речиси молеше госпоѓицата Селико. Прстите, прстите!"

"Еве, рече тој и ја сврти наопаку дланката. Мрдаат!"

"Имаше среќа!", кажа дебелиот камионција и застапа накривен со главата над него, небаре сака да додаде нешто на тоа што кажал или да одземе. Ја помести вкочанетоста и најде пат меѓу масите на шанкот. Набрзо се врати со шише виски.

"Од мене момче!"

Погледна во огледалото на еден од столбовите што го крепа бродот, стаклената обвивка на празното, чие возобновено значење, капка по капка, му ја враќаше преѓешната сила. Келнерот со лес го извлече крвавиот

чаршаф, ја позабриша крвта со него, најточно со чистите краеве, се погледна во рацете и стрча низ масите. Донесе крпа и чист чаршаф, дозабриша со крпата и го спростре чаршафот.

"Убав е животот, чесен збор, особено кога ќе видам вака, непознати луѓе, а си помагаат. А ќе речеш отуѓен, осамен свет и гајле му е. Ама не било така. Знаете што е животот? Бел, испеглан, чист чаршаф. Ќе речете, како да не, ама така е. Отпосле на него се цртаат флеките. Е, на крај, знаеш што е животот? Исфлекан, барцулав, изгужван, веќе употребен чаршаф."

Климент не беше тој што аплаудираше. Тој чувствуваше дека одминува пожарот, речиси гледаше како папсува пожарот, а кога погледна во белината на масата, помисли дека истекла крвта низ него.

Савнуваше спарината. Мислата го зачека неподготвен, речиси на бришан простор: помисли на дрогата под седиштето на неговиот камион, можната заработувачка, отплатата на камионот и другите илјада глупости што пропатуваа низ него. Осети прв пат нескротена радост: се исполнуваше во него и иташе некое ново време: бледнееше едноличниот пуцвалт на неговиот живот; однадеж идеше Денијела со розов фустан и чадорче за сонце. Ја допираше меко нејзината рака и И ги љубеше усните.

Го пробуди гласен извик. Музиката тивна. Од средината на локалот се чу тресок на стакло, но сите гледаа на скалите. Некаде на средината и во рамнината на огромниот спуштен лустер, поднаведнат, стоеше Босиот Џо; со едната рака се крепеше на оградата на скалите, а со другата ги држеше в раце сопствените црева. Се заниша и се струполи во подножјето на првото газиште. Женски глас продорно исписка до него. Џорџ Мек Конор ползеше кон нив, кон него: го влечкаше телото и цревата, ползеше низ

лабиринтот на масите и умираше. Кога пристигна до масата, со мака се исправи и седна на столот; ја поткрена ногавицата и покажа на босите нозе. Нешто шепотеше, а она што беше чујно излегуваше со крчкот.

"Босиот Џо заминува Климент. Умира и Џорџ Мек Конор. Јас ќе умрам, френд. Но...но предавството не умира..."

Се струпולי од столот и даде душа.

Климент Зоролски успеа да ги заклучи сите приоди кон себе, со тежок катанец, а на катанецот имаше нафатено 'рѓа. Но и да не беше 'рѓата, клучот беше загубен некаде, во темните аспекти на денот. Тоа беше бел мрак, цел од значења и смисла, општ хаос и значења: си стануваше доволен на себе си, се затвораше како чадор и само тогаш мислата му стануваше чудовишно прецизна, а неупотреблива; го јадеа споредбите, вештачката свест, прашањето на нултата гравитација и животот што мораше да го живее. Сонуваше за големи промени, за епохи, во кои колективната синтетика се распаѓа самата од себе, по нужда и диктат на мега идејата за парадоксот на почетокот. Веруваше дека физиката е во стапица и дека самата си поставува замка, поради што сиот строеж на неманифестираната маса, значи на свеста, е ваков каков што е. Длабоките ноќи на постапна разградба на проблемот го фрлаа во очај. Го поразеа фактите и законите, во чиј збир се случуваше егзистенцијата и алките на меѓусебната поврзаност и зависност. Толку можеше да признае, другото беше гол отпор и паника, за да го изнуди неговото признание дека еден човечки живот е неприличен за откритето на Тајната, а дека над сето тоа сепак е Бог. Тој така веруваше, ненаспан, но со збуен

оптимизам што го хранеше со животот на новиот Хермест Трисмегист, нов татко и нов алхемичар. Тој можеше да разговара со него, да го трампи своето време, денот за ноќта, оловото за злато, а златото за време, во кое се закажува совршената машина, совршенството, ништото во нешто, што во себе ја наоѓа и раѓа енергијата, наспроти сите познати физички закони.

Беше длабоко свесен кон што оди, сам наспроти големата тајна на Ништото. Овој час брзаше да се врати кон себе, ослободувајќи се од магмата што паѓаше врз него. Сиот бран му дојде одеднаш во него, додека ја чувствуваше поразената гордост и босата нога на Босиот Џо. Виде: гостите на "Спринг" го стеснуваа последниот круг околу предавството на Џорџ Мек Конор, бидејќи со смртта повеќе не можеа ништо: смртта беше негова и умрена.

"Овој е безнадежно мртов!", рече Синтија Селико, а некој се засмеа во две паузи на смеата, прашувајќи на глас нешто за надежната смрт. Имаше логика, но Климент Зоролски одамна престана да верува во жртвата и нејзината возвишеност, во патриотизмот и борбата, оти не можеше да соумее како може личната смрт, болка, страдање и смрт да биде доволно добра за доброто на другите и татковината. Што ќе му е на оној што умрел туѓа радост, туѓа среќа и било која татковина, и особено на оној што лежи безнадежно мртов. Така помисли, но така не рече: молчеше во стапицата на кругот, бидејќи и тој беше во кругот што почна да се кине, правејќи влез за свечената забрзаност на полицијата, чија практичност го зачуди. Го обградија телото на Босиот Џо, фрлија над него чаршаф од масите, но како за инает на сите, од под чршафот сиркаше неговата боса нога. Климент го врати филмот и виде дека Џорџ Мек Конор, Босиот Џо, не стигна да ја обуе чизмата.

Синтија Селико се врати од тоалетот: ги имаше богато нацврвеното усните. Двајцата полицајци организираа полициска станица и го блокираа влезот. Еден од нив започна службени белешки со присутните, а другиот се искачи кон собата на настанот. Од некаде изникна службениот фотограф и си ја вршеше работата. Дојде и болничка екипа.

"Го познававте ли човеков?", праша полицаецот, гледајќи во Климента и Синтија Селико.

"Да! Тоа е Џорџ Мек Конор, камионџија, Босиот Џо...", кажа Климент и сè друго што полицаецот Кели ценеше за значајно.

"Господине, рече полицаецот, загледан како го изнесуваат болничарите телото на Џо, ја имаме вашата адреса, а ако има потреба..."

"В ред!", рече Климент Зоролски, сув во устата, обидувајќи се да се присети на сопствениот глас во една пискава амплитуда на болничката сирена што се оддалечуваше. Гласот остана во него, запечатен и чист како икона, а она што излезе беше мутација, крчжеж.

"Можете да одите!", рече полицаецот Кели.

"Одиде во мојата соба!", рече Синтија Селико.

Одеа по скалите низ ходникот; пред вратата на собата од Џорџ Мек Конор и Климент, потскокнуваше директорот на "Спринг" и со преклучени раце, зборувааше со тројца цивили.

"Нема сомнение, рече повисокиот, се работи за самоубиство. Сигурно имал силен мотив, причина за ваков хакари. Ирска работа..."

"Ајде во мојата соба, рече Синтија. Сигурно не би сакал да се вратиш в соба. Неговиот дух е таму."

"Сигурно и Банши!", рече неволно Климент.

Селико се изненади: застапа на прагот од собата и со очите влезе во него. Го праша:

"Како знаете за Банши? Како можете да знаете? Господе! Банши е ирска самовила. Од каде сте господине Климент?"

"Од Македонија, ако си слушнала за Македонија...", рече Климент.

"О, да!, рече таа. Несреќна и тажна земја како Ирска!"

Колку големи работи се случуваа во една ноќ. Климент седеше на средината од собата, а главата му бучеше, небаре трамвајски троли се лизгаат со урнебесен тресок. Потоа настапуваше молк, внатрешна заразна штама што стоеше со склупчена дрскост во него и од него правеше чисто минато. Во него пекаше глас на малечко бебе; Ноне трчаше околу куќата во Балкино со викање, а во ист миг Апостол маваше со секира на затворената врата од нивната куќа. Тролите минаа: госпоѓата Теси Зоролска бегаше со бебето во мрак, а Климент стоеше накрепен на первазот од вратата, врзан со сопственото минато и пекот на бебето, измешано со болничката сирена на возилото што замина со Џо кон Дабјук.

"Еј, свика Синтија Селико. Се заклучуваш во себе!"

"Прости Синтија. Сè ми тежи. Еве, не знам ништо за иднината на овој час, за иднината на утрешниот ден. Ништо не знам за постоењето на мојата иднина и дали таа постои. Но ајде, одговори ми: верувате ли, госпоѓице. во иднината на светот?"

"Патетично е. Прашањево е со патос. Така го прашале и Џемс Џојс кога умирал. Таткото на "Улис"! Но така не се прашува. Така не се поставува прашањето...А ќе ти одговорам како што одговорил Џојс. Не верувам во иднината на светот додека постојат Ирска и Македонија!"

"О! Одамна е тоа речено, рече Климент. Џојс не е патетичен. Ја имал во вид вековната историја на двете земји и нивната распарченост. Жртвите и иднината!"

Повеќе не сакаше да проговори ни збор на оваа тема. Синтија рече нешто за предавствата, но Климент Ы го стави прстот на устата да молчи. Тогаш виде колку е таа убава.

"Толку си убава што би те изел!", Ы рече тој. Тоа беше пресврт.

"Ајде, рече таа и ги испружи рацете како месечар. Направи го тоа!"

Тој Ы ја затвораше устата со болната преврзана рака, а со другата Ы го милуваше телото, фатен во грев и безгревен. Тоа траеше: таа ја кинеше магијата и кожата на Банши, стануваше понизна и снисходлива, пропаѓаше и ја љубеше Ирска и Македонија, сиот континент. Се исправи од подот и со плач, спелувајќи го Бога, праша:

"Зошто минува, зошто проаѓа ликот на овој свет? Господе!"

Ја крена од подот како перце: ја прошета низ собата и со нога го вклучи телевизорот. Магичниот и одважен блесок на еонот се истури од екранот. Беше време на вести и светот војуваше. Се колеа зраците на светот и умираа. Во сложен ред екранот ја промовираше гладта на Бијафра, сидата и колерата на Ориентот. Квадратната икона го расчлени времето: го спротивстави на два табора: едното време стоеше на екраните, другото беше запрено пред нив: едното врвеше, другото стоеше. Стоеше и замката за двајцата, бидејќи тие им припаѓаа на двете времиња. Ја фрли на креветот: таа веќе се плашеше: ја бараше возраста на боговите и ја бркаше од над нив Банши, самовилата и злото. А злото надвисна над нив, ги поклапуши во сонот и заспа во нив. Телевизорот остана вклучен: врвеше низ него отворена програма за сидата, заштитата од неа, а потоа на екранот врвеа илјада облаци.

Климент се разбуди: не знае каде е и не се сеќава. Надвор удира едно такво ѓаволско сонце од што мора да мижи: сонцето е распослано на квадратната основа на

прозорецот и ги позлатува рамките од месинг. На него е ногата на Синтија и се обидува да се ослободи од неа. Го слуша нејзиното будење и тоа го доразбужува: мрзоволен и отруен. Го пече чувство на срам или грепкање на утробата: измешано е тоа, но го слуша гласот на жената до себе, мрзоволен и сонлив. Тој станува и готов е да замине.

"Не оди си Климент, вели Синтија Селико. Ова беше невозможна ноќ. Сослушај ме: те барав цел живот, но досега не те познавав, не до ноќва. Не ти бев верна и не те изневерував. Не те знаев. Имам куќичка во Тенеси. Извесна заштеда. Ќе правам како што ќе ми речеш..."

"Синтија, те молам!", свика Климент.

"Ноќеска ми рече дека ме сакаш. Зборувавше дека ќе ги убиеш сите на светот поради мене... Ќе бидам твоја Климент, верна и неверна...така како што сакаш ти. Подолу не можам, сори."

"Распаран сум однатре. Не ме разбираш. Ноќеска кажував глупости. Мислев на господинот Бергам, Босиот Џо и се плашев. Признавам, признавам Синтија..."

Излезе од бањата освежен и сакаше да се поздрави со неа. Таа одмавна со главата.

"Ќе си имаш работа со мене, френд, цел живот."

"Синтија...", почна Климент

"Гомненици! Оди!", одврати таа.

Сонцето, влезено во собата, ги позлатуваше нејзините зборови. Климент ја тресна вратата зад зборовите: се спушти по скалите и на рецепцијата го измири долгот. Бродот на холот беше испразнет или речиси празен. Музичарите ги немаше, а само две келнерки го бришеа огледалото на јарболот и гледаа во себе.

Излезе со бавен чекор низ врата: на самиот влез налета на група камионџии што брзаа во "Спринг". Се упати кон Сканијата на паркингот и се засмеа: засвирка една весела, лесна мелодија од детството, за зајакот што решил

да се жени. Ја отклучи кабината, седна зад воланот и со страв помисли на живиот дух на Босиот Џо, шарените соништа на животот и сопствениот живот, обесен на конец. Грдосијата забрвта, а Климент ја отвори патната карта на Америка, со ознаки на патишта и го побара најкраткиот пат до Сјупириор. Пресмета колку се тоа мајли и колку време и тргна.

Цел пат мислеше на семејството; околностите што ја бербатеа неговата здрава мисла, во кои настрада Џо. Цел пат гледаше во ретровизорот и во тие проклети очи од седеф, што ја гушеа страста на неговата душа и го стискаа. Во него се наткрваше и папсуваше нешто огромно и смешно, силата на темното, Синтија, Денијела и клучот, Теси Зоролска и нејзиното бебе, Апостол и Ноне и оморнината на асфалтот, исправена пред него како Страшен суд.

Пред него ги виде наседнати, седнатите на левата и седнатите на десната страна: едните беа праведници, другите грешници. Тогаш можеше да направи разграничување, да пресече, по било чиј изговорен збор и да ја каже пресудата. Километри, километри пред Сјупириор, Климент Зоролски смисли три големи работи со парите: прво, си рече, ќе го пронајдам татка, ќе го барам под дрво и камен, оти не знаеше каде замина по венчавката со Теси Зоролска, ќе го земам татка и ќе го натерам да изеде цела печена мисирка, оти никогаш не се донајаде за да остане за мене и Нонета. Второ, на Денијела ќе И предложам да го разгледаме омамниот Париз, Ориентот и ќе се вратиме во Балкино за да правиме деца и да им ја затниме муцката на балкинци; ќе се расположиме со парите: ќе изградиме нова куќа, со широки чардаци, а приквечер, со разглас, ќе пуштаме македонска музика, за да испукаат балкинци и тие што рекле дека сме заборавиле на гробот од мама. И на крај,

нејзе голем гроб од мермер, а за Балкино црква со златно кубе и златен крст.

Сето тоа мина низ него и се повторуваше по пат: возеше веќе петти час, а уште не беше стигнат до Сент Пол. Му требаше време да го заобиди во широк лак Минеаполис, но токму тогаш се чу продорниот писок на полициската сирена и знакот за него да прејде на спората лента. Му збучи бунилото: во колата имаше двајца полицајци, а на задното седиште седеа Синтија и господинот Бергам, но тој беше со лисици на рацете.

Му ги впериле рацете во него, а Климент ги крена рацете и слезе од кабината со кренати раце.

Еден од полицајците го крена седиштето и, колку што можеше да види, во неговите раце имаше најлонски кесиња, поминати со сивкаста самолеплива лента. Му ставиле лисици на рацете и го втераа во колата.

Другиот полицаец јавуваше до централата некаков кус рапорт:

"Синтија Селико е овде!"

Синтија гледаше во него со благост на скарано дете. Првиот полицаец носеше во рацете писмо, а Климент се озари, насетувајќи го сведоштвото на Босиот Џо, за случајната вмешаност и околностите во кои е втурнат. Погледна во Бергам, а тој значајно се смешкаше.

"Ќе те ослободат, френд, му рече Бергам. Босиот Џо беше крваво копиле!"

Во полициската станица во Минеаполис Климент Зоролски даде две изјави. Ја кажа вистината и го спомна Господа, Босиот Џо и Синтија, но беше задржан цела недела во затворот, додека не беше ослободен, конечно. Разбра: Синтија била уфрлена од полицијата во мрежата на шверцерите со дрога.

На судењето на господинот Бергам беше повикан во својство на сведок. Кажа тоа што го прашаа и пак беше

слободен. На излегување од судницата ја сретна Синтија Селико. Таа му се насмевна и го праша:

"Мислиш дека си слободен?"

Случајот излезе во весниците, а судењето доби публицитет и во другите медиуми. Беше цитирано неговото сведочење, но од Здружението на камионциите го известија дека неговото членство го суспендираат, оти може да им нанесе штета. Му советуваа да поведе спор преку Синдикатот на Унионот.

Климент плуташе: останат без работа, цел ден го преспиваше во својата соба, се пијанеше и се трезнеше и имаше впечаток дека ништо не остана од неговиот идеал, од неговата потрага по совршенството и вечноста. Беше постанат парче човек, парче душа, малечка, ситна, безначајна точка во наноскалата на универзумот.

Се јави Ноне.

"Брат, рече Ноне. Ме слушаш? Добив син! Плукнат Зоролко. Иста кокма. Има две години, оди, ама збор не вели..."

"Да е жив, рече Климент. Ќе отвори повака, ќе прозбори..."

"Ама брат! Не знам што сум му јас!? Татко или брат? Брат или стрико? Ај кажи сега ти?!", и ја спушти слушалката.

Климент оттуши. Еден лилјак мина крај прозорецот, го искрши празното на рамката и го снема. Бараше во себе збор што ќе го изрази Бога. Со молчење. Го има ли Бога во молчењето? Се праша и им го слушна гласот на зборовите, ама нивното значење се сјати во празното на неговата умрена душа.

XI

(Најди зборови, ако смееш)

Празник е: 4. Јули! Во воздухот леткаат глумарици од некаде и само тие мрдаат. Пред него се отвора авенијата "Викторија", навитена со државни знамиња од обете страни и знамиња што ја надвиснуваат авенијата, обесени на крајот. И на околните згради држат знамиња надолу и висат како исушени дојки. Климент гледа, оди, а во него нема мисла: врви дувачки оркестар со инструменти под мишка и нотни бележници: група ученици со балони, знаменца и капи, кошаркарски локален тим. Поминува, крај него, полициски автомобил со вклучена сирена; три камионетки со испишана реклама за сладоледот "Корси"; дама со кученце и вон на запршка од кинескиот ресторан. Тоа му доаѓа и ново и веќе видено, само во некое друго време, туѓо и неразбрано, во кое нема знаменца, а мачнината стои до метафората за смртта на сите негови и ги објаснува. Климент знае дека умира: знае! Почнува да го наткрева капакот на мислата, да ја крева плочата на гробот и да воскреснува, ама не може. Паѓа плочата и го урива: паѓа во себе, во сопствената самина и гледа дека е огромен котел, во овој несмирен бревтеж, порабен со државни знамиња. Му треба Ноне, Апостол, Денијела, му треба цело Балкино, Синтија Селико, некој свој по крв и мака. Така ја урива градбата на својата осама и пак ја сида, ја сида и ја урива. Повеќе во него нема сила, догорени се сите догорчиња, тлее пепелта и бесилието, жари пустината и песокот и вика од крвта во него. А влезен е во телефонска говорница. Почнува да ги врти телефонските бројки на Синтија Селико. Се снебива, се откажува, премислува кратко, а потоа ринга, врти бројки.

"Да!?", вели Ноне.

" Јас сум брат, вели Климент. Јас!"

Ноне молчи, опчекува. Климент нема зборови.

"Како си?", вели Климент по долга пауза.

Ноне не одговора, дише брзо, се слуша дишењето, неговата возбуда и пак дишењето, издишката.

"Ни умре детето, брат...", вели Ноне.

Климент молчи.

"Слушаш? Ни умре... Теси вели умрено се родило..."

"Ноне! Живо е во Господа. Кај него е појдено...! Слушаш?"

"Да?"

"Слушаш...? Ај позајми ми две илјади долари...Доцнам со отплатата на камионот. Ќе го удрат на барабан брат!"

"Климент, аман...! Пари не барај! Ќе ме отруе Теси, сода ќе ми фрли в очи, само ако слушне за тебе и татка. Вели оту многу И било срам што сте ја начекале пијана...Друг пат, вели, оту тоа било сон и темни сили и не се случило, ништо не се случило, и, вели, ќе ме пријавела во полиција за тој пат со дрогата во Алјаска. Да знаеш, вели, копице едно! Гувеем пред неа брат, разбери ме... Сторен сум пичка под кошула, разбери ме, вели Ноне и се гледа дека е при крај: готов е да тргне со плачење. Вчера И побарав развод. А не, ми рече, на сите Македонци ќе им кажам, дека јас пред тебе со брат ти и татко ти се онегвав... Сори... Ме држи за буза, брат. Гледаш...! Ти ја кажав музиката, а ти напиши ги зборовите брат, најди зборови, ако смееш...!"

Климент ја спушти слушалката.

Надвор го пречека истиот вон на запршката од кинескиот ресторан, исушените знамиња на зградите и чудесната музика на оркестарот што врвеше по авенијата со марширање.

Краток пролог за епилогот на романов

Климент Зоролски умре на 27 август 1992 година, во една од болниците за сида во Њујорк. Една вечерина облекол крилја на лилјак и летнал од прозорецот. Пуздеросан, собран е во пластична вреќа, а другиот ден, погребан е до дедо му Климент Зоролко - Лилјакот, на гробиштата во Хадсон.

Апостол Зоролски во неделите оди на гробиштата од двата Климента, таткото и синот, ги допира крстовите и ја дугајдата на својата осама: го полни марамчето со солзите од едното око, оти другото му е суво и слепо и, сигурно, севезден ја гази сопствената сенка, а тоа никако не може да го види.

В раце држам писмо од Денијела, адресирано до Климент Зоролски. Малку е згужвано, а потоа пеглаано со дланки, за да се чита. Текстот на писмото од Денијела го знам наизуст, од збор до збор, но ќе го премолчам. На другата страна од писмото, со виолетово мастило, запишано е:

"Ако било кога биде направено суштество со вештачка свест пресликана во него, тоа ќе биде космичко, а тоа е возможно само во услови на нулта гравитација. А за да ги обесмислам сите зборови што постојат за да бидат речени или премолчени, замислив една мелодиско ритмичка фигура, како човечка судбина што се повторува бескрајно. Во неа космосот е згуснат во една нота, во една единствена невидлива нота, до која го исправам во воздух клучот на нашата кука †"

Под текстот, со негов ракопис, запишано е името на Климент Зоролски. На крајот, место точка, стои нацртан крст.

Во Драслајца и Струга, 1994.